

श्री.
मान.
श्री.

श्रीगणेशाय नमः ॐ गुणाय गतावा म्येष्ट्याते करुणानिधिं तत्र हं शारंग्यामि परमानंदमायवं २ त्रिगुणा
श्रुतिरथाये वैवस्वतस्तान्वयः नवमेकस्मसेकीर्तिप्रसंगावितनये २ एवमुक्त्वाष्टमस्त्येसद्धर्मः सत्रशाथ
कः कर्त्तव्यत्त्वकवक्त्रादिमन्वादीनां निवृत्तपणोः ३ सद्धर्मश्चदसत्त्वानामंतरेणेशसत्त्वथा सूर्यसोमान्वयात्वा

स्वयम्

श्रीशुक उवाच मत्वंतराणि सर्वाणि त्वयोक्ता निष्कलनिमे त्रीर्याणानंतवीर्यसिंहरेस्तत्र कृतानि च २
योसोमयवतौ नामराजर्षिर्द्धृष्टिउश्वरः ज्ञानं योतीतकः पातेले भेषरुषसेवया २ सवेविवस्व
तः पुत्रो मत्रासीदिति श्रुते त्वतः तस्य सुताः चोक्ता इत्वाह प्रसुरवात्प्याः ३ तेषां वंशोऽष्टयस्त्वत्
शात्रुचरितानि च कीर्तयस्व मद्भागनिशं शुश्रूषताह नः ४ येभृतायेभविष्याश्च भवं गयत न च
कर्मणि ४ अथ तेषां नः पुण्यकीर्तीनां सर्वेषां वद विक्रमात् ५ श्रीसूत उवाच एवंपरी
क्षिता राज्ञा सदसि त्रस्रवादिनां ६ एषः प्रोवाच भगवानशुकः परमथर्म
वितः ६ श्रीशुक उवाच श्रूयतामानवो वंशः प्राचुर्येन परे
तप नशक्यते विस्तरतो वक्त्रे वर्षशतैरपि ७ ॥

नैरयुना संगतोच्यते ४ तत्र च त्रयोदशभिरथायैः सूर्यवंशोत्तवाण्यते एकादशभिरथायैः सोमवंश
स्ततः परैः तत्र त्रयमेथायै वैवस्वतस्तान्वये सोमवंशप्रवेशतोऽस्य स्वस्तीवमुच्यते ६ उक्त्वा उ
क्तदपूर्वकै वैवस्वतमनोर्वंशोऽष्टकृति मत्वंतराणीति पंचभिः ७ ॥ ॐ तस्मै रामाय राम चंद्राय नमोनमः

ननु कुंवंशं वक्तुं सर्वोक्तमेव तावदंशं तस्य वर्तकं श्रीनारायणमारभ्य अनुस्मर्यति यथावरेषामिति यं ब्रह्मि ॥ १ ॥ नाभा
 गं वै त्रिषावेषि न भगवन्नाभागाः ॥ १ ॥ सूर्यो वसुसंघस्य स्त्रीति सति सुधासुरवरः प्रभृति सोमवप्रसं चारे वक्तुं
 सप्रस्तावमिलोपाख्यानाह अ प्रजस्य मनोः पूर्वमित्यादिना यावदध्याय समाप्ति पूर्वमित्याहु प्रभृतीनामुपनेः

यथावरेषां भूतानामात्मायः पुरुषः परः स एवासीदिति विष्णुं कस्यांते यत्र किंचन ८ तस्य जनेः सम
 भवयमकोशाद्विरामयः तस्मिन् जने महा राजस्ये भूषत रावुनः ११ मरीचिर्मनसस्तस्य जज्ञे तस्या
 पिकप्रपथः दक्षायणो ततो दियो विवस्वो न भवत्सुकः १० ततो मनुः प्राजु देवः सजाया मास भारत
 अद्वाया जूनयामास दृषा प्रजास आत्मवान् एते विद्येते एष भूचन भगवक विविभुः १२ अ प्रजस्य मनोः
 पूर्ववसिष्ठो भगवान् किल मित्रावरुणयो रिति प्रजा र्थमकरोद्भिभुः १३ तत्र अद्वा मनोः पत्नी होता
 रसमया चतः उद्दित्र र्थमुपागम्य प्राणपत्यपयोवता १५ प्रेषितो धर्षुणा होताथायं स्तस्य समाहि
 तः हविषिय चरेत्तेन वसुं कारं गुणान्दितः १५ होतस्तस्य भिचारेण कमेला नाम सा भवत नो वि
 लोकाय मनुः प्राहनाति हृष्टमनायुते १६ भगवः क्रिमिदं ज्ञाते कर्मवोत्रस्य वादिनाम विपर्ययमहो
 क्रुहमेवं स्याद्वाह्यविक्रिया १७ गृयमेत्रविदो युक्ताः तेषां दय किं लिषाः क्रतुः सकल्पवैशु
 म्मसुत्तं विबुधेषु पि १८ तज्जिष्णुस्य ववस्तस्य भगवाः प्रपितामहः होतु र्थतिक्रमं ज्ञात्वा वभाषे
 रविमदनः १९ एतस्मै कल्पवैशाम्ये होतस्ते वा भिचारतः तथापिसायथिष्ये तस्य प्रजस्ये स्वने जसा २०

प्राक् १३ उद्दित्र र्थमकन्यायथा भवेत्तथा यजेति होतारे सम्यक् अयाचत यथ एव तमाहारो नियतो यसाः
 अधर्षणा हेतु र्जनेति प्रेषिता होततेन गृहीते हविषि सति तत्र तथा प्रार्थितथाय नय चरत अयजन् पावांतरे
 तत आध्यायनवाचा वसुं कारं गुणान्वावदति उच्चारयन् १५ १६ ब्रह्म विक्रियामं जयथात्वं १७ १८ प्रपितामहो वा

५३

मन्त्रोक्तः

२५

श्री.
भा.
२

२१ विगतंतिमिरंआभासःअन्यस्यप्रकाशस्ययासुतथाभूतादिजःकुर्वंतः २२ प्रसंगोरमाभिनवेशंस्वीप्रसे।

एवंअवसितोराजन्मवात्समहायशाः अलौषीरादिपुरुषमिलायाःपुंस्तुकास्यया २१ तस्मैका
मवरत्तद्योभृगवानरद्विवीच्यरः दद्याविलाभवेत्तमस्यस्यन्तःपुरुषधर्मः २२ सपकटासमहाराजवि
चरन्कुर्यादावने त्वतःकतिपयासायैरस्यमारुह्यसंथनम् २३ प्रगृह्यरुचिरंवापशरोश्चपरमाहुता
न् दैसितोनुम्भंवीजगामदिशसुत्रं २४ सकुमारोचनेभेरेवथस्तास्यविवेशह यत्रास्तेभग
वन्पावैरिसमाणाःसहोमया २५ तस्मिन्प्रविष्टएकसौत्सुम्भःपरवीरहा। अपश्यत्स्त्रियमात्मान
मर्षं च वडवात् २६ तथातदनुगाःसर्वआत्मलिंगविपर्ययं दृष्ट्वाविमनसोभूवन्बोत्समाणाः
परस्परं २७ राज्ञोवाच कथमेवशुणोदेशःकेनवाभगवान्कृतः प्रप्रसेनेसमाचक्षुपरंकोत्तुह
लेहिनः २८ अकडवाव एकदागिरिशोदृष्टस्ययःतत्रसेवताः दिशोवितिमिराभासाःकुर्वं
तःसमुपागमन् २९ तानविलोकांविकादेवीर्विसाचीडिताभूत् अर्धरंकात्समुत्पायनीवीमा
स्यथपर्यायात् ३० ऋषयोपितयोर्बोत्सुप्रसंगोरममाणायोः निहन्ताःप्रययुस्तस्मात्तरनाराय
णाश्रमं ३१ तदिदंभगवान्हरप्रियायाःप्रियकाम्यया स्थानेयःप्रविशेदेतत्सर्वेयोषिद्रवेदिति ३२
तत ऊर्ध्वंवेनेतैःपुरुषावर्जयंतिहि ॥

५४

गदर्शनकल्पितमनसःसंतःतत्प्रसंगशून्येनरनारायणाश्रमंप्रययुः ३२ ॥ शोभमःरामाय ॥

३

श्री.
मान-
दी.
३

शार्ङ्गलोद्यात्रः ५ प्रलीनाडुगणायस्मिन्समयेबधोःकपिलायागोः ६ गां कामतो न जघानेति स्यापपितृ
वृकमप्रवणत्रयायुक्तं ७ व्युष्टायोप्रभातायोनिशि ८ तत्र बंरसिन्धुन भविताप्रपितृश्रुतं भवितेति ९

५३

एकजशाहवलवीन्साचुकोशभयावरा तस्यास्तत्कृदिनेश्रुत्वाष्टमधोभिससारह ५ शार्ङ्गमा
दायतरसाप्रलीनोडुगणोनिशि अजानत्रहृदशोःशिरःशार्ङ्गलशंकया ६ व्याघ्रोपिहृकोश्रु
वणानिस्त्रिशाशाहृतस्ततः निश्चक्रामभुशुभितोरकपथिसमुत्तरज ७ मयमानो हतेव्याघ्र
प्रथमः परवीरहा अज्ञानीस्वहतावभुव्युष्टायोनिशि उःरिहतः ८ तेषाशापकुलाचार्यः कृता
वाससकामतः न तत्र बंधुः श्रुत्स्वकर्मणा भविता मुना ९ एवं शमस्तुगुरुणा प्रत्यगृहणा
कृतो जलिः अथारयद्धतेवीरकथं रता मुनिप्रियं १० वासुदेवसगवति सर्वात्मनि चरे मले एको
तित्वंगतो भक्त्या सर्वभूतसंरुत्समः ११ विशुक्तसंगः शांतान्मासंयतात्तो यविगुरुः यद
कृत्योपपन्नकल्पयन्नृत्तिमात्मनः १२ आत्मसन्मानसाथायज्ञानतृप्तः स
साहितः विचचारमहीमेतज्जन्मसुखदियरुक्ति १३ एवं हृत्तो
वन्गत्वाहृदावागिसुश्रितं तेनीययुक्तकरणावस्य
प्रायपरं मुनिः १४ कविः कवीयानविषयेषु निःस्पृहा
विस्तृज्यसहस्रबुधुभिर्वन निवेष्टपचित्नेषु रु
षस्वरोचिषविवेशोकोशोरं वयः परंगतः १५

उपयुक्तकरणः दग्धदेहः १५ केवेरपि वंशो नाभवदि स्याह कविरिति वंधुभिः सह गजं विस्त्रज ॥
१५ राम राम राम ॥

५३

प्रासंगिकमक्राप्रस्तनमनुवर्णयति साचेति अनुचरीसंयुक्तेतिवक्रयेभूतसर्वगत्यापुंस्त्वनिर्देशः ३३ आशयनइह
 ३४ ३५ नाभ्यनेदत्स्वीत्वेनेलजयामासमासतिलीयावस्थानान् ३६ इतिश्रीभावाद्यदीपिकायांनवमस्कं

साबाजुवरसंयुक्ताविषवारवनाहनं ३२ प्रथतामाभ्याशोचरेतोप्रमदोत्तमां स्त्रीभिःपदितुं
 वीत्यचकमेभगवाजुत्रयः ३५ सापितंचकमेसभुःसोमराजसुतेपति सतस्याजनयामासपुरुवर
 समात्मने ३५ एवस्वीत्वमनुप्राप्तःसद्यस्वमानवोत्पयः सस्मारस्वकलाचार्यवसिष्ठमितिपुत्र
 म ३६ सतस्पतादशाहृष्टाकृपयाभृशपीडितः सद्यस्त्रस्याशयनपुंस्त्वमुपथावतशकरं ३७
 तुष्टस्तस्मैसभगवान्कृषयेषियमाबहव स्वाचपत्स्वतं कर्वत्रिदमाहविशोपते ३८ मामेपुमार

सभवितामासेस्वीतपसात्तुः इत्येववस्ययाकामेसद्यस्त्रोवतमेदिनी ३९
 श्राचार्यावशहात्कामे लवापुंस्त्वववस्यया पालयामासजगतौनाभ्यनेदत्स्मतेप्रजाः ४० न
 स्यात्कलागयोराजन्विमलसुसतासुयः दक्षिणाद्येप्रराजानोवभृत्रुयमेवत्सलाः ४१ ततः
 परिगातेकालेप्रतिष्ठीनेपतिःप्रभुः पुत्रवरसउत्सृजगांपुत्रार्थतोवने ४२ इतिश्रीभागवतेनव
 मस्कंयेइलायाख्यानेप्रथमोध्यायः । श्रीशुकउवाच एवगतेपुस्युक्तेमनुर्ववस्वतःसुते पु
 म् नकालपस्तेयेयमुनायोशतेसमाः । ततोयजन्मनुर्देवमयत्तार्थहरिप्रभु इत्युक्त्वात्सुते
 म्भस्वसृशानदश ३३ प्रथमस्तमनोःपुत्रो गोपालो गुणोक्तः पालयामासगोयत्रोराजोवीर

येप्रथमोध्यायः ऐहितीयेसुत्रपुत्राणांहावपुत्रौविरागतः कृषकादिपंचानां वंशप्रनाहलसुकुमारः ॥
 देवस्वतःइत्याहुःपूर्वजायेत्याता ह तत्रष्टप्रस्यवंप्रानाभवदितिसहेतुकुमारहृष्टप्रस्त्रियादिनाक
 विःकनीयानित्यतःप्राक्तनेवप्रैयेनखड्गपाणः सतस्तुष्टतोजागराणोवीरासनेतदेवव्रतंयस्य यत्रप्रवहितःस

प्रतिज्ञेते
 सुसुसु

पतद्योप
 = ग५
 नयाःपालयामास ३

इत्युक्त्वासर्थातिदिष्टुष्टकसूयकाः ३॥नरिस्यंतप्यप्रंचनाभारं चकृद्विबिभुः ३॥मूलवृतिः

१५ वसुभूयंजसगावं न गस्यवंशः पुत्रः समतिः ततोभूतज्योतिः ततोवसुः ७ अत्रुवतः पिता तस्युत्रे षो ववाने ।
 वसुधैः तदेव त्रिभिः प्रोक्तैः कश्यपुष्टुष्टुगाणावेशादेकैः न रिष्यतस्यवंशमाह चित्रसेन इति साई सिभिः त
 तइत्यादेयत्राधिक्यस्यात् तत्रानेतर्यततइत्यादिपदेव्याख्येय यत्रतनूनन्वतत्रपूर्वस्यपरस्यचात्रेषेगादिति

करुषामानवादासन्काश्याः तत्रजातयः उत्ररापद्यगोमायेत्रस्यणार्थमवत्सलाः १८ धृष्टातथा
 हेमभूतत्रं वसभूयंगतं तितो नरास्यवंशः समतिर्भूतज्योतिस्ततोवसुः ७ वसाः प्रकस्तस्युत्रे अत्र ती
 वनोत्रवयिता कस्याचोत्रवतीनामसुदशे नउवाहता १८ चित्रसेनानरिष्यतादत्तस्तस्यसुतोभवत्
 तस्यमीहास्ततः कुरुवंशेनभस्नुतस्ततः १९ वीतिहोत्रसिद्धिसेनात्रस्यसम्यग्प्रवाश्रभूत् इरुश्रवाः ३४
 सत्रस्तस्यदेवदत्तस्ततोभवत् २० ततोप्रिवेशोभरावानग्निः स्वयमभूत्सतः कानीनइतिविरायातोजा
 नृकणो महानृषिः २१ ततोत्रस्यकुलजातेअग्निवेशायनन्त्य नरिष्यतान्वयः प्रोक्तोदिष्टवंशमतः
 श्रुत्वा २२ नाभागेदिष्टपुत्रोयः कर्मणावेश्यतोगतः अलेदनसुतस्तस्यवत्सप्रीतिर्भलिदजात् २३
 वत्सप्रीतिसुतः प्रोश्रुः तस्ततेप्रमतिविडः खनित्रः प्रमतेस्तस्मात्प्रादुषोयविदिशतिः २४ विदिश
 तिसुतोरेभः खनिनेत्रोस्यथार्थिकः करंथसोमहास्तनोस्यासोदान्मजोन्यः २५ तस्य विदुत्स
 तोयस्यमरुत्सुत्रेकवृत्रभूत् संवतीयाजयद्येमेमहायोग्यगिरःसुतः २६ मरुत्सुत्रस्ययथायज्ञीनत्
 धायस्यकश्चन सर्वेहिरण्यमयंतासीद्यत्किं विद्यास्यशोभनम् २७ अमाद्यदिदःसोमेनदक्षिणाभिर्दि
 जातयः मरुतःपरिवेद्योरोविद्यदवाःसभासदः २८ ॥

व्याख्येयं १५ अग्निवेशोएवकानीनइतिजातृकार्णुइतिचविरायात् २२ दिष्टस्यपुत्रोवाभागोवदपमाणात्रा
 भागादसइतिभ्रातियुदासार्थंअनुवादसात्रे २३ अगिरसःसुतोमहायोगीसंवतीयिमयाजयन् २६ अस्य
 यत्किंविद्यात्तदिकमेतितसुसर्वेहिरण्यमयंशोभनमासीत् २७ अमाद्यतअरुघ्यत् २८ ॥ ॥

श्री-
मान-
टी-
५

३० यतः यस्यात्ताविंश्याः पुत्रोऽभवत् ३१ इत् अयं स्वाशोकः कन्यावंपुत्रकीर्तनाशीतथाहियस्यामिड
विद्याविश्रवाभयनदं वै प्रवाणसुतेज्जुयामासलोके वै प्रवाणयडविडइतिप्रसिद्धः तानेवाह विशाल इति
तस्यात्ताविदोःसताः ३२ सहदेवजः देवजेन सहितः प्राचोत्तरे नामास्यत्समात्रे अयं सुसएव ३५ वैष्ण
लभृषालस्यान्वयजाताः ३६ इति श्रीभागवतेनवमस्कंधे द्वितीयोऽध्यायः २ ओत्तरीयमत्रुषुत्रस्यश्या

मरुतस्यदमः पुत्रः तस्यासीद्वाजवर्द्धनः सधृतिस्तत्सौजनेसौधृतेयोनरः सुतः २५ तस्ततः के
वलस्तस्माद्धृमात्सगवास्ततः वंथस्तस्याभवद्यस्यजाविडमहोपतिः ३० तंभेजेलेषुषादेवी
भजनीयगणालये वरासरायतः पुत्राः कन्यावडविडाभवत् ३१ तस्यामुत्पादयामासविश्रवाथ
नदंसुतम् प्रादायविद्यापदमांशुषियैगिष्यरामितुः ३२ विशालः श्रुत्वावंधुसुधुमुकेतश्चतस्तनाः
विशालो वंशकृद्वाजावैशालीनिर्ममप्रयो ३३ हेमवदः सुतस्तस्यधुसात्सर्वात्मजः तस्यजाते २५
यमादासीत्कृशाथः सहदेवजः ३५ कृशाथस्तोमदत्तोसूयोश्चमेथेविडस्पतिं ३६ प्रापुरुषमा
योग्यंगतिं योग्यराश्रितः ३५ सोमदत्तिस्तसुमतिः तत्सुतो जनमेजयः एते वैशालभृषलाः
तयाविंदीर्यशोधराः ३६ इति श्रीभागवतेनवमस्कंधे द्वितीयोऽध्यायः २ श्रीशुकः प्रथमिमात्रि
वैराजात्रह्निष्ठः सवभूवह योनाश्रुतिरसोसत्रे द्वितीयमहज्जिवान् । सकन्यानामतस्यासीत्क
थाकमललोचनी तयासाईवनगतोस्यगमतेव्यवनाश्रमे २ ॥

नेःकीर्तित्वयः एत्रसोक्यमाष्टानवैवतंमहाहुतं प्रसिष्टोवेदार्थतत्त्वतः तदेवाह योवाहृतिद्विती
यमहः ३६ द्वितीयद्विक्रियमाणं कर्मकृत्विवानडवाच तस्यावंपुत्रो नवह्रियानर्हस्यादिनावहृति । आदौ
तावत्रत्कन्यादत्तमाहसकन्यानामस्यादिना २ ॥

५

५ भागविसत्त्वावनसंभद्रप्रपरायः ६ ८ सुयोयंसकस्यालेत्रयंतयेसुअमानेकतिवर्षाषस्यातिवाहःकृतो
 नवेयादिवान्यःतदभिप्रायेतस्यमुनेभिमिप्रायज्ञानानसेतोउहितरेप्रादान् ६ ७ इतिस्वकेसदेयुपुवांसस्य
 वयस्तारुण्यदत्तसंपादयता ॥ असासयोःसोमपानरहितयोःसोमस्यग्रहंसोमप्राणोपाश्रयहीषदासा।

सासस्त्रीभिःपसिहताविविचित्रंयंत्रिपानने वल्मीकरंभेददृशोखयोतेइवज्योतिषी ३ तद्वैवोदिता
 वालाज्यातिषीकंदकेनेवे अविध्यसुग्यभावेनसुसावाभृकततोवद् ५ प्राकृन्वनिरोथाभूत्स
 त्रिकानांचतन्त्वात् यजुर्विसुपालक्ष्यपुरुषा त्रिसितोववीत् ५ अण्मदेनयुष्माभिर्भागेवस्य
 विवेष्टितम् अक्रेकेनापिनस्तस्यकृतसाअमहृषणम् ६ सुकन्याप्राहृपितरंभीताकिचित्कृतमया
 हेज्योतिषीअज्ञानेत्याविभिन्नेकंदकेनेवे ७ उहितस्तद्वःश्रुवाशयातिर्जातसाभुसः अविप्रसाद
 यामासवल्मीकातहितेशानेः ८ इतिस्वकेतदभिप्रायमाज्ञायप्रादाउहितरेमुनेः कृत्वासुक
 स्तमासेअप्रप्रायात्समाहितः ९ सुकन्याचवनेप्रणपतिपरमकोपनम् प्रीणयामासचित्त
 ताअप्रमत्ताउहृत्रिभिः १० कस्यचित्तद्यकालस्यनुसयाज्ञाअसागतो तोष्टुयित्वाप्रोवाववयोम
 दत्तमीश्वरो ॥ अहंशहीषसोमस्ययनेवामण्यसोमयोः क्रियतांमवयोइयंप्रमदानोयदीक्षिते १२
 वाढसिम्बतर्विप्रमभिनयमिषक्रमा निमज्जतोभवानस्मिन्नदृदेसिद्धविनिर्मिते १३ इत्युक्त्वाअर
 याशस्तदेहोयमनिसेततः इदंप्रवेशितोस्त्रिभ्यावल्मीपलितविज्रियः १५ प्ररुषाःत्रयउत्तस्यु
 रपीष्यावनिताप्रियाः यमस्वजःक्रेप्रनिनस्तस्यरूपाःसुवाससः १५ ॥

मीतियुवांसोमेनयत्पइत्यर्थः यंइ
 वायवंश्रुणातीत्यादिप्रदस्यदेवतासंबंधात्रयपत्र्याश्रुणातेर्यागपर्यवसायित्वात् १५ वाढसिम्बिनंयम
 वानस्मिन्निसज्जतामित्युक्तः १६ इदंप्रवेशितः तावेपितमतिदृष्टगृहीत्वाप्रविष्टाविस्यर्थः १५ १५

श्री-
भक्त-
श्री-
५

अस्थिनोशर्यांययौयुवांष्टयकस्थितामयतिदर्शयतमितिशार्थः १५ ॥ प्रलंबितोवंबितःहेभूसति असंसतं
अनभीष्ट २० हेसतोऊलप्रसूतेनेमतिरमथातद्विपर्ययाकथमवगतोअवसत्रोअथवसिततिक्तदेवाह

वा

नात्रिरीत्यवरागेहासुत्रासूर्यवर्चसः अजानतीपतिंसाभीअस्थिनोशर्यांययो १५ दृष्टीयित्वाप
नितस्पर्शानिअत्रेनतोषितो अशिमामअययतर्विमानेनत्रिविष्टय १७ यद्यमागोयथोय्योतिः
अत्रनस्याअमगतः ददर्शउहितःपार्श्वप्ररुषेसूर्यवर्चसे १८ राजाउहितवंप्राहकृतपादाभिवे
दना आशिषश्चाप्रयुज्जानेनातिश्रीतमनाइव १९ त्रिकीर्षितंतेकिमिदंपतिस्त्वया प्रलंबितो लो
कनमस्कृतोमुनिः यत्त्रेजराग्रस्तमसयसंसतोवहोयज्जभजसेऽमुमधुवा २० कथंमतिस्तो
वगतायथासतोऊलहृषणोत्विदे विभर्षिजारयंपत्रपाऊलंपितश्चभर्षिश्चनयस्यथस्तमः २१
एवंब्रुवाणोपितवंस्यमानाश्चिच्छिन्ना उवाचतातजामातात वैयभुगुनदनः २२ शाशंसपित्रेन
सर्वव्योत्राभिलेभने विस्मितःपरमश्रीतःतनयांपरिषस्वजे सोमेनयाजयन्वीरंग्रहंसोमस्य
चाग्रहीत असोमयोरण्यस्थिनोश्चावनस्वनतेजसा २३ हेतंतमाददेवजुंसद्येस्युरमर्षितः स
वजुंस्तेभयासासभुजसिंद्रस्यभार्गवः २४ अबजानेस्तुतःसर्वग्रहंसोमस्यचास्थिनोः भिषजा
बिनिपुसुर्वंसोसाहृष्यावहिःकृतो २५ उक्तानवहिरानतोभूरियेगाइतित्रयः शर्यातेरभवत्युवा
प्रानतोवृवतोभवत् २६ सोतःसमुद्रेनगरीबिनिमीयकशास्य ली आस्थितो अंकविषयानाना
तीदीनरिंदसः २७ ॥

ऊलप्रसूतेः ६
२६

ऊलहृषणोत्विदमित्यादि २४ समस्ततागामेवसूर्यस्यइवः २५ ३० विषया
नृदेशान्प्रभुंक्तप्रपालयत् २६ ॥

५

कुरुयेद्येयस्मिन्नन विभुं वस्यां ॥ नलवः ततो वसरोयेन ॥ आद्यं वस्यां १ तेषां ह्येकान्तः
सर्वकालवविरुद्धाः संरुतात्रिनवसप्रविशतिः चतुर्गुणानितैः विकल्पितो विभक्तः ॥ यो देवदेवस्यो शक्तिः
नमो नररत्नाय देहि ३३ नदेवाह भुव इति ३५ पुण्यजनत्रासात् यत्नभयात् पूर्वमेवमेव चिरंतत भ्रातृभिः
यत्न २५ ३३ इति श्रीभावाद्येनवमस्कन्तीयोप्यायः ३ चतुर्थे मनुपुत्रस्य कथोच्यते तत्समोश्चोवरीष

नस्यपुत्रशान्तं जनेककृषिनेष्टमुत्रमे कुरुयी देवती कस्यां स्वासादाय विभुं गतः ॥ कस्यावरं पविप्र
हृत्तस्य लोकमपावृतं अवर्तमाने गां धर्वस्थितो लवुलगाः तगा ॥ नदेन प्रायमानस्य स्वाभि
प्रायेत्यवेदयत् नकुत्वा भगवान् ब्रह्मा प्रहस्यत सुवाच १ प्रहो राजविरुद्धास्तकालेन रुदि
येकताः नस्युत्रेयोत्रेन सृणागोत्राणि च आरामहे कालोभियात्सि नुवचत युगप्रवर्तितः ३३
नकुत्तदेवदेवां शोबल देवो महाबलः कस्यां रत्नमिदं राजन नररत्नाय देहिभोः ३३ भुवो भागवता
राय भगवान् भूतभावनः अवतीर्णो निजांशन पुण्यप्रवाणकोर्तनः ३५ इत्यादिष्टोभिवंघाजने
यः स्वप्रसारातः यत्नं पुण्यजनत्रासाद्भ्रातृभिः दिक्षु वस्थिते ३५ सतां देवानवयो गीवत्वाय
बलशालिने बदर्था रक्षागतो राजा तमे नारायणं प्रज ३६ इति श्रीभागवतेनवमस्कन्तेती ३३
योप्यायः ३ अकडवाच नाभागो न भगापत्ययंततं भ्रातरः कवि यविष्टं यभजंदायं ब्रह्मचारिणामा

विकल्पित

स्य कृत्या प्रतिहतायतः नभगस्य वंशजाह नभगस्यापत्यं नाभगः नाभगादेवरीषो महाभागवतो भू।
दिति विवक्ष्यसंज्ञे तत्वेन वंशपर्वतकस्य नाभगस्य निष्कपटं चरिते तेन तश्रीरुद्रप्रसादमाह येतेन मिया
दिना वृक्षे चारिणा बद्धकाले कुले गेर्वसंतं हिकोसा विमत्वा वि भागसमये नसे भागस प्रकृत्य भ्रातरः स
वेदायं विभक्त्युहोत्वापश्चाद्गुरुकृत्वादागतं ते भागार्थिने कविं विदो संयविष्टं प्रति ततं ततापिन रदयेव
भजन्ति यथः ॥

श्री.
भानु.
ली.
९

एतदेवप्रश्नोत्रराभ्यां दर्शयति तत्रनाभागः सुकृतिः हेः आतरः मरुकिं मभक्त्यभजनतत्किं भागं मदर्थं ययं प्रकल्पि
नवतः आतरः प्राज्ञः तदा विस्मृतमस्माभिरिदानीं तवपितरं भजामस्त्वपितरं गृह्णातोऽर्थः स चपितरं गत्वा ह त
नहेता तत्रायाः द्याः समत्वात्सभांस्तं भागं प्राः सदीयोगः त्वमित्यर्थः पाठात्तत्रहेतुः तकिमिदं समाभांस्तभीना
सपितरं नामपितरं तवैत्युक्त्वं तथा यास्त्वामहं किमर्थः तेषां पितृर्भगते नदत्तो हेतवज्ञी वनोषायेऽयत्
२ * पिता तमाहृष्टप्रकृतनैरुक्तमाप्राहृष्टाः प्रता रणमाजतेः कृते तस्मिन्नादं साकाशीनं सहेदाय इव भागसा
थनमित्यर्थः ३ ५

आतरोः भक्तिसंभक्त्या मपितरं तव त्वाममार्यास्तनाभांस्तं पुत्रकृतदारुयाः २ इमेऽङ्गिरसः
सत्रमासतेऽसुमेधसः षष्टुषष्टसुपेयाहः कवेः सुस्तिकर्मणि ३ तोस्वशंसयसूक्तं वैश्व
देवमहात्मनः तस्वर्गे नो धने सत्रपरिशोधितं मात्मनः ५ दास्यत्यथ ततो गच्छतया सकृतवध्यया
तस्मै दत्वाय पुः स्वर्गे ते सत्रपरिशोधितं ५ ॥

द्वामीत्याह इम इति सपादाभ्यां ह्यभ्यां अभिसुवः षडस्ते भवति षष्ठाः षडहो भवतीति विहितेषु षडहेष्वा
वर्यमानेषु षष्टुषष्टमहः कर्मायेत्यप्रायस्कर्मणि तदज्ज्ञानं ससथसा पितेस्वरुविशोषात्तानेन सुस्तिकवे
हविद्वन ३ तानमहात्मनोपितृमिदमित्यारो इमिति च येष्वेते दक्षिणायति च ते वैश्वदेवेऽसूक्तं शंसयथा
व्यु ततः कर्मणि समाप्ते सति तस्वर्गे तस्वर्गे गच्छतः स्वसत्रपरिशोधितं सवशिष्टमात्मनो धने ततः तत्र भद्र
स्यति अथ तस्मात्तानाहृति नथे यादिसु कवाक्ये तथा तत्कृतवान् यथा तत् सत्रपरिशोधितं सत्रावशेषि

९
५
५
५

पुरुषः श्रीरुद्रः इत्येतदिति दर्शने प्रतीकं कुरु संदर्शनं यस्य सः वास्तुकं यज्ञभूमिगतं वसुधनं ममेत्युक्त्वा ६ तर्हि स्म
 तदेव ममेदमिति मानवो नाभाग इवाव पुनश्च रुद्र उवाच त्रैत्र्योत्तरादिभिः विद्यादेते पितरि प्रश्नः स्यादिति एष
 वा निति युक्तः ७ एषु स्पम नो वीक्ष्य यज्ञवास्तुगतमिति उक्तिश्च सुचरितं कदिति दत्ताभ्युत्कृष्टा भागो वि
 रुद्र इति श्रुतेः सुकिं वसदेव ईश्वरः सर्वमप्यहं तिकिं पुनर्यज्ञावशिष्टमित्यर्थः ८ ९ श्रीरुद्र आह यत्न इति १०

नं कश्चिन्नीकरिष्यं तं पुरुषः कुरु संदर्शनः उवाचोत्तरतोभ्येत्यममेदं वास्तुकं वसु ६ ममेदं विभिर्दत्त
 मिति तर्हि स्म मानवः स्यात्त्रैत्र्यपितरि प्रश्नः एषु वा न पितरं तेषां ७ यज्ञवास्तुगते सर्वमुक्तिश्च स्पम यः
 कवित् च कुर्हि भागं रुद्राय सदेवः सर्वमहंति ८ नाभागस्तं प्रणम्या हतवेष्टा किल वास्तुकं
 इत्यादौ पिता ब्रह्मन् शिरसात्वा प्रसादये ९ रुद्र उवाच यत्रैपिता वदहं मन्त्रितस्य प्रभाषसे द
 द्यामि ते मंत्रदशाज्ञानं ब्रह्मसनातने १० गुहाणादविणोदत्रं मन्त्रं यत्रिषोषिते इत्युक्त्वा तर्हि नो रु
 द्रा भगवान्मत्तवत्सलः ११ य एतन्मं स्मरेत्यातः सायं च सुसमाहितः कवि भवति मंत्रज्ञो गतिं वै
 वतथात्मनः १२ नाभागादेवरीयो भूस्महाभागवतः कृती नास्पृशान् ब्रह्मशापोपियेन प्रतिरुतः
 कवित् १३ राजोवाच भगवन् श्रोतुमिच्छामि राजर्षिस्तस्य धीमतः न प्राभूय च निर्भृको ब्रह्मदेदो रुद्र

इह साख्यातं श्रुतिप्रसिद्धं तथा हि वदु च ब्राह्मणं नाभागेन दिष्टं प्रांसति नाभागे दिष्टं वैमानं ब्रह्म चर्यं व
 संते आनयो निभजन् सो ब्रवीदित्यादि ॥ अस्याख्यानस्य स्मरणं फलमाह य एतदिति ब्राह्मणो मतिं च प्रा
 माति शेषः १२ कवि इति प्रतिरुतो ब्रह्मशापोपियेन प्रतिरुतः कृत्यावलोपियेनास्पृशान्
 प्रतासो महाभागवतः अतएव कृती प्राण्यवान् १३ तस्य श्रोतुमिच्छामि चरितमिति शेषः ब्रह्मदेदः कृत्या
 नतः न प्राभूत् न तस्य मर्षो बभूव ॥ १४ ॥

प्र. ७
मंत्र.

प्रियं संपदं विभवमैश्वर्यं अतले निरुपमं ॥ पुंसा मतिर्दुर्लभमपि तत्सर्वं स्वप्रवत्संस्तनं निरुपितं प्रउपादेयं मे
 नेन प्रकृतः विभवमपि विगीनाशो विद्वान् यतयेन विभवे क्षिप्रत ज्ञानेन वा प्रमानुत मोहे निमज्जति ॥ नृबेव ज्ञ
 नेनो विविभवे क्षिणां अर्थयेते तत्राह वासुदेव इति भावे अक्षि प्राप्तेः येन भावेने देवि संलो ह्यवदति तं संसृतं ॥ म
 क्रिमेव सर्वं प्रियुणां भगवत्परत्वकथनेन प्रपद्यति सर्वा इति विभिः अतिशोचं प्र अतस्य सत्कथानासदय प्रव
 ताकारेण स सर्वज्ञायः ॥ सुकंदस्य लिगानामालया निस्पानानि तस्य दर्शने इ शोभे जै श्री मयाः तत्र स्याः

श्रीशुकः अंबरीषो मन्नाभायाः समह्यी पवती मही अयथा व प्रियं लवा विभवं वा तले अवि ॥ अने
 निद्वेषं भुंसां सर्वं तत्त्वमसंस्तुते विद्वान् विभवानि वीणांत मो विशति यत्सुमान् ॥ वासुदेव भगव
 नित्तुद्रके प्रवसायुष प्राप्ते भावे परे विषये ने दे लो ह्यवत्सृतं ७ सर्वे मनः कुसुपदार विदयोर्ववा
 सिवे कंठ गुणा तु वानि कथे हरे मे दि रमा र्जना दि सु अति च का गयुत सत्कथो दये ॥ सुकंद
 लिगालु यद दर्शने इ शोभे त इ स गात्रस्य श्रेयसं गमे ज्ञानो च तत्याद सरो जसौर भे श्री मत्स्य स्यार सना
 तदपि ते ॥ पादो हरेः दोत्र पदा तु सर्पयो शिरो रु श्री केश पदा भिवंदने का संवदा सं नल कामका
 म्या यथा त्र म अ क ज ना अ य र तिः २० एवं सदा कर्म कलाय मात्मनः परे धियने भगवत्पथो न
 जै सर्वात्वा भावे विदथ त्मही मिमा तत्रिष्ट विप्रमिहितः शशा म ह

तदपि तस्मै विवेदिता नरो ॥ कामं सुकंदनादि सेवां दास्ये निमित्ते तत्सदादस्वीकाराय नत कामका म्य
 या विषय कृया कथं चकार अत्र म अ क ज ना अ य र ति र्यथा भवे त्रया अनेन तद्रके प्रव परं भावे प्राप्ते रमेत
 तस्फुटी कृतं २१ सर्वज्ञा न्मति भावो भावनाय स्मिन्नने प्राप्तेः स्वक मीणां कलायं स हरे भगवति विदथत
 समर्पयन् न प्रिष्टे र्भा गवते विष्टेः अमिहितः शिद्धितः सर्वमही शशा सया मास अनेनाधिकृतय मापियथाव

७ इतिः २

एवं हि त्रैः सह विचार्य निश्चिनोति प्रभवेति तत्र तस्य पायां समाहितं दर्शितं आहः अशितं नेति वाहः अति अत्रोपमा।
 तितत्रैव अशितं नेवानशितमिति ५० प्रत्यक्षप्रयेवत ५१ प्रवलत्केयमानेगावयस्य भुज्या कटिलमाननेया

अं समाकेवलेनाय कृत्स्नो व्रतपायां प्राहुरेदं तां प्राजास्य शितं नाशितं चतत् ५० इत्ययः प्रायपरा
 अशिशितयन्मनसायुते प्रयावष्टकुरु अष्टदिजागमनमेवसः ५१ इवीसाय अनाकुलाकुतावप्य
 कथागतः राजाभिनेदिनस्तस्य बुद्धयेवेहितथिया ५२ मस्युना प्रवलत्तात्रा कुज्जटी कटिलाननः
 अहित अस्तुतरो कुनोजलिमभायत ५३ अहो अस्तुशसस्य अिया नत्रस्य पप्रत यमव्यतिक्रमवि
 त्कारभक्तस्य प्रामात्रिनः ५४ यो सामातिथिमायात्र सा तिथो रनिमं प्रच अदत्ता अक्तलोस्तस्य स
 यस्तदप्रयिफल ५५ एवं बुवागा उक्तमजटां रोषविदीपितः तथा सनिर्ममेतस्मिन् साहाय्येन
 लोपसा ५६ तामापते तीज्वलती मसिहस्तापदा भव वेययती समुद्री त्वरचवालपदा रूपः ५७
 प्राट्टं भुय रताया पुरुषेणासहात्मना ददाहकृयां तावकं कुडादिमिवपावकः ५८ तदमि
 इव अर्द्धी त्वेस्य प्रयासं च निष्फलं इव सा उडुवेभीतो दिस्तु प्रागापरीसया ५९ तस्य अत्र नृत्त
 वदथोर्गदा बागिरुद्र नशिलोयथाहि तथा उवक्तुत्त निरीत्तमाणा गुह्यो विविद्यः प्रससावसेने
 दिशानभः त्सां विवरस्य सुदोहोकात्सपा लोत्रिदिवेगतः सः यतो यतो यावति तत्र तत्र स्य दशैने
 इष्यसहददर्श ५९ अलवनाथः सयदा कुतः चित्सेवस्त चित्तोरामेयमाणाः देवै विविच्य
 समगादियातः ज्ञात्यात्म्याने जितनेजसोसास ५२ ॥

स्य ५३ ५० कुडुमहिपावकोदवागिरिव ५४ निष्फलमुद्री ५५ अत्र उषकं एषतः संसक्तं मेरोः
 गुह्यो विवित्तरथावत् ५६ अरामेयमाणाः अरामिक्त्वं अजितनेजसः हरेः चक्रात् ५७ ॥

श्री.
मान.
श्री.
५५

एतत्सर्वयस्यभ्रुभंगमात्रेणतिरोभविष्यतिकर्तृकोऽयाप्रवसानेत्तदपिद्विपराईसंज्ञेकासे ५३ अतोव्यंसर्व
यस्यत्रियममात्रप्रयत्नाः प्राप्ताः सतो लोकहितं कथा भवत्यवेत्त्रियमं सृष्टिपितं बहामः अतस्तद्रक्तद्रोहिणा
तोरन्तितेनसमर्थीहमितिशेषः यत्रदोर्निसंवेयात् ५४ श्रीरुद्रोपिप्रत्याचष्टेवयमितिचतुर्भिः श्रुतिमह

ब्रह्मोवाच स्थानंमदीयंमहविष्यसेतत्कीडावसानेद्विपराईसंज्ञे भ्रुभंगमात्रेणतिरोभविष्यतिकर्तृकोऽया
लात्सत्रोयस्यतिरोभविष्यति ५३ अहमवोदत्तभृगुप्रधानाः अजेशभूतेषुसुरेषुप्रासुखाः सर्वेव
यंयत्रियमंप्रयत्नासृष्टिपितंलोकहितंबहामः ५४ प्रत्याख्यातोविरवेनवित्तबक्रोपतापितः उ
र्वसिः प्रारणायानः शर्वकैलासवासिनसः ५५ श्रीशंकरोवाच वयंननात् प्रभवामधुस्रियस्मि
यरेष्यजजीवकोशा भवतिकालेनभवेतिहीरुशाः सहस्रशायववयंभ्रुमामः ५६ अहमनक्तु
मारसुनारदोभगवानजः कपिलोपांतरतमोदेवलोयर्मआसतिः ५७ मरीचिप्रमुखास्त्रियोसिद्धेशाः
पारदर्शनाः विदामनवयंसर्वेयन्मायांमाययावृताः ५८ तस्यविश्वेस्वरस्यदेशे सुब्रविषहृदि
नः तमेवशरणायहिहृरिस्तेशंविधास्यति ५९ ततोनिरासोऽवसाः पदेभगवतोययौ विजं
दाख्ययदथास्तेऽनिवासः श्रियासह ६० संदस्यमानोजितशस्त्रवद्भिनातयादमूलेयतितः न
वेपथुः आहासुतानेतमदीक्षितप्रभोक्तारासेमाबहिविष्यभावन ६१ ॥ राम ॥

तिमहप्रमेवाह यस्मिन्वस्मेस्वरेभृजाब्रह्मणाः तएवजीवाः तेषांकोषाऽथाधिभृताब्रह्माऽविश्रुताः
रुद्राऽरुद्रपमानब्रह्माऽप्रमाणा अयेपिभवेतिजायेतेनश्यति यत्रयेप्रब्रह्मोऽपुलोकेशाभिमानिनोवयं
भ्रुमामः ६२ नृसुसर्वज्ञस्यतवभ्रमः जतः तत्राहअहमितिपारदर्शिनः सर्वज्ञापियस्यमायानविमः
हसतामीक्षितमामांशवह्निपाहि ५८ ६० ६१ ॥

५५

किं च यथाधिष्ठातारमीश्वरमस्वमेयैरीजे प्रार्थयामासमहाविभूत्या उपचितासं गानिदलिगाश्रयेषु नैः वसिष्ठादिभिः
 भिक्षुहेतुभूतेर्विस्तरैः यन्वियन्वदशानिरुदकेसरस्वतीमभिस्वीतेतस्याः प्रतिलोममित्यर्थः २२ किंचक्रत
 पुसदस्यादयोगीर्वाणोः सहभ्रषणादिभिः तत्त्वद्रूपानुदृश्यतसंस्पृशितिवत्तर्पित्वयः नवदेवानां निमेषाभा
 वाद्देवत्वसंप्रयतः अनिमिषाश्च्युदृश्यतननिमिषेतीति तस्याश्च्युदृशनेऽस्वकीयनेषां निमेषोपरमादिति भा

इजेस्वमेयैरधियुजमीश्वरं महाविभूत्योपचितां गदलिगोः तत्रैवसिष्ठासितगौतमादिभिर्यन्वयमि
 स्वीतमसौसरस्वती २२ यस्यकतपुगीर्वाणोस्तदस्याः कृतिजो जनाः तत्त्वद्रूपानिमिषाव्युदृश्यत
 सवासाः २३ स्वर्गेनिप्रार्थितोयस्यमनुजैरमधियुः श्रावद्रिरुपगायद्रिरुत्तमश्लोकचष्टिते
 २४ समर्द्धयेतिताक्तामाः स्वराज्यपरिभाविताः उर्लभापिसिद्धानांमुकुन्दैरुदियप्रपतः २५ स
 इत्यंभक्रियोगानतपोयुक्तेनपार्थिवः स्वयमेगाहविश्रीणान्गगात्सर्वानुशानेर्जहो २६ गृहेषुसु
 पुस्तनेषुवंपुत्रद्विपोत्तमस्यदनवाजिबस्तपु अतएवत्राभरणाद्युधादि ॥ घृततकाश
 यकरोदसमति २६ ॥

वः २२ यस्ययदायैर्मनुजैरपिस्वर्गेनिप्रार्थितः तस्यतुकावार्ता २३ आस्तांस्वर्गप्रार्थनशंकापियद्यतः मुकु
 दैरुदियप्रपतः तान्जानकासाः विषयानसमर्द्धयेतिनर्द्धयेतिकथंभूताः स्वराज्येनस्वद्रूपसुखेनपरिभा
 विताः अतिप्रार्थिताः अतएवसिद्धानामतिउर्लभायानितिपाठेयानमनुजाने स्वराज्येनपिद्वितीयानपाठे
 मनुष्याणांविशेषणम् यमितिपाठेयमेवरीषेयप्रयतामितिपाठेसिद्धानांविशेषणं एवंश्रीभगवदाराधन
 परस्यतस्यकामायुषेदानेववित्रमितिउपसंहरतिसहस्यमितिद्वाभ्यां २६ ॥

श्री.
मान.
८

नयेवंभूतेसौकर्यप्रतिपत्ताययेत्राह नस्मादिति २० नदेवंतस्यवैराग्यादिकंहरिभक्तिंशोक्ताब्रह्मदंडोयत्र
प्रप्रभृदिति यत्रकं नदेवहादशीवतविष्टकषयकार आरिवाययिप्रवित्यादियावदय्यायसमाप्ति २१ अ
कयत् अत्रगन्ताभवप्रार्थः २० ३। ब्राह्मणाश्चहज्यामाससिद्धयानिआप्तकामान्पूजानपत्तानपि २२

नस्मात्प्रदुर्द्विभुक्तं प्रयत्नोक्तमयवहं एकांतभक्तिभावेनप्रीतोअथाभिरक्षाणं २० आरिवाययि
षुःकुसमहिसातलप्रीत्या युक्तःसोवेत्सरेवीरादथा रक्षारप्रौघत २१ प्रतीनेकार्तिकेसासि
त्रिगत्रतमुपासिताः स्नातःकदाचित्कालियाहविमयुवनेवयत् २० महाभिषकविधिनासर्व
पस्करसेपदा अभिषिक्तवराकल्पेव्यसात्पाहरणादिभिः २१ नहुतांतरभावेनहज्यामासा
केषाव ब्राह्मणांशुसहाभगांसिद्धापीनपिभक्तिः २२ गवांरुक्नविषाणीनारुष्पांश्रीणांस्वास
सो पयःप्रीत्यावयोहपवसोपस्करसेपदा २३ प्राह्मिणोन्मायविप्रेभ्योगृहेष्वर्चदाविषट् भो
जयिवाहिनानप्रेस्वाहर्गणवन्नम २४ लवुकामैरवज्ञातःपारगायोपवकमे तस्यतर्हति
थिःसात्तापूर्वसाभगवान्भूत् २५ नमानवातिथिभूयःप्रत्युत्थानासनाहृगोः यथावेभ्यवेहा
रायवाटसुत्रमुपागतः २६ प्रतिनद्यसतयाज्ञाकवेसोवप्रपकगतः निमसज्जहृहायकाति
दत्तविवेकमे २७ सुहृतीवृषिघ्रायाहृदणपारगाप्रति चिंतयासासथमृजोहिनेसहर्मसे
कत् २८ ब्राह्मणातिकेमेदोषोहादणायदपारगा यत्कृत्वासाधुमेभूयादथमेवान्मोस्यशेत् २९

रुष्पांश्रीणांरुष्पाखुराणांपयःप्रीत्यादिघासांतासां ३३ नर्जदानिषट्पष्टिकोटीः ३४ नहिनदैवतुर्वा
सा अतिथिः सात्तात्पयदाभूत् अत्रच अत्रितवान् अभ्यवहारयमोजनोयआवप्रयकेनेयमिकेसायादि
ककमेकनेयतःहरतप्रस्य ३० ३। यमसकटभवारु ययतःब्राह्मणातिकेमेदोषः अथमोहादणोअ

२५
पारलोपिदोषःअत्रवैराग्ययत्कृत्वायत्कृत्

अपराधं विवेदन् प्रार्थयते अज्ञानेति अज्ञेयः खं अपचितिं निहृतिं मद्रुद्रो हेति हृतिं न पश्यामीति चेतवाह यस्या
तदनासि कीर्ति तेन रक्तस्य पिसु चेतनस्य तव किमशाकमिति भावा ६२ ६३ न आशासेन स्पृहयामि ६४ इमं प

अजनताते परमात्रभावं कृतं मया च भवतः प्रियाणां विद्ये हितस्यापचितं विद्यातर्जु चेतयन्नास्मिदिने
नारकोपि ६२ श्रीभगवाववाच अहं भक्तपराधीनो ह्यस्मि ते त्रयवद्विज साधुभिर्गुणैरुदयो भक्तैर्भ
क्तजनप्रियः ६३ नाहमात्मानमाशासे मद्रुद्रैः साधुभिर्विना प्रिये वात्यतिकी ब्रह्मस्यै वा गतिररूप
या ६४ येदागगारमुक्तामास्याणां त्विन्नमिमयरे हित्वा मां शरणायाताः कथं तान् त्यक्तुं शक्यते ६५
मयि निर्वृद्धं हृदयः साधवः समदर्शनाः वशी कुर्वन्ति मां भक्तासन्तियः समतियथा ६६
मत्सवया प्रतीते च सालोक्यादिवत्तद्वयं नेहृतिसेवया घृणाः क्रुतो न कालविदुते ६७ साधवो
हृदयं मयि साधूनां हृदयं त्वहं मत्स्ये तेन ज्ञानेति नाहं तेभ्यो मनागपि ६८ उपायं कथ

यिष्मामि तव विप्रशृणुष्व नत अयं स्यात्माभिचारस्तया तस्त्वायि वै भवान् ६९

साधुप्रवृत्तिर्न तेजः प्रहर्षः क्रुरुते शिवं तयो विद्या च विप्रोणातिः

अयं सकरश्च मे तेषु वद्विनीतस्य कस्येते कते रयथा ७०

ब्रह्मस्तद्गुरुभद्रे तेनाभागत न येन्दपं क्षमापय महा

भागेततः प्राप्तिर्भविष्यति ७१ इति श्रीभागवतेन

वमस्कं ये अत्र सर्वे चरिते च तथेय्यायः ५

रं बलोकं हित्वा ६५ ६६ प्रतीने प्राप्स्यमपि ६७ ६८ आत्मनस्तत्त्वे वाभिचारो हिंसायनो भूततमेव यात ॥
अशिव मनर्थः ६९ तयो विद्यासंघस्य मम कथं मनर्थः समजनोति मास्म विस्मये कार्थी रित्या हतय्य इति
श्रीभावाद्यदीपिकायां नवमस्कं ये च तथेय्यायः ५

श्री-
भान-
सी-
७

यंचमेविसुचक्रंतप्रसायप्राणसंकटात् इर्वसा रदितसेनतथातद्भुतमीर्यते सडयमनमितिह्रुदःसलोपःक
दसुरणार्थः २ ज्योतिषानदजाणापतिःसोमःत्वसात्राणिईन्द्रियाणिवत्कृत्रेवाग्नादेयः स्वस्वेकार्यं कर्तुं
गर्भः ३ सहस्रं प्रयायागयस्यहसहस्रारस्वस्तिचारणभूयाःइडस्यतेष्टयीपते ४ ज्ञासागारवणातवयुक्तः
मेत्याहत्वयर्मइतिनचतवेयसतिसुतिवियाहपोरुषेप्रुरुषस्यस्वरस्य परंतेजःसासप्रैत्वैत्रयभावं सपेत्ततया

श्रीशुकः एवंभगवतादिष्टोइर्वसाशुक्रनापितः अंबरीषसुपासुत्तयादौःखितोयहीत २ नस्य
सोयमनंवीक्ष्यपादस्पर्शविलङ्घितः अस्तावीत्रहृदरस्वुकुपयापीडितोभृश २ त्वमग्निभिवात्सूर्यः त्व
सोमाज्योतिषापतिः त्वसायःत्वदितिवेमिवायुमर्त्रिन्द्रियाणिवः ३ सुदर्शननसस्तभ्यं सहस्राराख्य
नप्रियः सर्वासुघातिनविप्रायस्वस्तिभूयादिडस्यते ४ त्वेयर्मस्त्वमृतेमयेत्वे यज्ञोविलयसथक
त्वेलोकपालःसर्वात्मात्वेतेजःपोरुषेपरं ५ नमःसुनाभातिलयर्महेतवेत्ययर्मशीलासरभूमके
नवे ६ त्रैलोक्यगोपायविशुद्धवर्षसमनोजवायाद्भुतकर्मणिगुणा ७ त्वन्नेजसाथर्ममयेनसेरुते
तमःप्रकाशाशुद्धमहात्मना इरगयस्तेमहिमागिरांपतेत्वद्भूपमेतत्सदस्यरावरस ७ ॥

दिष्टुनिप्रसिद्धंभगवतःशोभनंदर्शनंहिसुददर्शनंततएवंसर्वजातंअतस्त्वमेवसर्वज्ञेति हेसंवाभशुद्ध
तकर्मणित्वोकःसोतेसमर्थः अतस्त्वभ्यंकेवलेनमोशुणाइयत्वयः अद्भुतकर्मत्वमेवाह अश्विलाज्ञ
थर्मणिसेनवेमय्यीशुपाययूनएवाथर्मशीलानमसुराणाभूमकेवेनदाहकायत्रैलोक्यगोपयती।
तितयाविशुद्धमनुज्वलवर्षसमनोजयस्यतसे ८ तदेवप्रपंचयति त्वन्नेजसेतिद्वाभ्यांस्त्रीदीनांप्रकाशा
स्त्वयैव रूपतेप्रकाशतेइतिवद्भय ७ ॥ यम

॥ अजित अने अने श्रीहरिणा यदा विसृष्टः त्वं तदा हे मदानवानां बलं प्रविष्टः सन्नेषां वाह्यदीर्घभिर्दुर्नविशजसे पा
 यो नरे कर्त्तितो देयादानवायस्मिन् तद्वलं प्रवेष्टेन संधिगर्षः ॥ ५ ॥ किंच भगवन्निपुक्तेन रत्नानामेव देः कार्यसाय
 वस्त्ररत्नगीयाः अतो विप्ररत्नानास्मानु गुहाणत्याह सत्त्वमिति हे जगज्जाणा स एव भूतः त्वत्त्वलानामेव प्रहरः ॥

यदा विसृष्टः त्वमंजनेन वैवलं प्रविष्टो जित देयदानवं बाहूदयोर्वेद्यं चित्तो यथा गिरा नरका प्रजसं प्रयत्ने
 विशजसे ८ सन्ने जगज्जाणा रत्नप्रहरा भोगि त्रुपतः सर्वसहोगदाभूता विप्रस्य चास्मत्कृतं देवदेव तवे वि
 ये त्रिभद्रतद्वयुहो द्विनः ५ यद्यस्मिदन्नमिष्टं वा स्वयं मे चास्व उचितः कुलेनो विप्रदेवे वेदितो भवतः
 विज्वरः १० यद्विना भगवा न्यीतः एकः सर्वगुणा अयः सर्वभूतात्मभावेन द्विजो भवत विज्वरः ११ श्री
 शुकः इति संस्रवतो राज्ञो विसृष्टं सुदधीने अशास्यत्सर्वतो विप्रप्रदहृदा जया ज्ञया १२ ससृक्तो
 स्वापुत्रा येन उर्वसाः स्वस्ति सो सतः प्रशाशा सत उर्वी शयुजानः परसाश्रियः १३ उर्वसा उवाच
 अहो मुने तदासा नो मरुत्तु हृमयम कृतागसोपियदा जन्मगलानिसमीहसे १४ उक्तरः कोउ
 साधुना उस्मजो वा मरुतात्मनो येः सगुहीतो भगवान्सात्त्वतामरुषो हविः १५ यजामञ्जुतिमात्रे
 गाप्रमोभवति निर्मलः तस्य तीर्थपदः किं वादासानामवशिष्यते १६ राजत्रयगुहीतो हन्वयातिकरु
 णात्मना मदसृष्टतः कृता प्राणायामभिरन्दिताः १७ राजा तमकृतारः प्रत्यागमन कालया
 चरणाच यसे गुह्यप्रसाय जमलोस्यते १८ ॥ स एव नृमिदेरा जन्विष्मभक्तस्य धीमतः मयशां चामि

श्री
 वि
 प्र
 स
 र
 त
 म
 ११
 १२
 १३
 १४
 १५
 १६
 १७
 १८

गार्थं निवृत्तितो निपुक्तेः अतो स्मत्कृतस्य देवदेव तवे भायपलाभाय विप्रस्य भद्रं विधिहिते देव नो उग्रहः सवस
 कृतार्थो न विप्ररत्ना प्रायेयने यद्यस्तीति द्वाभ्यां विप्रो देवदेवतायस्मिन् ११ राजसस्येव यज्ञया १२ १५ श्रीतो

श्री-
मान-
टी-
॥

स्मृतिश्लोकद्वयंपुनश्चुविशोक्तिः राज्ञोऽपि श्लोकद्वयं चोक्तिः १७ १८ आश्रमनिमेषाद्यनंतोनश्रुतिश्रौत २० भू-
नियंतत्रस्योजनः कीर्तयिष्यति २१ २२ तस्यैथर्यातिशयमाह गतोऽनुनियवित्तमागतः तावन्तत्सरो-ति

सोशित्वाहृतमानीतमातिथ्यं सार्वकामिकं तन्मात्मान्पतिं प्राह अज्यतामिति सादरं १९ श्रीतोस्मात्
गृहीतोस्मिन्वभावावत्सुखे दृशानस्पर्शनालापैरातिथ्यनात्मसथसा २० कर्मवदात्मतन्नेगाय
तिस्तःसियोसुहः कीर्तिपरमपुण्योचकीर्तयिष्यतिभूयि २१ श्रीशुकउवाच एवंसकीर्तयिजा
नंतर्बसाःपरितोषितः यथेतिहायसामंश्रुत्सलोकमहेतुकं २२ संवत्सरोत्थयाजावघावताना
गतोगतः मुनिस्तदृशनात्काराजाः प्रतीवभूवह २३ गतेचतुर्वीससिसौवरीषाद्विजापयागा
नियवित्रसादरत नृषेर्विमातेवासनेचतुह्नाभनेस्ववीर्यचपराउभावे २४ एवंविधानकगताः
सराजापयात्मनिब्रह्मणिवाभदेवे क्रियाकलापैःससुवाहभक्रिययाविचिन्वाविरयोश्चकार २५
श्रीशुकउवाच २० ज्येसमानशीलेप्रविस्तृज्यथीरः वनंविदेशात्मनिवासदेवमनादयतश्चस्तगुणाप्रवाहः २६
इति श्रीभागवतेनवमस्कंधेपंचमोऽध्यायः ५ ॥ ॥ दिने ३

कान्तइति २३ द्विजस्योपयोगेनभोजनेनातिथिविज्ञेऽहृरतुभुजे स्ववीर्यवृथेयोदित्स्वदावपराउभा
वंभवेवतःप्रभावेमने २४ एवंविधाअनेकेषुगायस्यसः आविचिन्वात्विचिन्वपदसहितानभोगाननि
रयशायानपञ्चादमर्थः २५ इति श्रीभागवतेनवमस्कंधेपंचमोऽध्यायः ५

॥

षष्ठांशं वीषस्य वंशमुक्त्वा तत्रः परं षष्ठांशं मिथ्यायेरिन्नाकोर्वंश उच्यते तत्रमहेषाशादादि संघाते नोनि
 दृष्यते प्रसंगात्सोभिराख्यांसांथात् तत्र न्यायेतः तत्र न संतानार्थं अगिरसा जनिताः पदेव रथानरस्येनैव
 सूत्रेन रथानरगोत्राः संतः अगिरसा वीर्यात् प्रसूतत्वादागिरसा अपुनरपि वशीतराणां अयेषां जानानो
 प्रवराः सुखाः सुरताः यतः लोत्रोपेताः ज्ञाह्यागा इत्यर्थः ३ तदेवं मनोर्दशासु पुत्रेषु एष प्रसूकविरक्तत्वात्
 वंशप्रवर्तकां कर्त्तव्यादीनां च समाकोर्वंशास्तारतम्यक्रमेणोक्ताः इत्यनीमतिविनतमित्वाकोर्वंशमाह

श्रीशुकः विदुषः केतुसांशोभ्रं वशीषसतासुयः विदुषात्सुदस्योभ्रं तसुवस्तरथीतरः । रथीत
 रस्यापुत्रसुभाय्योतेतवेधितः अगिराजनयामासुवस्त्ववस्तिनः सुतान २ एते लोत्रे प्रसूता
 वं पुनस्त्वो गिरसाः सुरताः रथीतराणां प्रवराः लोत्रोपेताः द्विजातयः ३ त्ववतस्त्वमनोर्जज्ञेद्वत्वा
 क्रमोपातः सूतः तस्य पुत्रशतत्र्यष्टाविकृतिनिमित्तेऽकः ४ देषात् रस्तादभवत्त्रायीवर्तेनृपा
 नृपांश्च विंशतिपञ्चासु त्रयोमथे परेयतः ५ स एकदाष्टकाग्राह इत्याहुः सतमादिशत सांस
 मानीयतां यथा विकृतेषु कृमाक्षिरे ६ तद्यत्तिसवत्र गत्वा मया हत्वा क्रियार्हतां च अतोऽयं
 नितो वीरः शशा वासुदपस्सतिः ७ शोषेनित्तेद्रया मासयित्तेन वत इह वादितः प्रोत्तगाया
 इउष्टमेतदकमेक ८ ॥

त्ववतस्त्वित्यादिनायादिसोमवंशप्रस्तावः त्वनं कुर्वतो म नोर्जीता नो जने अह्यायां कयाभा सदशाप्रानिति
 पूर्वाक्ते वाहृत्याभिप्रवेत्तति इत्येव प्रशाणांशते ज्येष्ठाः ५ आर्यावर्तः पुण्यभूमिर्मथविद्याहिमालया न
 सिंपरस्तासु इत्यर्थे तस्येदलविभागेन पंचविंशतिर्नृपा अभवत् हेनृपतयेषु पञ्चासु पंचविंशतिः मथेन
 ज्येष्ठासुयः अपरत प्रसूततिगोत्ररादिषु ५ विकृतिरेव शाशादप्रतिबद्धयति तत्र हेतुमाह स एकदे
 निचंतर्भिः ६ क्रियार्हतां च आहृत्वा हरिश्चादन प्रभतयत् ७ तद्गुरुमिष्टः प्रोत्तगाय आहो विनसक्ता

श्री.
शिव.
श्री.

यज्ञोविधिः सदाचारोयेनतं ५ सत्त्वइत्याहुजापकेनचवसिष्टेनरात्र्यभोगेनतिरक्तोयोगीसन् तेनयोगेनकलेवरं
यत्कासः यज्ञेनचतदवाप ७ प्रासतपालयनहृदिमाजे ८ देवपुरस्यजयात्पुरजयः इद्रोवाहीस्यतींद्र
वारुः कऊदिस्थितत्वात्कऊत्स्यइतिचशशादसनस्यजीगिनामानितकर्मविभिन्नानि १२ तायेवव्यावदा

वा
ज्ञात्वापुत्रस्यतत्कर्मगुरुणाप्रहितंनृपः देशाग्निः सारयामाससतंत्यक्तविधिंरुसा ५ सत्त्वविप्रेणा
सेवादेजापकेनसमाचरन् यज्ञाकलेवरयोगीसतेनापयत्परं ७ पितृयुःपवतेऽभ्येत्यदिकुलिष्ट
धिबीभिसा प्रासदीजेहृदियज्ञैःशाशादइतिविज्ञतः ॥ पुरजयस्सस्यसुतइद्रवाहइतीदितः
कऊत्स्यइतिचाप्यक्तः सुपाउनामानिकर्मभिः ९ कृतानं प्रासीत्समरोदेवानासहदानवैः पार्सि
प्राहोहृत्तोत्रीदेवेर्देव्यपराजितैः १३ वचनादेवदेवस्यविस्माविस्मात्मनःप्रभा वाहनत्वेवृतस्व
स्वभूवंद्रोहसहस्रवः १४ समन्नहोयउर्दिद्यमादायविशिखानशितान स्तूयमानः समाकृत्य
पुयुत्सः कऊदिस्थितः १५ तेजसाप्यायतोविस्माः पुरुषस्यपरात्मनः प्रतीयादिशि
देवानोयकृणात्रिदशोःपुरं १६ तैस्तस्यवाभूत्यथनेत्रमुल्लोसहस्रणां यमाय
भहौरनयद्देवस्येभियपुर्मयु ७ तस्येषुपाताभिसुखेषुगोताप्रिभवा
लगा विस्वज्यडुडुददस्यारहयमानाः स्वमालय १७ ॥

णाशाह कृतानंरत्निसुभ्रभिः कृतंविद्यवांतयतीतितथापार्सिशाहः सहायः १३ इंद्रोयदिसमवाहनंस्या
त्रहिंदेव्यानहृनिष्ठासीतितेनवाहनतेनवृतः सत्रिंशोलज्यातदनतीकर्वन् विस्मोर्बध्नन्नात्रेस्यवाहनत्या
यमहाहृषोवभूवेत्यर्थः १४ येषिसुखेषुयुस्तान् यमदशयित्त्सदेहावेवभहौरनयदित्यर्थः तत्रइष्टाप्र

७
७
७
७
७
७
७
७
७

इति एतेः कर्मभिः पुरंजया दिनामभिराहुतः व्याहृतः पाचांतरे आदृत इत्यर्थः १५ २० प्रावस्तिः प्रावः तस्य पुत्रः कुबलया
 शक एव धुंयुमार इति ख्यातेः २१ तत्र काशासोह य इति सतानामेकविंशत्यासहस्रैश्चैतः सन् हनवान् २२ धुंयुमार इ
 ति वैतिवकारस्यान्वयः २३ अथ तस्मात्त्रिभूतकृदास्यः २४ भार्याणां शानेन सह अस्य पुत्रार्थमिदं देवतासिद्धि
 स्मवर्नया मासः स्मसाश्चर्ये २५ सदैवाहराजोतिषद्भिः तर्षितः सन् जलाद्यैश्च विष्टः संजाभिमेवितं जलं यत्रो देय

जित्वा परंथनं सर्वसश्रीकं वृजपाणये प्रसय कृत्स्नरजर्षिरिति नामभिराहुतः १५ पुरंजयस्य पुत्रो भूद
 गं ननास्तत्ततः एषुः विष्टरथिस्ततः चंद्रो युवनास्यश्च तत्ततः २० प्रावस्तत्सुतो येन प्रावस्ती निर्ममे प्र
 रीं बृहदस्य स्तु प्रावस्तिः ततः कुबलया शकः २१ यः प्रियार्थं नृतकस्य धुंयुना मासु संवली स्वताना
 मेकविंशत्यासहस्रैश्च हनवान् २२ धुंयुमार इति ख्यातस्तत्सुतासं च जज्वलः धुंयुः श्रुत्वा पिनासर्व
 त्रय एवो वश्रुयिताः २३ इहास्यः कपिलास्यश्च भद्राश्च इति भारत इहास्यपुत्रा इत्येवो निजुभ
 स्तत्ततः स्मृत २४ वर्द्धणास्यो निजुभस्य कृशास्यो ध्यास्यसेन जित्वा युवनास्यो भवत्सु सानयत्या
 वने गतः २५ भार्याशानेन निर्विस्तमस्योस्य कृया लवः इत्येव स्मवर्नया वक्रवेदीने समसहितः
 राजानयत्तसदने प्रविष्टानि शितर्षितः इत्याशुक्षाना विप्रास्तो ययोमंत्रजलं स्वयं २६ इत्येतावता
 शस्योप्युदकं कलशविशो मप्रकृः कस्य कर्म देपीतपुसवने जल २७ राजापीतं विदित्रापी ईश्व
 रप्रहितेनैव ईश्वराय नमश्चक्रु रहा देववलंबले २८ ततः काले उपावृत्ते कृति निर्भिषट्कृतिणां पु
 वनास्यस्य तत्र य चक्रवती जज्ञानह २९ कथास्यति कुमाराय स्तस्य रात्रपतेभृगो माधाता वत्समारादी

स्वर्यपौष्युदकं निरुदकं प्रसवने पुत्रो यत्रिकारणां २९ अहो देववले मेव सुख्यं वलं प्रुठ षवलं न किंचिदिति
 वदते ईश्वराय नमस्कारं चक्रुः २५ ३० अथ कथास्यति इति णस्यतीति उः रिवने रुद्रो सति न स्यामिष्णामभा
 थित इडा सोधाता हेवत्समासे दीरिति च्रुवने दधिनीने जनी मदादित्यर्थः ३१ ॥

३१
 ३२
 ३३
 ३४
 ३५
 ३६
 ३७
 ३८
 ३९
 ४०

श्री-
भान-
श्री-
३

वसपितापुवनासोमित्रकृत्तरिपिनमसार किं तकात्तांतरेणात्रपसासिद्धिसन्वगत मात्पातुर्महिमानंमाह वसहस्र
वित्तिसिद्धिः अगह्ययज्ञे यस्मात्सोधातुदेस्यवउदिगाः कपिताः संतः जसति अतरेटोयस्यत्रसहस्रवित्तनामवि
दयेसमाधाताअवनीमेकः प्राणासोसुत्ररेणात्वयः ३३ अद्युतस्यनेजसाअप्रद्युतनेजसतिवा ३५ आतविदपिसः
यत्रविस्वसोजेतभवविशिनष्टि सर्वदेवमयमितिसाईव ३५ ३६ प्रतिनिष्टअस्तगळति प्रसगात्सोभरेष्ववित

नमसारवितातस्यविप्रदेवप्रसादतः सुवनासोधातुवैवतयसासिद्धिसन्वगत ३३ वसहस्रवित्तोत्रं
वै विदयेनामतस्यत्र यस्मात्सोसुत्रिसुद्धिः शोदस्यवावगादयः ३३ योवनासोधातुवैवतयवित्तिस
अः सप्तद्वीपत्रुत्तमेकः प्राणासाद्युतनेजसा ३५ जेवयत्रकतुभिरान्मविद्विदक्षिणाः सर्वदेवमयत्रे
वसवीत्तकमतोदिये ३५ इयंमत्रोविधिर्यज्ञोयज्ञमानसुद्यत्तिसः यमोदिशोअकाससुसर्वमतयदात्त
कम् ३६ यावत्सुयउदेतिस्मयावअप्रतिनिष्टति सर्वतयोवनास्यसमाधातः लत्रसुद्युते ३० प्राणा
विदोः कृत्तितरिविद्वज्यामरात्रपः पुरुऊत्तमेवरोषेसुजुऊदं चयायानम् ३८ तेषास्वसारः ये
वासात्सोभविवत्रिरेपति ३८ यस्मात्तर्जनेमयः तपमानः परेतपः निर्हृतिमीनराजसवीत्यंशेषु
नष्टमिणाः ३५ ज्ञानसुहोत्रपविप्रः कस्यामेकामयावतः ५० साष्वाहशुश्रुताव्रह्मनृकामेकमेव
यवैः सवित्तियाप्रियः स्त्रीणांजरहोयससमतः बलीपत्तिनएजत्करय हंप्रसुदासुतः ५१

माह तेषामितियावसमाप्तिः तेषां स्वसारः सोधातुकयाः ३८ तत्रमज्ञानायसस्यकृतोविवाहप्रसंगः कयंवा
जज्ञेवंतंराजकयावत्रिरेतदाह्यसुनातुर्जलश्रुतिषडिः लपसोधातावंसोपिसोधातसवयवैरकामयुशतमि
याहः स यः स्त्रीणांमप्रियेसावित्तियानेजाह्येयुज्जेतयुक्ताआत्मानुतयासाययिष्वासीतिषडिः यवसि
त्रोनिष्ठितवानिति ह्योवचयः अप्रियत्वेहेतुः तपोसत्वादिनावा असेमयेहमिभिरुत्वाववलीनिपुक्तः यत्ति
त्रक्षपेजत्तः कयसातः ५१ त्रसोहदः

मयेन स्वप्रपंचः सरस्वतीणा मपीषितं किंपुनः मत्र जं द्राणायाः स्त्रियः तासा मिति धः ततः किं वृत्तं न द्राह मुनिरिति
 द्राभ्यां च प्राप्रता हारेण पंचाशताधिराज कथाभिः स एक एव वेगवतः धः धध तस्य गा हे स्य वागी यतिस इति
 चोच्यते सम ह्ये इति मेव सा म स्य मुक्त नाभिः स हरे मे इत्युत्र रेणात्वयः करे मे अपारणा ये उरंते युत्रपः तस्य
 श्रिया मर्या अत्र च्याः परिच्छदायेषु तेषु गृहेषु तया ना विधे स्य वनेषु च असलाभे भासिये घातेषु सरस्व

साधयिष्ये तथा तानं सरस्वतीणा मपीषितं किंपुनः मत्र जं द्राणा मिति यवसितः प्रभुः धः मुनिः प्रवेशि
 तः दः रः कः लुक् कः योतः पुर म्दृष्टि मत् वृत्तञ्च राज कथाभिरेकः पंचाशतावरः धः तासो क
 तिर भू ह्यास्तदर्थो पो सौ हरे ममात्रुयो नायं व इति त इत चे तसो धध सव ह्ये स्ताभिरपारणा
 यत्रपः श्रियानर्चय विच्छदेषु गृहेषु नाये वना मलाभः सरस्वती सांथिक कानेषु धध महाई
 शय्यासनवसुभूषणास्त्रानुलेपो भवहार माल्यकैः स्वलेकृतस्त्रीपुरुषेषु निर्यदारे मेतुगायतहि
 न भुगर्वदिषु धः यद्गार्हस्पत्य संवीक्ष्य समुद्रोपवतीपतिः तिमितः संभमजहासावभासि
 यान्वितं धः एवं गृहेषु भिरतो विषयान्विवियेः सुखेः सेवमानो न वा त ष्टदा ज्यस्तो के रिवाचलः धध
 सकदा चिदुपासीन आत्मापद्मवमान्ननः ददशैव हूवाचार्यो सीनसैग मसुस्थितम् धः ॥

चकथं भूतेषु सैनाधिकानां कुहाराणां च कानना त्रिस्तोभायेषु धध कथं भूतेषु गृहादिषु स्वलेकृताः
 स्त्रियाः प्ररुषाभ्युयेषु अत्र गायेताहिजास्यपत्निगाः भुंगाभ्युवेदिनस्युयेषु कथं भूतः महाह शय्यादिभि
 रुपललितः सत्र धः संभगर्व धः आयस्तोके न विदुभिः धः इदानीं तस्या
 वताय पूर्वक वीन प्रस्था असमाह सकदा चिदिति सप्रभिः आत्मना मनसो
 हेनोः आत्मनोपद्मवतयाद्गभिददशै धः ॥

श्री-
शान-
ली-
५

सञ्जा मोचरितव्रतस्य ये हंतस्य व्रतस्य मः ५० मिथुनव्रतिनां दोषस्य धर्मिणां चेद्यदि प्रसंवाः तर्हित इति प्रसिद्धा।
राथे धर्मस्य प्रवृत्तवकाय इति शेषः ५१ संग्रहात्ते दोषप्रयत्नयति एक इति संवा प्राताभ्याभिः संवेयाते आसं प्र
वमित्यर्थः ततश्च सतेः यच्च सहस्रस्य संग्रहात् प्रयत्नयति सुप्रवृत्तव्रतस्योपायः इभयकृत्यामिपेहिक पारत्रिका

अं अहो इमं पश्यत मे विनाशं तव सिद्धः सञ्जावितव्रतस्य अं अज्ञाने वा विचर प्रसंवात्स्य च्यावितं व्रतस्य चिं
नेयत् ५० संग्रहात्ते तमिथुनव्रतिनां सुसुद्धः सर्वोत्तमानविरुज्जे इति विद्वियाणि एकश्चरव्रह्मसिद्धि।
तमनेत ईशो योजीत तव व्रतिषु साय प्रवृत्तसंवाः ५१ एकस्तपस्य हसयाभिसि मत्स्य संग्रहात्ते चाश।
दासुतपयसहस्रसर्गः नां तं व्रताम्भयकृत्य मनोरथानां सांयुगो हंतमतिर्विषयार्थभावः ५२ या
यवे वसनगुहे काले विरक्तोऽस्या समास्थितः वने जगामात्र यद्युः तस्य त्वः पतिदेव त् ५३ तव तस्या
तपः नीला मात्मकस्येया मात्मवान् सहे वाग्भिगान्मानं युयोजपयसि ५४ तत्त्वयस्युर्महा
राजनिरीत्या आत्मिकी गति अन्वपुस्तस्य भावेन अग्निशातमिवाविषः ५५ इति श्रीभागवते
नवमस्कंधे षष्ठोऽध्यायः ६ श्रीशुकः अं सांथातः प्रवृत्तव्रतस्योपायः प्रकीर्तितः पितामहेन
प्रहृतायो वनस्थितः तत्कृतः ॥ १ ॥ राम

मा६

निकर्माणां तद्विषयाणां मनोरथानां अर्थभावः अर्षिबुद्धिमान् ५२ त्यासोऽसंग्रहात् एव तान् प्रस्यथ
संज्ञस्यः ५३ ५५ आयात्मिकी गति इत्यनिलयं ५५ इति श्रीभागवतपिकाये नवमस्कंधे षष्ठी
यस्य ६ सांथातः त्वयः प्रोक्तः सप्रमेयव्रतस्योपायः प्रकृतस्य चोपायाने इति सुप्रवृत्तव्रतस्योपायः पुत्रस्यः स
पितामहेन पुत्रनाथेन प्रहृतः पुत्रत्वेन स्वीकृतः अतएव तस्य सांथात् प्रवृत्तव्रतस्योपायः प्रवृत्तव्रतस्योपायः १

१५

इमं यो वनाद्यां वरीषहारीनामांथात् गोत्रस्वरः अवांतरविशेषप्रवर्तकाः यहायो वनाद्यविशेषां पितामहे
नमांथात्साह सार्धयवरोप्रवृत्तः सांथाताप्रवरो योते इमे सुवरीषयो वनाद्यहारीनाः यथाहास्यलायुनः इति
नकुत्सपिगादभिमरावा नामागिरसागिरसां वरीषयो वनाद्येति सांथात्तारे स्यके प्रवते अतीयागिरसगिरि
सहारीते विहायेत्यर्थः सांथात् वरीषयो वनाद्येतीति । प्रकृत्स्ववशकपयिष्यत्राज्ञेनावन्नस्यविवाहप्रभा
वंचाहृदरगोत्रात् अभिर्यादत्तानर्मदातया २ वध्यान्वयाज्ञेन सच प्रकृत्स्वा नागालबुवरो भूत् वरमाह इदेन

हारीत्सुस्यप्रजेभूत्सांथात्प्रवराइसे । नर्मदाभात्भिर्दत्ताप्रकृत्स्वाययोरगौः तयारसात्तलेनी
तोभुजरोदप्रयुक्तया २ यथवानवथीत्तत्रवध्यात्वेवित्प्रशक्तिभूत् नागालबु वरः सार्धदभयंस्मरता
सिद्धे असहस्योपुरुक्तसायोनराणस्य देहकृत हर्यस्यस्तनूनस्तस्मान् अरुणोपविद्येथनः ४ तस्य
सत्यव्रतः प्रवः त्रिशाकृविति विद्युतः आमञ्जुडालताशाणाङ्गुरोः कौशिकतेजसा ५ सशरीराय
नः स्वर्गत्रयापिदिविष्टपते पानितोर्वाकृशिरादेवेस्तेनेस्तेभितोबलान् ६ त्रेशकवोहविष्टे
विष्टामित्रवसिष्टयोः यमिमित्रमभूयुर्देपदिगोर्बह्वाधिकम् ७ ॥

नमंद्धारसातलनयानादिकं स्मरतां नसर्पादिभयमिति ३ देहकृमितात्रसहस्योः सुतो नराण इत्यर्थः ३
यः शोकवद्वद्वः गृहेनवेदाषायस्यासौ त्रिशाकः तउक्तं हरिवेशो गयितुं श्यापरितोषेणायरोदेग्रीवा
येनच अप्रोषितोपयोगाच्च त्रिविद्यस्ययनिकमइति परिणीयमानविप्रकन्याहरणान कुहस्यरोः पितुः
शापान कौशिकस्यविष्टामित्रस्यतेजसा प्रभावेणा ५ तेनेव कौशिकेन ६ पदिगोः श्राद्धेवकयोः विष्टा
मित्रोनात्सुयदत्तिगाक्कलेन हरिश्च इमे सर्वस्वमयकृत्यपातया मासत्रकृत्वा कृपितानसिष्टोपि विष्टामित्रेनमा
शेभवेति शाशयस्ययितेव को भवेति वसिष्टे शापयतया अयुर्दमेभूदिति प्रसिद्धे ७ ॥

श्री-
मान-
सं-
६

हरिश्चंद्रोद्य वैयस्येन कोराजपुत्रासेत्यादिप्रतिप्रसिद्धं हरिश्चंद्रस्य चरितम् आह सोमपुत्रस्याद्रियावदथायम
साभिः कथं शरणायातः तदाह पुत्रो मे जायते यदि वीरः पुत्रो मे जायते न हि त्रैवैव पुरुष पशुनात्वायुज्येयजासीति
भावयानथे युक्तवतावरुणा न निमित्तेनास्य रोहितो नाम पुत्रो जातः १५ जतिपुत्रं सबरुणो जातः सुतोसा मनेत्रयज

सोमपुत्रो विष्णुनात्वाः रदस्योपदेशानः वरुणां शरणायातः पुत्रो मे जायतां प्रभो ७ यदि वीरो महा
राजनेन बन्धायज इति तथैतिवरुणा नाम पुत्रो जातस्तरोहितः ८ जातः सुतोहा नेनांगभ्यायजस्विति सा
ब्रवीत यदापशुनिर्दृशाः स्यादथ मथो भवेदिति ९ निर्दृशा च स आयाय यजस्वित्याह सो ब्रवीत देताः प
शुर्न जायते न च मथो भवेदिति १० जाना देता यजस्विति स पुत्रो मथो ब्रवीत यदापतेयस्य देता मथो ११
मथो भवेदिति १२ पशोर्निपतिता देता यजस्वित्याह सो ब्रवीत यदापशाः पुनर्देता जायते यपशुः १३
विः १४ पुनर्जाता यजस्विति स प्रत्याह्राय सो ब्रवीत सात्रादिको यदा राजवसजस्यो यपशुः १५
इति पुत्रानुवायोः खेह्यत्रित्वेत्सा काले बंधयतानेन सुक्रो देवस्तमैतत १६ रोहितस्तदभिः १७
यपितः कर्मचिकीर्षिते प्राणेषु सुद्वैतः पाणिः रणेषु प्रययते १८ पितरे वरुणा गुस्ते शुभान् जान
महोदरे रोहितो जाममेयायतसिद्धः प्रमथेयत १९ ॥

स्येति सप्तस्य ह्यस्य सोमनीत यदापशुनिर्दृशाः निर्गतदशादिवसः स्यादियत्र स राजा ब्रवीति रात्रुष्याः १२ स
जग्राः पशुयदासा नाहिकः कवचसंबंधार्हः संग्राम समर्थः अथ नदाशुविः १५ इत्येवंचेते काले बंधयता
राज्ञो वरुणः प्रायितो देवो वरुणाः तने काले मथे जातते स्युः १६ चिकीर्षितां ज्ञात्सनापशुनापशुना वरुणा
यजने १८ ततस्तु क्रुपिते वरुणा न गुस्ते अतएव जाते मह उदरे यस्तपितरे शुभ्या १९ ॥ ॥

राम राम राम

मनां वर्ष १८ द्वितीयेव वर्षे ३३ हा प्रयेसाभ्यो मन येवतं प्रयथेयत किं किं प्रदाह ॥ २० वसो न मुक्तु मुदरं या
स्य महत्कथायस्यसः २१ आत्मवान् जमदगिरिर्भृशुर्भूत अपास्यो मुनिः सामग उहाता प्रभृदिमर्थः २२ उय
विद्यान विद्यामित्रसताख्यान प्रसेगोन २३ अविहता गतिज्ञानं २४ नामेव गतिमाह साह्यभासनः एषिद्यांथा
वयत ज्ञानकलां ध्यात्वा तया ज्ञाने विनिर्दहन् ताहित्वा मुक्तो मुक्तवधनः तस्यादित्य नवयः मनोमलो हि संसारः

भूमेः पर्यटनं प्राणतीर्थं च त्रियेवतो २ रोहितयादिशकृत्कः सोषराणेव सत्समाः १८ एवं द्वितीये
व २ तृतीये च तृतीये च मेत साभ्ये साभ्ये गस्य विरो विप्रो भूत्वा हृद्वृत्ता १९ षष्ठे वत्सरे न च विन्यासितः सं २
पुत्री उपवृत्त जगती गती दकीणात्म धर्मसतम् २० पुनः प्राफेय मुपि प्रे प्रदाय समविदत नतः पुरुष
मेधेन हविर्भूद्रोमहायशाः मुक्तो दयो ज देवान् रुणादीन् महत्कथः २१ विद्यामित्रो भवत्स्मिन् ह
ताचाधर्षगामवान् जमदगिरिर्भृशुर्भूत्वावसिद्योऽप्यास्य सामगः २२ तस्मै तद्यो ददा विदुः ध्यातको
भमय रथे पुनः प्राफेयमाहात्म्यमुपरि ह्यात्स च दत्ते २३ समसाभां मुनिरेष्टुमनायेस्य च भूषणे
विद्यामित्रो भूषा प्रीतो ददाव विहता गतिं २४ मनः एषिद्यांतामद्भिः नेत्रसायेनिलेन तत खेवायुं
थारयं स्वच भूतादौ तं महात्मनि २५ तस्मिन् ज्ञानकलां ध्यात्वा तया ज्ञाने विनिर्दहन् द्वितीयां तो
नभावेन निर्वाणसुखसन्निदा २६ अतिरेपुणा प्रतर्क्यान् ध्याविभ्रस्तवेयनः इति आगवत नवम

मनः वात्र मुयं अत्र मयं हि सोमं संकथे सप्तसाध्यायः ७ मन इति पुनः आतोत्र शास्त्रवाक्यायां एषिद्यां मनोधा
व्यययकी कुर्वन्ता एषिदीमदि वेकी कुर्वन् अपस्तेजसा तत्रे जो निलेन तत्र खेवाकाशे तं मु भूतादाव हंकार
तव भूतादि महत्करं महात्मनि महत्तत् २५ तस्मिन् विषया कथं व्याचक्षते तत्र कलात्त न शासात्स तेन ध्यात्वा त
या ध्यान एत्रिपुया ध्यात्वा तत्र कलात्तने विनिर्दहन् निर्वाणसुखसन्निदानं च द्वितीया मुक्तवधन अतिरेपुणा
प्रतर्क्यान् ध्यात्वा तस्या २६ इति श्रीनवमः प्रमसः ७ ।

प्र. ५०.

अष्टमे रोहितस्योक्तो वंशो यत्र भवत्पुः सगरः कपिला लेपात्रिर्दशायस्य सूनवः चंपस्य स्मादभूयेन वंशापुरोवि
निर्मिता अतः वंशात्सुदेवः १ कृताश्रयस्य २ ओर्वेणाश्रयिणा आत्मानेदेहं प्रजावेत्सगर्भं ३ रायो विषंतेन राये।
एतस्यैव जातः ४ ५ युरुवाकेन अर्धवनेन कोष्पिद हत्वेव विकृतदेहाह मुद्रानिति मुक्तकेशान ईमुद्रितांशु

५

शुक उवाच हृदि तोरोहितसुतः चंपस्य स्मादि निर्मिता चंपापुरी सुदेवो भू विजयो यस्य चात्मजः २
भरुकः नक्षत्रः तस्माद्भक्तस्य स्मापिवाङ्कः सो विभिर्दत्तभुजात्तदभार्ये वनसा विप्रत २ वृद्धंते
पवता आसुमहिष्यु मरिष्यती ओर्वेणा ज्ञानतात्माने प्रजावेत्ते निवारिता ३ अज्ञायास्य सपत्नी
भिरारोदतौ यसासह सहते नैव सजातः सुगराख्यो महायशाः ४ सगरश्चक्रवर्त्मान्सीत्सागरोयु
सुतेः कुतः यस्मात्सुजायवनात् प्राकान् हे हयुववरीन् ५ जवथीत् युरुवाकेन वंक्रविकृतवे
शिणाः मुद्रान् अशुथरान् कोष्पिमुक्तकेशान् ६ अनेतवसिसः कोष्पिदवह्निर्वससो
परान् सोम्य मेथेरयजत सर्ववेदसुरात्मके ७ ओर्वेयदिष्टयोगेन हविमात्मानमीश्वरे तस्या।
सह्येपशुयज्ञे जहारास्येपुरंदरः ८ सुमत्यास्तनयाः श्रमाः पितृरादेशकारिणाः हयसत्त्वेषमा।
एतस्य सन्ता अखनन्मही ९ प्रागुदीचादिशि हयंदरशुः कपिलातिके एषताजिह्वः चौरा
सो मीलितलोचनः हन्यतो हयुतां पाप इति षष्टिसहस्रिणाः उदायुथो प्रभियपुरुन्मिसेधनदा
अतिः १० स्वशरीराग्निना तावन्महं इह जने चेतसः सहस्रानि क्रमहता भस्मसादभवत्स ॥

ओर्वेणा उपदिष्टो योग उवायस्ते न तस्य देभार्ये सुमत्याः पुत्राणां प्रभावेन मृतं चाह सुमत्या इति षड्भिः एषवा
सिहर इति ब्रुवतो भिययुः षष्टिसहस्राणि परिक्रुदकतया संतियेषां उन्मिसेष लोचनोन्मीलनचकार

५

केचित्कृषिप्रयोगादिनादग्धा इति वर्तयति तत्रिगकरोतिनेति कृतम् इति आह सन्नेधामनिपुणसम्पत्तौ
जगः पवित्रमुदिकरश्चात्मायस्य तस्मिन्कथं विभाष्यते संभावते असंभावनायां दृष्टानः अथोक्तः खलु एते
भाष्यत इति १३ कियेनयस्य ईरिता प्रवर्तितान् सविपश्चितः सवेत्तस्य कथं प्रथकमतिः अतिमित्रादिभ्यः
दृष्टिः १४ तदेवं समया पुत्रे प्रवृत्ते पुके शिष्याः योगाणां सः समासीतः पितृव्या इराणप्रयत्नश्च कृत इति दृष्टा

जाइ
मु२

नसायुवादेः पतिकोपभर्जितार्ये इति सन्नेधामनि कथं तस्योद्यमं विभाष्यते जयस्य विज्ञाननिखे
रज्ञोभुवः १३ यस्मिन्नासां खमयीं दृष्टौ नौर्ययात् सवते उरमये भवतीति संसृष्टे विपश्चितः
परान्भूतस्य कथं प्रथकमतिः १४ यो समंजस इत्युक्तः सकेशिणां नृपात्मजः तस्य पुत्रो मुसात्रा मा
पिता महद्विद्वेत्तः १५ असंजसश्चात्मानं दर्शयन्नसंजसे जातिस्मरं पुरासंगात् योगीया
गादिबालितः १६ आक्षरराहितं लोके ज्ञानीनां कर्मविप्रियं शरदां कीडतो बालायास्य उ
द्वेजयवृत्तं १७ एवं वृत्तः परिमृक्तः एव सौहमयोस्यैव योगीस्यैतावान्नास्तात्प्रायित्वा
ततो यथा १८ अयोध्यावासिनः सर्वे बालेकासु नरागतान् दृष्ट्वा विस्मिये राजर्षेणावाप्यत्तत्र
न १९ अमुमांशोदि तोराजात्तत्र बाले प्रणयया पितृव्या तानाजुयं प्रभस्मातिवृत्तौ हयस

पितृमाहयो समंजस इति उक्तः केवलमज्ञैः वस्तुनः समंजस एव सकेशिणाः सनः दोत्र नत्वमिव प्रती
नंवारयति तस्यैव नृपस्यात्मजो देहाजातः १५ तस्य कथं साहचर्यं असंजसः पुरा सर्वजसनि १६ ए
वं विद्यः योगीसु संगान् विलासितः अत इदानीं जातिस्मरः संगपरिहासयन्नसुद्वेजयन् लोकगर्हिनां
सातीनां च विप्रियं कर्माचरन् कीडतो बालान् शरदां प्राप्स्यन् प्रातिपदि निदुयेत्तवयः १७ एवं विद्यं हृत्कर्म
यस्य १८ पितृव्या तानाजुयं यथाः तययोगीभस्मातिभस्मसमीह

श्री.
भान.
श्री.
७

अज्ञानं नो ज्ञानं नो ष्युक्तं पादयंति तेषां यदुपरी शानं अं शुभात्वेवमाशयः २। अज्ञानः अज्ञः ब्रह्मापित्वा मा-
स्यापिन पप्रतितनव बच्यते कथं भूतमात्मनः स्वस्मात्परं परयेद्वरकैर्ज्ञानिः समाधि युक्तिभिः समाधिना ष्यपयो-
दं प्रपति युक्तिभिः परानासपिसम्यग्रुच्यते इति ष्येः अथरे अर्वाचीनाः त ऊतस्नापण्ययः अर्वाचीनत्रै ह-
तः त स्पन्नस्याः मनश्च शरीरे च धी असीत्यनयो रजः कार्याणि ताभि र्ये विविधा देव त्रिर्यं गणानो सर्गाः तेषु स-
क्षाः तत्रापि वयं प्रकाशाः अज्ञाः ऊतः पप्रामेसर्थः २२ अथरे नर्हि किं पप्रतितन वाहयदेह भाजः ते स्व किं
गुरुप्रधानाः

४२

तथा सोमं मुनिं वीर्यकपित्तरथमथोत्तमं प्रसौत्समाहितमनाः प्राजतिः प्राणतो महान् २।
अं शुभात्वेवमाशयः तेषां पप्रतितन वरमात्मनो ज्ञानो न बुध्यते यापिसमाधियुक्तिभिः ऊतोपरे तस्य मनः
प्रायेरधी विसर्गस्रष्टा वयमप्रकाशाः २२ ये देह भाजः त्रिगुणानि पप्रणमुत वा तमश्च यन्माया
या मोहिते न संशयिः स्वसे स्थानवर्तः प्रकाशाः २३ तन्वा महं ज्ञानं च न स्वभावप्रधस्स माया
गुणमिदं मोहेः सनेदनाद्ये र्नि निविधि भावो कथं विमूढः परि भावयामि २४ राम

तस्य कश्चिन्मपित्त्वां न विदुः किंतु गुणानि विप्रपति उ तवा अपित्तन मएव पप्रतियतः त्रिगुणां बुद्धिरे
बवे प्रथाने ये सो अतो बहिरैव प्रकाशा ज्ञाने ये षा बुद्धि परतं न ज्ञानं प्रया विषया यप्रतिसु प्रभानम-
एव केवलेन तंत्रिगुणां त्वां सर्वे देतः यतयतः य स नव माययति वामाहिते चेतो ये ष्ये ते २३ तथापि अहं
विचारान्ता स्यामीति चे त्र शद् नैत्वा महं विमूढः कथं प्रति भावयामि विचारयामि तिकथं भूतं ज्ञानं च न
अहं ज्ञानमूर्ति स्वत एव प्रधस्सो माया गुणानि मि लामेदं मोहो यो माते विभाव्ये विविसे मुचु भावः ज्ञानं च न
त्वां तत्र तावत्ज्ञानं विषयत्वे विचार विषयत्वे पि माया गुणानि भूतो ह न विचार समर्थेति २४ ॥ ॥

७

नस्मान्हेप्रशांततां प्रशांतं पुरुषं केवलं नमामेत्यथः प्रशांतं पुरुषं ते हेतः सायुसायुगाः कर्माणि बविश्रुस्तस्य
 दीनिलिगानि च त्रयादित्रयाण्यस्य न प्रशांतं त्वेतेनः सदस्यो कार्यकारणाभ्यां पुण्यपापाभ्यां वा विमुक्तं अतः
 अनामदृपतक्तनामदृपस्य कित्तज्ञानोपदेशाय गृहीतः प्रकटितो देहः शुद्धसत्त्वमूर्तिपिंतं यद्वा हे प्रशांतमा
 येति हे प्रशांतं च संबोधकं मभिः सस्यदिका ये लिगानि स्यतियोज्येद्वा प्रशांतमायागणादयो यस्मिन् इत्ये

प्रशांतमायागणकर्मलिगमनामदृपंसदसद्विमुक्तं ज्ञानोपदेशाय गृहीतं देहं नमामहेत्वांपुरुषं प्र
 शांतं २५ त्वन्माया रचिते लोके वस्तु बुद्ध्या गृह्यादिषु अस्मंतिका मलोभेषामोहविधांतवेतसः २६ अ
 धनः सर्वभूतात्मनः कामकर्मदियाशयः मोहपाशो रूढिज्जाभगवंस्तवदर्शनात् २७ श्रीशुकः
 इत्यंगीतानु भावस्तभगवान्कपिलो मुनिः अमुमंतमुवाचे दसत्रुगुस्यधियान्तप २८ श्रीभगवाउ
 वाच सद्योयवीयतां वत्सपितामहपशुस्तव इमेचपितरोदयागं मोभाहतिनेतरत २९ तं पदि
 यशिरसा प्रसाद्य हयमानयत सगर्वस्तनपशुनाकृतशेषे समापयत ३० राज्यमेषुमतिर्यस्यनिः
 स्यहो सुकबंधनः डौर्वेपदिष्टमार्गेण लेभे गतिमनुज्जमां ३१ इति श्रीभागवते नवमस्कंधे समागोपा
 ख्यानेष्टमोऽध्यायः ६ ॥

कमेवपदं २५ सुभासंप्र्याचते त्वन्मायेति ज्ञानाभ्यां कामादिभिर्विधांतानि चेतोसियेष्वांत इमे सर्वे गृह्यादिषु
 भुमंति २६ इमे सर्वभूतात्मनः प्रसाकं त्वत्कृपयैव च्छटितात त्वदर्शनात् तिरूढापिमाह मयः पाशः क्लिन्नः
 कथंभूतः कामादीनामाशयः आश्रयः त्वाप्रसादेन कृत्वा षोस्मिन्त्यर्थः २७ अस्मिन्नुपि साकाले प्र
 शाहुरभवेति २८ परिक्रम्यतिशुक्राक्लिः ३० इति श्रीभावाथदीपिकायां नवमस्कंधेष्टमोऽध्यायः
 ६ ॥

श्री-
मन्-
सी-
१८

न वसेत्सुसंतो वेषः कर्तुं गीर्वाण्युत्थिति रंग्या भ्रुवत्समानियेयस्य योऽभगीरथः यथासगरः पौत्राय राज्यं दत्त्वा
पुस्तपतथा अंशुसोऽशुसुपुत्राय राज्यं दत्त्वा सहीतकालेन पत्न्येय इति चकारुस्वार्थः न प्राकृत्या मानेते मिति प्रा-
यः संस्थितः १ ॥ कालेन सुपुत्रो न प्राप्तः तेषु यात्मानं दर्शयामास ते वदस्योतिर्गोयोक्तः समस्तमभिप्रा-
यं सर्वज्ञोऽपराप्राप्तसकृद्यथा ३ ॥ आहूये गाकापि गगनासतेत्यासे वेगं धारयिताथारयिष्यति ४ ॥ किंच ॥

जगत्किञ्च

श्रीशुकः अंशुसोऽशुनपत्नेपुंगं गानयनकास्यया कालं सहांते वाशाक्रात्रतः कालेन संस्थितः १ ॥ द्विती-
यस्तत्कालेन दशकः कालं मयिवात् अगीरथः जस्य पुत्रः तेषु ससु महत्रयः २ ॥ दशयामासते देवो
प्रसजावरदास्मिन् इत्युक्तः स्वमभिप्रायं प्रापेत्सावुनतोत्प ३ ॥ कोपियावयितावेगं यतया मे सहीतले
अथया भ्रुतलभिन्वात्पयात्परसातले ४ ॥ किंचोदनमुवेपास्यनरास्ययास्त्रजं यजे स्तजामितद-
युक्तं वा जेतत्र विचिंतयतां भगीरथः सायुवेयासिनः प्रोत्रात्रसिष्णुलोकपावनाः हरंत्युत्तंगसु-
गान्त्रेष्वास्ते स्वमिद्वरिः ५ ॥ धारयिष्यति वेगं रुद्रस्वात्मा प्रागैरिणा यस्मिन्नौतमिदं शोते विष-
शादीवतं तेषु ७ ॥ इत्युक्त्वा सन्त्यो देवतयसातोषयच्छिवे कालेनान्यीयसाराजनुतस्य प्राः समत-
ष्यत ८ ॥ नद्यतिराजः भित्तं सर्वलोकहितः शिवः द्यारावहितोऽंगणपादमृतजलोहरः ९ ॥

हि

आहूजंति लालयिष्यंति त्रयोपायो विचिंतयतां ५ ॥ हरंति हरिष्यंति अचंभिनती मञ्जुभित् ६ ॥ आत्मा कथं भूतः
यस्मिन्निद्रे विषुमाते ययिते कर्त्तव्यं तत्र प्रशादीवपट इव श्रोतं चरियं कर्त्तव्यं तत्र पट इव असोसर्वाव्यापस्त्वद्देवोथा
रयिष्यतीत्यर्थः इत्येवेगगामुक्त्वा तत्सुखतिपावे आवयितेत्यर्थः ८ ॥ राजाभिहितं तथेत्यं गीर्वाणहरः वा
देवस्य न जलं यस्याः तो ९ ॥

११ प्रसंगाद्गंगासाहस्यमाह वलमिः यस्याः जलस्यर्षामात्रेणानुकेवलसेदेहभस्मिरेव नसात्तातत्रस्त्रिणिसकृन्नेभं
 इतहताप्रयितां प्रद्वयासवेनेति प्रथः १२ तस्यपेवयतिभस्मीभूतनागेनयः संगः तेन १३ १४ अनेतस्यविशेषतोसं
 निवेशेति त्रेगणपदेहसेवेत्यं १५ १६ नलस्यस्रत्वाध्यातप्रामेःतत्ततः ऋतपर्णास्पसतः १७ तस्युत्रः सोदासः १

अगोरथःसराजधिनिरेभुवनपावनीम यत्रस्वपितृतां देहाभस्मीभूताःसजोरते १० रथेनवायुवेगेनप्र
 यानमनुधावती देवासुनेतोनिर्दग्धानासिचत्तुगारात्मजान यज्जलेस्यर्षामात्रेणानुकेवलसेदेहभस्मिरेव नसात्तातत्रस्त्रिणिसकृन्नेभं
 गारात्मजादिवेज्जसुःकवसेदेहभस्मिः १२ भस्मीभूतांगसंगेनस्वयतिंसगसत्तजाः किंपुनःप्रद्वयादे
 वीयेसेवेतेभूतव्रताः १३ तस्यतत्परमाश्चर्येस्वर्धन्यायदिहोदिते शुनेतवरणाभोजप्रसतायाभवकि
 दः सत्रिरेषमनोयस्मिं प्रद्वयामुनयोमनाः त्रेगणपुत्रस्यजेदित्वासघायातास्तदात्मनो १५ अतोभगी
 ततः १६ षाज्जसवस्यनाभोपरोभवत् सिधुद्वीपेसस्मादयुतायु सतोभवत् १७ ऋतपर्णानलरवोयोःस्रिषि
 मयात्रलात् दत्वात्तदुदयेवास्मिं सर्वकामस्ततस्ततः १८ ततःसदासस्मसुत्रोदमयंतोपतिर्नृप आ
 हर्मिंउसहयैवैकत्वापोत्रिमनकवित वमिष्टशायाइतोभूदनपसुःस्व कर्मणा १९ राज्ञोःसोव
 किंनिमित्तोयशोशापःसोदसस्यमहान्ननः एतदेदितमिहामःकथतो नरहायदि २० शुकोबाव
 सोदासोस्ययोकावित्तुनरलो जयानइ सुसोचभानुरंसोद्यगतःप्रतिबिकीर्यया २१ सवित्रयत्र
 योरातःसुदृष्टपथगेगृह गुरवभोक्तुकामायवक्तानियेनरामिष २२ परिवेषमानभगवान्विलो
 काभल्पमजमा २३ ज्ञानमप्रायत् कुडारतोसैवेमविषसि २४ ॥

यमिदं सत्कृत्वा यथासंशकृत्वा तत्रकावगा माह वमिष्टशायादिति २० सगयां चरन्कं विदात्संजयाननस्य
 आनरंमुसावनेभ्रातापत्न्यास्यगतः अयेप्रनिष्ठसुदःपावकः तद्रपथरःसत्तज्ञो गृहेठर्तमानः २१ २२ ।
 राम राम राम

श्री-
भक्त-
१६

अभयमेजसाविलोकएवतरमां सद्यवहारेगावसिष्टएवतंशापंड्यादशावार्षिकं चक्रे १३ रुशतीःतीताम्रःसुषा
दयोर्बहोनायत्र १५ तत्रहेतुर्दिशति एवमनेनमित्रसहत्वसपिदर्थितमित्रस्यकृत्यत्रस्यभावःसहनात् २५ तदेव
राक्षसत्वेकृत्मायांनित्वेवकारणमुक्त्वास्वकर्मणात्नयस इतियुक्तंनस्युपव्यतिवबायकालइत्यादिकर्मणा
अप्रजइत्येतेनवनमीकात्रिवासाययोः तौवनोकसौतौचदेपतीचष्टथकूपदत्तसकारलोपआर्षः अकृतार्थः।

रत्नः कृतंनद्विदित्वाचक्रेद्वादशावार्षिकं २३ सोष्यपोंजलिमादायगुरुंशामंसमुद्यतः वारितोदमयेत्या
पोरुषतीःपादयोर्बहो २५ दिशाःत्वमवनिर्सेवंपश्यन्जीवमयुत्पः राक्षसभावमापत्रः पादेकत्माय
तोगतः २५ वबायकालेदृष्ट्वावनेकोदयतीद्विजो लयात्रोजगृहेविप्रतयत्याहाकृतार्थवत् २५
नभवान्गतसःसात्तादित्वा कृतोमहारथः दमयेत्याःपतिवीरनाथर्मकर्तमर्हसि २३ देहिमे।
अथयकासयाप्रकृतार्थपतिद्विजे देहोयमात्रैराजसुरुषसावित्वा र्थदः २६ तस्मादस्यवयो।
वीरसर्वार्थवथउच्यते यसहिवास्वतोविह्वानपःशीलगुणास्वितः २७ आरिराथयिषुब्रह्ममहा
पुरुषसंज्ञितः सर्वभूतान्भावेनभूतेषुतर्हितेशुयोः ३० सोयंब्रह्मर्षिवर्यः। न्तेराजर्षिप्रवरादिभो
कथमर्हतिथर्मज्ञवथपितृनिवात्मज्ञः ३१ तस्यसाथोरपापस्यभूतास्पन्नस्यवादिनः कथं वथेया।
थावत्रोर्मयतेसमतोभवान् ३२ ॥

वत्तदीनवत् अकृतार्थमसमाप्तरति २६। सर्वभूतानामात्मेतिभावन्याआराधयितुमिच्छुः यद्वा सर्वभूता
नामात्मभावेनभूतेषुस्थितमपिगोरेतर्हितं ब्रह्मेति संवेद्यः पापान्तरं अतर्हितः सोयमित्युत्तराणावयः
भूतास्य आत्रियस्येर्भाधानकर्तः समश्निवावत्राः गोः सतामतोभवान् वथे कथं साधुमयतइत्यर्थः ३२।

१६
१६

क्षणमपियेन विना न जीविष्यामि सोऽयं यदि भलः क्रियते तर्हि मृतकं यथा मृत प्रायं सां पूर्व भल्य ३२ दिवि पुंगर्भ
 यानकर्तारं ३५ आथाना न्ने शुनात् हे प्रकृत प्रजन्म मया दर्शितः ३६ ३७ तदेवै कर्मणा प्रपुजः ३८ प्रवि
 अह्यारेत्यथः सबजायतन प्रासूत अभोऽसि एव च तस्या उदर मश्रम नाज्जीने सउत्तनः सुतोऽप्रकः ५०

अयं क्रियते भलः तर्हि सांत्वा द पूर्वतः न जीविष्ये विना येन क्षणां च मृतकं यथा ३३ एवं करुणा भा
 क्षिणा विलपसा अनाथवत् त्याज्यः पशुमिवास्वादसोदासः प्राप्य मोहितः ३५ ब्राह्मणी वीर्यदिवि
 पुपुरुषादेन भदितं शोचन्त्यात्मान सुवीशमशपत्कुपितासती ३५ यस्यामे भदितः प्रापकमाती
 याः पतिस्त्वया तवापि मृत्यु राथानात्कृत प्रजदश्रिनिः ३६ एवं मित्रसहं प्राप्तापति लोक परायणा
 तदस्थीनि समिद्धे यो प्राप्य भर्तृ गतिं गता ३७ विशापो द्वादशाब्दांते भेषुनाय स सुद्यतः विज्ञाय
 ब्राह्मणी शापं महिष्यासनिवारितः ३८ तत ऊर्ध्वं स तस्याजस्री सुखे कर्मणा प्रजः वसिष्ठस्तदन
 ज्ञातो ३९ दमयत्याः प्रजा मयात् ३९ सा वै स प्रसमागभे मविभुजय जायते जज्ञे शमनोदर
 तस्याः सोऽप्रकस्तन कथ्यते ५० अश्रमका मूलको जज्ञेयः स्त्रीभिः पदिरक्षितः नादी क्तवु ३९
 कौनिः तत्रै मूलको भवत ५१ ततो रथस्तस्मात्पुत्रेऽविडस्ततः राजा विद्यसहोयस्य खट्वांशुक
 वरभूत ५२ यो देवै रथितो देवानवधीयुष्टो उर्जयात्सहर्तमापुर्जात्वेत्यस्वपुर्वसंदेयमनः ५३

स्त्रीभिः संवेष्ट्य परशु रामात्पदिरक्षितः अतो नारी कवच इत्युक्तः निःक्षेत्रे सति क्षत्रवंशस्य मूलमभवेत् अ
 तो मूलकरति चोक्तः ५१ प्रसत्रैर्देवैरेष्टाणी ष्टयक्ते खट्वांगे नोक्तं प्रथमं तावत्समायुः कथातामिति देवैः
 चोक्तं सहर्तमात्रमिति तस्मात्वा देवैर्देवैर्न विमानेन स्वपुर्वसंदेयमनः परमेष्ठरे संदये ५३ ॥ ॥

श्री
५५
४०

पतदेवस्सायुस्त्रात्रुस्मरणार्थकं तन्कृतेन निश्चयेन दर्शयति तेति सप्रभिः कुलदेवाद्भ्यः कुलात्मकाणां प्रेक्षाणां द
योनातिवलभाः तातिप्रियाः ५४ मद्युमस ५५ भूतभावनो हरिः नस्मिन्नेव भावनायस्य मोहने कामेवृणा ५६
नत्रहेतुः यस्ति विनिमानोदियाणि योश्चयेषां ते देवा अपि ५७ अथ तस्मात्कृत्या स्वभावेनात्मनि रूढगणेषु स

तमेवाद्भ्यः कुलात्याणाः कुलदेवात्रवात्मजाः नश्रियो नमहीयं न दाराश्चातिवलभाः ५४ नैवात्येपि
मनिर्मद्युमस्य मने क्वचित् नापश्य सुत्रमज्ञोकादभ्यर्त्विक्व न वस्वहं ५५ देवैः कामवरोदत्रो मद्युवि
भुवनेश्वरैः नश्रुणो तमहं कामं भूतभावनभावनः ५६ ये विद्विमेद्रियथियो देवास्तैस्वरुदिस्यते
न विदंति प्रिये शश्वदात्माने किमुतापरे ५७ अथे शमायारचितेषु मयोगणेषु वा यवंपुरोपमेषु
भ्युत्प्रेतैः प्रकृत्यात्मनि विष्कर्तृभवेन हित्वा तमहंप्रपद्ये ५८ इतिव्यवसितो लुब्धो नाशयणगृही
तयो हित्वा स्वभावमज्ञानततः स्वभावमाश्रितः ५९ यत्र कृत्स्नपरसूक्ष्मसूक्ष्मसूक्ष्मकल्पित
भगवाचासुदेवैतियं गुणं तिहिसात्वताः ५० इति श्रीभारतेंवमस्कंधेन वमोऽध्यायः ९ श्रीशु
कः खड्गभादीर्षवाङ्मुरचुलस्मात्प्रुश्रवाः अजस्ततो महाराजस्तस्माद्दशरथो भवत् ॥

विष्कर्तृभवेन हित्वा तमेवाहंप्रपद्ये अथ भावं देहाद्यभिमानं ह्यमज्ञानं हित्वा ५९ स्वभावमेवाहय
त्रदि निश्चयवत्कल्पितेवागादि विषयत्वात् तवसुदेव इति ये गुणं ति ब्रह्मणा एव भूक्तानुग्रहार्थमाविष्कृतता
तो वासुदेवत्वात् ५० इति श्रीभारतेंवमस्कंधेन वमोऽध्यायः ९ दशमे प्राह खड्गभावं शोऽश्रीरामसे भवे त
च्चरित्रं वलकेशं हत्वा योऽध्यागमावधि खड्गभाच्चदीर्षवाङ्मः ॥

ऋषिभिर्वत्सीकि सुखे भूरिवर्षि नन्वयासुः सुते तथापि संक्षेपतः कथ्यमानं शृणु ॥ अथकोटिभिरकीर्ण
 मज्जते रामविक्रमः अथायं ह यतो वक्ष्ये के श्लोके समस्यति सको सल्लः श्रीरामः नोस्मान्नात्प्रवतात् कथं भू
 तेः यो यैर्बर्षेपितः सत्यस्यपाल नार्थं यत्क्रराजः सन् पश्येदति सक्रमा राभ्या पद्यातदेवाह प्रिया याः प्राणिनाप्य
 र्शनासिद्धमाययोः ताभ्या प्रतिवन मवरतः हरीदोह उमान् सुग्रीवो वा अथ जाल द्मणा स्ताभ्या मृजिता अ पनीमप
 स्तत्त्वं

तस्यापि भगवानेष साक्षाद्भूमयो हरिः अंशं शान वतर्हा गत्य उल्ले पार्थितः सुरैः राम लक्ष्मणाभस
 प्राञ्जुद्या इति संज्ञया २ तस्या उचरिते राज्ञुषिभिर्दक्षिभिः क्रुते हि वर्णिते भूरिव्यासीता पते र्दुः ३
 अर्थे यत्क्रराजो वचरद उ वने पश्येत्पियायाः पाणिस्पर्शात्साम्ये मृजित पथिरुजो यो हरी इति
 ज्ञायो वै तृष्णात् शूर्पनायाः प्रियविवरुहरोपित भुवि ज्जंभे उस्तासिर्वेद सतः खलदवदहनः क्रो
 सलेदो वतात्रः ४ विद्यामित्राधरे येन मारी चाद्यानि प्रवसः पश्यतो लक्ष्मणास्य बहतात्रै क्रुत पु गवः

शरुजा सार्थं अमोयस्य शूर्पनखा वै तृष्णात्कीर्णनासिका के वा ज्जोः तथा प्रलोभेन रावरो नापहारात् प्रियेण क
 लत्रेणाविरहाः तेनारोपितया भुवा विज्जंभेण वत्सो अस्त्रियस्मान् ततः तद्विज्ञापनेन बद्धः सत्येनिततः ख
 लावावगादयः तपुदवो वनतस्य दहनः ५ संक्षेपतो वर्णिते रामवित् आदित आरभ्य विस्तेरगाह विद्यामित्राधि
 वदस्यादिनायावत्तत्रेगाथाय समाप्ति पश्यत एव लक्ष्मणास्य तमप्यन्ये त्ये बहता इत्यर्थः यच्छन्दानां सको सते इः
 अवेनादिमनेनेवान्वयः ५ ॥

श्री.
मान.
२

लोकयेवीराः तेषां समितौ समाजेषां त्रयं बकं यत्रियुयुष्टिपिबलीलयेवाद्यसजीकृतमासेपितं विष्णुसमयेव मंत्र
हेतुपद्युक्तविशेषादि तदाहका नोत्रिभिः प्राभैरुपनीतबालराजस्यलीलेबलीलायस्यस ६ अत्रुत्पाणिस्वयोग्या
निगुणाशीलादीनियस्याः तांसीतासंज्ञं पूर्वैरसिप्रतिल्लोमानोययाताप्रियजित्वा धनुर्भंगमहाभद्रप्रवणालभि
तस्यभुगुपतेर्दय्यिनयत उपनीतवानेकयेभूतस्यविःसमेकतः राजवीजस्यसोमदीयोकरोतनस्य ७ इदानीं पुं
स्वैरतिशोकविह्वलपत्राहयइतिकदाचित्केकेयास्तुष्टेनरांसीत्तदपेक्षितेदास्यासीतिप्रतिश्रुतं ततः श्रीरामस्यपुत्रा
स्यत् २

यो लोकवीरसमितोयत्रैशमयुं सीता स्वयंवरगृहेत्रिषामोषनीतं प्रादायबालराजस्वीलपदेनयुधि
सजीकृतं नृपविष्णुसमये ६ जित्वाउत्तुष्टुणाशीलस्योग्यासीताभिर्याप्रियसुरेलेवमात्रे
मारुज्जंभुगुपतेर्विनयस्यत्तुदय्यंमहोसकृतयसिरराजवीजे ७ यः सत्यपाशयत्रिवीतपितृदि
शस्त्रेणास्यवापिपारसाजगृहेसभायः राज्यप्रियाथिनः सरुदोनिवासयत्नाययावनमसूनिव
सुक्तसंगाः ८ रत्नः स्वसर्वकृतयमसुद्धुदः तस्याः स्वरत्रिषिरदृष्टुणासुखबंधुन जज्ञेचतदशस
हस्वमपारणीयकोदंडयागिरा रत्नमानडवासकृच्छ ६ ॥

राज्याभिषेकसमयेतयाभरतस्यराजंरामस्यचवनेवासः प्रार्थितः तदासत्यपाशोनपरिवीनस्यपितृदिदेशमा
त्रेपारसाजगृहेतोरारजादिकंयत्नासभायेवनययो उस्पजस्यापिसहर्षत्वारोहृष्टातःसुक्तसंगोयोगीशु
स्वसोणागनिर्वेति ८ रत्नसोरावाणस्यस्वसः सुर्षनखायाः सुद्धुदः सीताजिह्वतोः कामातनयाइतिवाजुप
यकृतविकारमनयततस्याः स्वरत्रिषिरदृष्टुणासुखबंधुनोयेषतावचतईशसहस्रजज्ञान अपारणीयप्रले।

२
२

सीतायाः कृपाप्रवणो नदीधितोरुक्कयोयस्य नेनसीतां हरिषुतास्वसाहीतेन स्वस्याप्रसादवर्क्यताार्थे स्तुतिस्तु
 ह्यसारीचेविलोक्यजवानकथो धृते प्रदुतेगावपुष्यास्वरोदेहेनोयलतिने अतएवप्रलोभनाप्रसतः नेनायक
 हः सनकेदत्तयषारुदः ३३ः ॥ ततश्चरतोयर्भगावगोनप्रसमत्तमपनीतायाप्रिययावियुक्तोआशान्कता
 नकृपणावदनेचचारकिसभिप्रायः सन्इत्यनेवप्रकारेणसीसिगिनांनुःखोदगतिप्रख्यापयत्र आत्मार्यनरु
 मेनकर्मणावगोनसहपुहेनहनकयेषासीयेदहरादिकेयस्यतैजदायुषंप्रवत दग्धाकबंधेस्वगृहणा

सीताकृपाप्रवणादीपितरुक्कयेणस्तुं विलोक्य न्यतिर्दशकंधरेण जज्ञेदुतेगावपुष्याप्रमतेपक
 ह्यसारीचेसासुविशिलेनयषाकमुगुः ७ रतोथमेनरुक्कवद्विपिने समनेवेदेहराजइहितर्यप
 थापिताया आशवनेकृपणावास्ययावियुक्तः सीसिगिनां गतिमितिप्रथयसुचार १५ इगात्त
 कयहनकसमदकवेथसखेविथायकपिभेदयितागतिनैः बहुप्रवात्तिनिहतायैवगोइसये ५६
 वेत्तासुगात्समजोः जभवाविनाधिः ७ यज्ञोषविभ्रमविहत्तकदेन पात्रसे आननकसकैः
 यगोर्णोवोषः सिंधुः शिरस्यर्दंतापविगुहृत्पीपादारविदसुयगस्यवभाषयत १३ ॥

यप्रसारितबाहुं गालममहनृअथवात्तिनिहने नैः कविभिः यथितायागतिंनुय मुजभवाभ्यां प्रविंतावेष्टी
 यस्यसमत्रोवलोसमुद्रतीरसागात् १२ तत्रप्रियाउसुष्यासेनप्रतीचितापिसियुयदा नोयस्यिनसदा
 यस्पोषविभ्रमेणकोथलीलयाविहृत्तौयः करतः तस्ययातेनसेवोतानकसकरा सुयस्मिन् भयनगी
 र्णोशुक्लाः स्तंभिनोद्योषोयेरसः सिंधुरेनहृत्पसागावभाषे अर्हतामवादि केरपी मूर्तिभार १३ ॥
 राम राम राम ॥

श्री-
भा-
टी-
२२

भाषणमेवाहनत्वमितिहास्यं एतावत्पर्यन्तं उच्यते नानविदाम न जानीम इत्यर्थः इदानीम उच्यते सीमाह यदिति
एतत्पर्यन्तं स्वार्थः यद्वाद्येभ्यः सत्त्वादिभ्यः सत्त्वात्तादयो भवेति स भवामिति ॥ कामययेत्कजलमाकम्यादिप्र
यादि प्रवमेहेपुरीषप्रायश्चित्तोक्त्यावयति आकं दयति तेषां न जह्निहेवीरयद्यपि तद्वज्रं प्रतिव्यक्तं न भवति त
यापीहसेतेव भीहिनर्हि किमर्थं तेषां च सि विस्ताराय तदेवाह यस्तु सुपेय इत्तरेवीत्यल्यप्रयोगा संतिभू
यास्तो गायतीति वनेमानसामोषे भविष्यती ॥ ब्रह्माक्यमभिवद्यत्कृततदाह ब्रह्मेति विविधैरुद्गीताकृतैः श्रुतैः

नत्वां वयं जडयि यो जडविदाम भूमन्कृतस्य सादिपुरुषजगतामधीशं युत्सज्जतः सुरगाणां रजसः प्रजे
शामसां सुभूतपतयः स भवानुद्गीताः ॥ कामययाहि जह्नि विप्रवसां वमेहे त्रैलोक्यावराणामवामु
हि वीरयत्नो व भीहिसत्सिद्धनेयशां वितये र्मियति दिवि जयिनोय सुपेय मृषाः ॥ ब्रह्मादयोर
वृषति विविधा द्विकृतेः सेते कपीदकरकपित भुरुहोः सुग्रीव नीलहउमस्य सुखैरनीकैर्लेका
किरीषाण्डशाविशदग्रदग्धा ॥ सावानरेद् बलरुद्र विहारको सुग्रीहारगोपुरसदो बलभो वि
देका निर्भज्यमानधिषणाथ जहेम ऊं भृगाटकागजे ऊं लेर्ह दिनीव चूर्णा ॥ ३ ॥ राम ॥

संतं ब्रह्मा श्रुते सीतान्वेषणो हउसते वेदग्यां ले कामविशतक यं धैः कपी श्राणां करैः कं पितान्भिभूरुहाणां मंग
त्रिशारवादी तियेषुतैः किभीषणस्पृशानुदय्याकैः सहाविशतसुग्रीवादेयः प्रमुखाय यो ते रनीकैः ॥ तत
सुसालेका श्राणां प्रवलिता व भुवकं च भूतावानरे श्राणां बलैरुद्वा विहारदयो वृषां निर्भज्यमानाधिषणादयो य
स्या निर्भज्यमानाधिषणादयो यस्यां तत्र विहारः क्रीडास्थाने कोटयो र्यगारादिश्रीः कोशः द्वारं गुहादीनां गोप
रे पुरहारे सदास भावलभो प्रासादादिपुरो भागाद्यादिनी विटकः कपोतपालिकाधिषणा वेदिकादि शृंगादा

७
२२

रक्षस्यतीरावणाः पुत्रमिदं नितं प्रहस्तादींश्च समहि नोत्प्रायेत् ॥ १८ ॥ प्रस्यमृलादिभिर्दुर्गमानोयातधानप
 तनीराक्षससेनासुग्रीवादिभिरतितः श्रीरामोभ्यगात् नरुत्सतो हनुमानः प्रहो जाववान् ॥ १९ ॥ तेरनुपतेरनी
 कषाग्रगदाद्याः सर्वे रावणां स्पृहादितिर्यङ्मुहं प्रसेन्येतत भवतितथाभिपत्यसंगस्यग दुमादिभिर्वैभ्रः कान
 सीताया अभिमर्शं नहतमगलयस्यसरावाणां २० ॥ शोचेषांतात् २० ॥ सबलस्य नक्षिताशमवेत्यरुहः क्रुद्धः सन

रक्षस्यतिक्षारवलोक्य निजं भक्तं भयंसात्तदुर्मवसरांतनरांतकादीन् पुत्रेप्रहस्तः ॥ २० ॥ मतिकाय
 विकंपनादीन्सर्वानुगात्समहि नोदयं कुंभकर्णो ॥ १८ ॥ तोयात्थानपतनामसिष्पलवाण्णामसिष्ठाक्रिशा
 रतामरावदुदुर्गां सुग्रीवलक्षणां सरुत्सतरोधमादृतीलागदृत्तं पुनसादिभिरतितोगात् ॥ १९ ॥ तनी
 कषाग्रवुपतेरभिपत्य सर्वं दृष्ट्वा वृष्णिभ्यन्तिरथास्पृश्यैः ननु दुर्मेगिरिगदेषुभिरगदाद्याः सीताभि
 मर्शं हतमगलरावणाणां २० ॥ रक्षस्यतिः सबलः स मवेत्यरुहः प्रारुह्ययानकमप्याभिरपः
 ररामे सः संदनेयुः मतिमातलि नोपतीतेविभ्रा नमानमहनत्रिशितैः क्षरैर्यैः २१ ॥ रामस्तमाहपरु
 षाटपरीषयुजः क्रांतासमत्तमसतापरुताश्रुवने त्यक्त्रयस्यकलमगुजुयमितस्ययुद्धाभिव्य
 लउवकर्तरलक्षवीर्यः २२ ॥ प्रवेत्तिपथनुषिसंथितसुत्समर्तवागां सवतुमिवतदृटयविभेद सा
 स्तुवमत्रदशमोविर्यं यतद्विमानह्रादितिनल्पतिजनसुकुतीवदिकः २३ ॥

यानकं पुष्पकं विमानं येषां शारुह्यश्रीरामभिसस्मार अणतसः संदनेसर्गस्य इन्द्रस्यरथसानस्तिनाउ
 दुसाराणोपनीतेपुमांतीमिषुक्तेविभ्रा नमानमहनत प्रहन २१ ॥ हेपुरुषाटपरीषप्रायुटाश्रुस्मावपहृता
 स्यवतस्यायथाप्रसमत्तगुहेप्रविष्णुकिमपिहरतितमूनतस्मात्तुयांसतस्यकमेणाः कनेस्तअद्यकालइवा
 लेद्यवीर्योदफलयकानि प्रथमकर्तः पुंसः कालोयथाशकानोतिवा २२ ॥ विक्रः तीलाः पुण्यः सुकृतीवि

मनादितस्यकातरस्यदितिः २३ ॥

श्री
मान
डी
२३

राजसखीणां विलापमा हततश्चिपंचमिः संदं सत्यमद्यं यस्याः तयारावणाभार्यया सह २५ २५ पवैरर्हिता २६ २०
 शुद्धातो प्रत्रेभदः नरकहेतवेनरकभोगाय २८ सापरायिकं गेहं देदिकं २९ प्रात्मनः सत्यसंदर्शनेन यत्राह्ना

ततो निष्कस्यलेकायायात् पायः सहस्रशः संदो दर्पासं तस्मिन् रुदं यः पाटवन २५ स्वात्मानं धृत्य
 रिषुत्पलत्माणुभिरर्दितान रुदुडः सुसुरं टीना ज्ञेय प्रात्मानमात्मन २५ ह्याहताः समवयं नायुत्तो
 करावारावणा कंयाया छरालेकात्वे हीनापरादिता २८ न विवेद सद्भागभवान्कामवशगतः
 तेनो नु भावसीनायायेनतीतोदशामिमा २९ कुतेषा विधुवालेकावयेच कुलेनेदन देहः कृतो नृगुह्ण
 एणमात्मानरकहेतवे २८ श्रीशुकः स्वाना विभीषणाश्रुकेकोसलेदो नु मोदितः पितृमेय विधनेन य
 दुक्ते सापरायिके २९ ततो ददर्श भगवानशोकवलेकाश्रमे तामो स्वविरहव्याधिं शिंशिण्य सुला
 मास्थितो ३ रामः प्रियतमं भाषो दीना वीत्या नुके पत प्रात्मसंदर्शनाद्वा देविकसन्भावपकता ३
 आरोप्यारु रुदयानं भ्रातृभ्यो ह नु मद्युतः विभीषणा यभगवतु चारु देवाराणां पाता ३ लेकामा
 तेर्न पुष्पकल्यातेययो वीती ज्ञतः पुरी ३२ अथकी र्थमाणाः कुसुमे लीकपालापितेः पथि उपगी
 यमानचरितः शतशुत्यादिभिर्मदा ३३ गोमूत्रपाकं प्रात्मानं प्रातेरवहृत्तावरं महाकारुणिको
 तप्यत जटिलस्य रिलशये ३५ भरतः प्रात्मानं काण्यपोरामात्पपुराहितः पाडुके शिरसि न्यसरा
 मप्रत्ययतो गुतम ३५ ॥

दः तेन विकसन्भावपकने यस्याः तां ३५ याने पुष्पके भ्रातृभ्यो लहणा सखीवाभ्यां प्रायुश्च दत्ताने नापि सहे
 वषयो ३२ गोमूत्रयायकं गोमूत्रपक्यवात्रपिभोजिनेन वातेरन ५ ॥

सवि विरातरामेविनायो ध्यासप्रविशानसस्य चासंयत्रनिर्मितक्याशा तभीतादिभिर्बुक्रोरामे प्रसुद्यतोभिभाव
 यथोत्रल्लोषेणहताज्ञोषेणोपटक्रितः स्वरासाकोः कक्षाः प्रजापासोताभिः पताकाभिर्देसेवितिवत्तासि
 रणविशेषणानि ३० पारमेष्ठानिराजाहीणि ३१ त्रयमराहीनिप्रसाप्रक्रिन्नरुतापयैत्राणा चनेत्रेयस्य ३२

नेदिगामात्सवि विराहीनवादित्रनिः खनेः वरुत्रोषेणवसङ्गः पवद्विर्वलवादिभिः ३३ स्वराको
 द्यताकाभिर्देसेष्विधनेरथैः सदस्ये कवनसत्रादेभटेः पुरववर्मनिः ३४ प्राणीभिर्वाग्मरायाभि
 भृत्यैश्चैवपदानुगेः ३५ पारमेष्ठानुवादायपण्यस्यैवावचानिचः वाटयात्पयत्तयेस्त्रापुक्तिन्नरु
 इयैलाः ३६ पाउकेत्यस्यपुरतः प्रोत्तलिनीषलोचनः तमास्त्रिष्ठाचरंतेभ्यास्तापयत्रेत्रनेन
 ३७ तैमोलाह्यगामीताभ्याविप्रभ्याः ३८ पदेतमाः तेषुः स्वयुजसः वक्रप्रताभिश्चनमस्त
 तः ३९ भुवतउज्जरासेगायतिवीर्यविरागते उत्तराकोसलासाद्यैः किरेतीननृतमेरा ४० प
 दुकेभरतागुहणासासभननाज्ञमे विभीषणः समुग्रोवः सितकृत्रमकस्तत ४१ पुनर्निषकाश
 त्रैः सीतातीर्थकमेरुले प्रविभुदेगटः ४२ वृष्टेमेवमर्द्धराट्टृप ४३ पुष्पाकस्थानितः स्त्रीभिः
 सयमानसुवदिभिः विरतभगवतोनेगुहेस्त्रुट्टोदितः ४४ आरनिर्नेदितः सापिसोत्सोपुवि
 शासरी ४५ प्रविषयएनभुवतगुरुपत्नी सुमानरे गुत्रलयस्यावरतास्य जितः प्रसहृनधन ४६ वे
 मुपे देहीलक्षणसुवपयादन्तपनः ४७ पुत्रास्तमातरसास्तु प्राणीस्तन प्रोत्थिताः प्रराण्याकेभि
 विवेतयवाण्यायैर्नितः ४८ ॥

प्रयोध्यापुवेशप्रकाशादा पाउकेः तिसाईः विभिः ४९ यत्रसुनिसोत्ताननसदराट्टासुवान ४९ ५५
 गुरुपत्नीकेकायायाः वपस्यानवः ५० सुयथावन पनक्रमेणिसमुपयत् ५१ नाण्यायोरभिविदेयः ५२

शोकात्तवितः शेषंशेषं

श्री
भान
दी
२५

इति श्रीभावाद्यदीपिकायां नवमोऽध्यायः । नतयेकादशेऽध्यायात्सप्तमं त्रैलोक्यं यत्तद्विष्णुकारेणोपम
स्तद्वत्तद्वत्पते १ तदेतगतं सोऽदिशो मध्ये यावतीभूः तावन्नरापवाहेतीति मन्यमानः २ अथ श्रीभानतत्रदासो
त्रैलोक्यं

नदानिर्मलविधिवत्कृतवृद्धेः समंगुरुः प्रथमविद्ययाप्येवं देवतः सिधुजलादिभिः ५ एवं कृत
धिरस्त्रानः स्ववासाः स्वम्यलकृतः स्वलेकृतैः स्ववासोभिर्धातुभिर्भार्ययावगौ ५८ अगृहीदासन
धात्राप्रणापत्यप्रसादितः ५८ पुत्रास्वयमेनिरताः वगाप्रमगणानिता ५९ नरोर्यपितवद्रामो
मेनिरपितरेवते ५९ तैत्तयां वनेसानायाकासः कृतसलोभवत रामेरात्रनियमेश्रुतसावावहे ५
वनानिनयोगिरयोवर्षाणि दीपसिंधवः सर्वेकामदेवाः प्रासत्यना नो भवतर्षम ५९ ताधिर्धायि ज
राग्लानिउः त्वशोकमयत्तसाः सृष्ट्यानिज्जितामासीद्रामेरात्रन्यथोदते ५९ एकपत्नीञ्चतथ
रोरात्रैर्ष्वरितः प्रविः स्वयमेगृहमेधीयेषितयनस्वयमाचरत ५९ अस्मानुत्तुत्यापीत्तेन प्र
श्रवावनतासती धियाक्रियाचभावात्तामर्तः सीताहरन्मनः ५५ इति श्रीभागवते नवमस्कंधे
दशमोऽध्यायः । श्रीशुक उवाच भगवान्नात्मनात्मानं राम उन्नम कल्पकेः सर्वदेवमयदेवै
नप्राचार्यवान्मावैः । इति दशोऽध्यायः । इति दशोऽध्यायः । इति दशोऽध्यायः । इति दशोऽध्यायः । इति दशोऽध्यायः । इति दशोऽध्यायः ।
सः २ आचार्यापदेऽपि देवोऽपि वावतीभूस्तदेतं रामं न्यमानुदेकं न्वास्मान्नादेति स्महः ३ इत्ययं तत्र निर
दस्त्रेकारवासोऽध्यायवशेषितः तथा रात्र्यपि देदीसामगत्यावशेषिता ५ तदेतन्निरण्यदेवा
स्यवात्सल्यवीट्यसंस्तने पीताः क्षिप्रधियः तस्मै प्रत्यर्प्ये देवभाषिरे ५॥

संगत्यमानराणादिकोतावन्नात्रमवशेषितेऽप्यथाः तद्यनिरिक्तं हिराण्यादिसर्वं ददावित्यर्थः ५ ॥ राम

१२ शुक्लचतुर्मासप्रतिगाथाभगवान्भारुभिः सह राजानं मेघं लव वा प्रजदं य पुनः पुनः २८ प्रहस्य मनसः खव ह्यववा

प्रपन्नं प्रदत्तं किं संबटत्रमिसर्षः विषयप्रविश्य २ यस्तदं देवमितिभिरपितोचितेन्यस्ता वंजीयस्य तस्मैतेष
 पितावंजीयेनतितवा २८५ प्रमविटः प्रतान प्राचेनसोवाल्मीकिः तस्यायसे प्रातः १ प्रवेवेत्सो गर्भिली-कि

ब्राह्मणाऋतुः प्रपन्नं नस्तया किं तर्भावन भुवनेप्यरः पञ्चोत्तरं देयं विषयतमो हंसिस्वरोवि।
 वा २ नमो ब्राह्मणपदे बायरा मयं कृत्वमेथस उत्रमाशोकपुर्णाय यस्तदं गपितो ज्ञेयः कदाचित्तो
 क नित्यासुर्गुणो रात्र्यामलक्षितः सरत्वावेभृणोद्रामो भार्यामुद्विषयकस्य वित ८ ताह विभ
 मितो ब्रह्ममसती परवेशमगो स्त्रीलोभी विभृपात्तीता रामो नाह भजे पुनः ५ इतिलोका ब्रह्ममुखा
 तद्वरागथादसेविटः पत्याभीतेन सासुक्ता प्राप्ता प्राचेनसा प्रमं १ प्रेतर्वत्यागते काले पमो साम
 पुवसतो ज शोले वरतिव्यातो तपोश्चक्रे क्रिया मुनिः ११ प्रगदश्चद्रके तश्च लक्ष्मणास्या म्मजोसु
 १२ ती तदः प्रमुले इत्यास्ता भरतस्य महीपते १३ सुबाहुः प्रतमेन म्मशुत्रुत्रस्य वभुवतः गथके
 नकोटिशो जेभरता विन्नयेदिशा १४ तदीयेथ नमानो य सर्वगतो स्ववदयत शत्रुममथाः १५
 त्रैलवगानामरात्म इत्वा मपुवने वक्रमशुत्रो नाम वेपुरी १६ मुनो निलिष्यत नैयासीत भर्ता १७
 विबासिता धार्यती रामचरणो विवरे प्रविवेश १८ ततः प्रकृत्वा भगवान रामो कृत्यत्र पिपियाप्य
 वः स्मरे स्तस्या गुणांतां स्तात्रा शोकोद्रो मुमीस्यः १९ स्त्रीषु पुंसं गयता रक्तवेत्रे वभयावहः
 प्र धीशराणां किमुत प्राप्यस्य गृहचेतसः २० तत ऊर्ध्वं ब्रह्मचर्यधारयत्र नुहोत्समुः त्रयोदशा
 वृसादस्वमिश्रुहोत्रमभवेदितम २१ स्त्रीपुंसोः संग एवेदकृत्

यानात्कर्माधाः २२ ईश्वरोपि पृथोरोहुं वाशक्तोत् २३ नवानि वित्रमेतदित्याह स्त्रीपुंसोः प्रसंगः प्रा
 सक्तिः ज्ञाससा चङ्गी नितया विमुक्तो लगीष्टः पाटांतरं स्वरासं किमुतेति प्रासंगिकोक्तिः प्रप्रिदोत्र

व्याकृतेन्याः ययुस्तपुमानेदं रसिकास्तत्तां तसुक्ताः २४ ततः सुभवात्तमस्तावपु कृतसमाहितं पुत्रलेको यर्वकस्य कृतो
 वाममकर्षतां २५ एवमुक्तो ततस्तेन रामेण कर्मलक्षणेण वाल्मीकी त्पूवत्, एत्रावात्तं विदिनं शूर २६ तयो वेषसमाकल्पि प्रा
 द्प्रसित्तननः आह यवातरं वलावितः गायतमुत्तमो २७ एवमुक्तो जगन्नाथः सां दृश्य दयया, ताः अत्रताय प्रस्तात्मानेन

२४ अत्र भविष्यते २५ अथ सुभवात्तमस्तावपु कृतसमाहितं पुत्रलेको यर्वकस्य कृतो वाममकर्षतां २६ तयो वेषसमाकल्पि प्रादप्रसित्तननः आह यवातरं वलावितः गायतमुत्तमो २७ एवमुक्तो जगन्नाथः सां दृश्य दयया, ताः अत्रताय प्रस्तात्मानेन

श्री
भान
की
२५

प्रात्मस्योतिर्निजेषाम ॥ जलधियंधने प्रसृष्टे गौश्वरक्षसं वधः ३ ती दे कविभिराश्वर्यमिव वर्णितमपि यशः
स्तोत्रं भवति तत्र हेतः प्रथिकसामाभ्यां विमुक्तधाम प्रवाहोपस्यतस्य किकपयः सहायाः प्रतः सुग्रीवाद्य
श्रया यथा लीला मात्र तथे वेदमपि पुक्तवे तदिच्छाह स्वरागि यज्ञया प्राजाः बीकृता लोलापो ननु र्य
नृतस्य २ एवे विथलीला प्रयो जनने दरी यत प्राणमति यस्व यशः ३ नृणां युधिष्ठिरादीनां सटः सुश्रुषयो मा
करे पाटयो भापति दिगिभेदाणां पट वदाभरणरूपे तस्य ते व्या प्रमित्यर्थः लोकपाला देवाः वसुधाश्च

स्मरतां रुदिविषयविहं देर ककटकैः सपाटपल्लवं राम आत्मा ज्योतिरगात्रतः ॥ नदं यशोर
वुपतेः सुरयात्रया जूलीला तनोरधिकसाम्यविमुक्तधाम्नः रदो वधो जलधियंधनमसृष्ट
गैः कितस्य प्रात्रुहने कपयः सहायाः ३ यस्यामल नृपसटः सुयशो धुनापिगायं स च मृष
यो दिभेद पट तत्रा कपालवसुपालकिरीट जहृ पादो वुनेरवुपतेः शरणो प्रपद्ये १ ये संसृ
छाभिदृष्टो वासे विष्टो न गतापि वा कोसला स्तप्रपः स्थाने यत्र गच्छेति योगिनः २ पुरुषो
रामचरिते प्रवर्तोरुपधारयत आनृशं स्पपरा तन कर्मवंधे विमुच्यते ३ राज्ञो वाव क
थे सभगवानरा मो आनृत्वा स्वयमात्मनः तस्मिन्वाते त्ववर्तते प्रजाः पौरुष्पु ईश्वरे २५ ॥

वसुधापालाः तेषां किरीटैर्जहृ पादो वुनेरवुपतेः रवुपतिपादो तरेतत तस्य रवुपतेर्जहृ पादो वुनेरवुप
सुश्रुषया १ सरामः संविष्टः उपवेशितः प्रवृगतो वास्ये ते कोसलदेवा वासिनः सर्वपियत्र योगिनो ग
छेति तस्याने युयुः २ आनृशं स्पपराः ३ यशमतिमुच्यते ३ सरामः स्वयकथमवर्ततेति आनृत्वा
प्रतिकथमवर्तते कथभूतान् आत्मनः आत्मापभूतान् तस्मिन्वा ईश्वरेते भ्रात्रादयः प्रवृत्तेतर कथं भ
वतेति प्रश्न उपमः २५ ॥

तथाप्रीरामस्यभाषादिषुवृत्तिप्रकारमाह अथेतिअनेनैवभातृणामपि तदाज्ञानसाधितयावृत्तिरुक्ता
 अथसिद्धमनस्वीकारानंतरं २५ प्रीवर्णायतित्रिभिः गथोदकेर्मयुविदुभिश्चप्राप्तिकामागीयस्यास
 नरामतमिवसमृद्धीनेतिवितर्कधीयांतरयासितयकामोत्तमत्रायामिवेत्यर्थः २५ योराणावृत्तितस्मिन्

पडदे

प्रीशुकः अथादिशदिग्वितयेभातृत्रिभुवनेश्वरः प्रात्मानंदर्शयत्स्वनोप्रीवृत्तितसा
 न्मः २५ प्रासिक्तमार्गागीयोदेः करिणाभदशीकरः स्वामिनेप्राप्तमालोक्यमज्ञात्वासिनरा
 मिव प्रासादगोपुरसभावेतदेवगृहादिषु विन्यस्तहेमकुलशोःपताकाभिश्चमरिता २५ प्र
 योःसहदेरभाभिः पटिकाभिः सुवाससम आदर्शरिष्के स्वभिः कृतकोतुकतोरणादि
 तमुपयुक्तेत्रतत्रयोराग्रहणापाणायः प्राशिषोयुयुतुदेवपाहीमोपाकतयाहुता ततः।
 तं प्रजावीत्यपतिविरागीदृष्टत्योत्सृष्टगृहाः सियोनराः प्राहृत्यहर्ष्याणपरविदलोचनमन
 मनेत्राः कसमेरवाकिरन ३ अथप्रविष्टस्तगृहेतुष्टेः पूर्वरात्रभिः अनेतायेविलको
 शाह्यमनर्थापरिच्छेद ३॥

इ तमुपपुरितिव्याहृतेणालपोहुतामिसोष्टीपाहीति २५ प्रतानोतस्मिन्वृत्तिसाह ततःप्रजा
 नोतस्मिन्वृत्तिसाह ततः प्रजाइति ३ स्वयेकप्रमवर्ततेमस्योत्तरमाह अथेतियावत्सामि स्वगृ
 हप्रविष्टः तस्मिन्नेमइतिपंचमगान्यः गृहेवर्णयतिसाईस्त्रिभिः अनेतायेविलारत्नादीनोकाशः
 तेराज्जे अनेर्थाउरवः परिच्छेदाः यस्मिन् ३॥

श्री
मान
दी
२८

विडममया उडंनरो देक ल्यायेषुते हरिः स छेः स्थलेः नतीयातानां संरितं प्रति नतीयेना त्वयः ३२ वस
सोमगिगणानां च प्रेषुके दीमिभिः विषे तयेत इडुलासेः इडुलेः यद्वा विदितिक्रियत क्रियते वैदुर्य
स्तोभादिषु यथाशोभमु तले मुक्ताफले संरितमित्यर्थः क्राताः कमनीयाः कामोपपन्नयो भोग साधना
निताभिः ३३ भूषणानां भूषणाभूतेः ३४ मृगामध्ये यद्वा चूभिरभिध्यात मे त्रिफलवेष्यति ३५ इति श्री

विडमोडं वरहारे वैदुर्य संभपे क्रिभिः स्थले मारकतेः स छे भीतं स्पष्टिक भित्तिभिः ३२ विड
स्वभिः पट्टिकाभिर्वा सोमगिगणां प्रेषुकेः मुक्ताफलेषु इडुलासेः कान कामोपपत्तिभिः ३३
मुपदीपैः सुरभिभिर्मरितेपुष्पमंडनैः स्त्रीपुंभिः सुरसकाशोर्नष्टे भूषणाभूषणोः ३४ तस्मिन्
भंगवानरामः स्त्रियथाप्रियेषुषु रमेस्वारा मधीराणां मृषमः सीतयो किल वुमुने च यो
या काले कामान्धर्ममपीत्यन वधे मृगानवहन नृणां मभिध्यातो त्रिफलवः ३५ इति श्री
भगवते नृषमे एकादशाध्यायः ॥ श्रीमृकडेवाच ऊषास्य चानिधिस्तस्मान्निषय क्तता तु ४
नमः पुंडरीकोष्ठतत्त्रः होमयन्ना भवत्ततः देवानी कस्तानी ह परि यात्राय तत्ततः ततो हीक
वलः स्थल तस्माद् नृना भोर्क संभवः ३ स्वगणास्तु तत्तस्माद्दिभृति श्राभवत्ततः ततो श २
हिरापनाभोभूद्योगाचार्यस्त जैमिनेः ३ त २

भावाये दीपिकायां नवमे एकादशाः द्वादशो रामपुत्रस्य ऊषास्य त्वय उच्यते पवमिस्वा ऊपुत्रस्य
शाशादस्ये रितो त्वयः ॥ ऊषास्य श्रीरामपुत्रस्य प्रतिधिः सुता भवतः ॥ एक संभव प्रकस्या शास्त्रे
तः २ हिरापनाभः कथंभूतः जैमिनेः शिष्यो योगाचार्यः ॥ ३ ॥

२८

तदाहृतः सकाशात्कौसल्योयमवल्काश्रधिरध्यात्मयोगपथगातमहातउदयाः सिद्धयोयस्मिन्तं।
 वृदयगुणैर्दकंच ५ ५ मरुविशिनष्टियोसाविनिपुर्भा वधिष्यसि २ ० पित्राअपिमन्थुना ८ ॥ तत्रस्व

अतः

पिष्यः कौसल्यग्राध्यात्तवल्कोध्यागतः योगमहोदयमृषिर्दृदयगुणैर्दने ५।
 व्यापुत्रोद्विराणनाभस्यध्रुवसेधिसुतोभवत्स्यदनाणाप्रिवर्त्त शशीज्जस्तस्यमरुसुतः ५ योसावा
 स्तयोगसिद्धः कलायगामवर्तिभिः कलेरंतेसूर्यवेशेनष्टेभावयितापुनः ५ तस्मात्प्रसुप्र
 स्थं तस्सेधिसुत्यामर्षणाः महस्यावतसुत्तस्माद्विष्यसाहोत्वनायत - ततः प्रसेननित्रस्मा
 तसकोभवितापुनः ततोवृद्धलोभ्यस्तपि - त्रातेसमेरुतः ८ एतेहीत्वाङ्गभूषासाप्रतीता।
 गुः श्रावनागतान वृद्धलस्यभवितापुत्रानामरुद्धणाः ॥ उरुक्रियः ततस्तस्यवत्सवृद्धोभवि
 ष्यति प्रनियोमस्ततोभानुर्दिवाकोवादिनीपतिः १ सददेवस्ततोवीरोवृद्धदश्राणभानुमा
 न प्रतीर्कसोभानुमत्रः सुप्रतीर्कशतस्ततः ॥ भवितामरुदेवोणसुनद्वत्रोर्थभानुमा
 न ॥ २ वृद्धानस्ततस्यापिबर्हितस्या कृतनयः राणनयस्तस्यसतः संनयोभविताततः
 तस्माद्द्व काण्यपुद्गोदोलोगलस्तस्यतः स्मृतः ततः प्रसेननित्रस्माद्द्वकोभविताततः
 रुणाकोभवितातस्मात्सुरणस्तनयस्ततः सुमित्राना भनिष्ठानपतेवाहृत्वावयाः २५३ २पाः
 द्वाहृणाभयवेशः सुमित्रोताभविष्यति यतस्तेप्राप्यराजानसंस्थाप्राप्यतिवेकलो २५३
 तिप्रीभागवत्तेमहापुराणो नवमेहादशः

पुस्तः भास्त्रे
 स्तोवीरोवृ
 श्वोय ६

दमिनित ॥ निष्ठावेप्रास्थितिः तस्याअतः ॥ तदेवाह इत्याकृणामिति ॥ नवमेहादशः ॥

श्री
भान
दी
२३

इत्याकोरेवपुत्रस्यनिमेर्वशास्वयोदशो वापितेजतिरेयत्रघ्नान्ताननकादयः निमेरोरसः पुत्रोत्राभूत्
इतिदर्शयनकषामाह निगिरित्यकादशाभिः सत्रमारभ्यवसिष्ठमृति ते प्रवृत्तवनेतशक्रस्यमृतिर्वि
र्षप्रतिपासयप्रतीक्षतिराहपतिनिमिः इदे जीवितेचत्तमस्थिरविद्वान् इदस्यमृतिर्विज्ञीगतो
गुरुः शिष्यस्यवतिक्रममयायवीक्ष्यनिमेदेहः यनतितशशपत् ५ इवशीटशीनात्कत्रैतस्तीभ्याञ्ज
श्रीशुकः निमिवित्वाकृतनयोवसिष्ठमवृत्तर्जिते प्रापभ्यसत्रसोष्याहशोकेवृत्तोस्मिभोः ५ ते प्रकृ
तिर्वत्सगमिष्यामितावन्मोप्रतिपालय नृत्सीमासीद्दृष्टपतिसायेऽस्याकरात्माव निमिश्च ५२
लमिदेविहान्स्त्रमारभतात्मवान् अनिगिरपरैस्तावत्रागमयावतागुरुः शिष्यवतिक्र
मंवीक्ष्यनिवर्त्यगुरुरागतः प्रशपत्यततादेहोनिमपरितम्भानिनः ५ निमिः प्रतिदयोषापंगु
रवेऽधर्मवर्तिने तवापियततादेहोलोभाहर्ममजानतः ५ इत्यतसर्तस्वदेहेनिमिरथ्यात्मका
विदः मित्रावर्णायोर्जितेऽवशंप्रपितामहः गंधुवस्तुषतदेहेनियाम्यमुनिसत्तमाः समाप्ये सत्र
यायो षडेवान्चुसमागतान् ५ गतो जीवतदेहोयप्रसन्नाप्रभवोयदि ॥ तथ्युक्तनिमिप्राहमा
भूत्सेदेहवयने ८ यस्ययोगनवाञ्छतिवियोगभयकातराः भजेतिचरणोभोजेजनयोहरिमेध
सः ५ देहेनावरुत्सहेदुःखशोकभयावहे सर्वत्रास्ययतोमृत्युर्मत्स्यानामुदकेयथा देवाऊ
चुः विदेहउष्यतंक्रमेद्योचनेषुषा रीरिणा उन्मेषानिमेषाभ्यांलदितोऽध्यात्मसंस्थितः ५
भनिषिक्ततस्मात्प्रपितामहोवसिष्ठानतेतदा ५ ह मित्रावरुणयोरिति तयाचप्रुतिः कुंभेरतः तिषि
वतः समानमिति ५ यदिप्रसन्नाः प्रभवः प्रमणाश्चनदि जीवतिस्तुचुः ८ देहस्ययोगनवाञ्छति प्रपि
तुमोक्षायैवभूतेति ५ निमिविदेहपवसत्रषतोवसतुकामेयथेक्षपवसुतियुष्माभिः प्राणितमस्यभ
यिष्यतिनदेवसवधउतिभावः सचप्रध्यात्मसंस्थितालोचनयोः स्थितः सनउन्मेषनिमेषाभ्यांतत्यवर्तक

२३
द्विजोवर्तततिशेषः ॥ ॥

तदेवं सृत्तारपिनिमेर्दं ह्यदंषा पृथ्विं दर्शयति प्रानकभयमिति ॥ प्रस्मानर्णानि जीतिनामासाहृतम
 नाप्रसाधारणो न जनपवननकः यद्यसदेदहाराजनकतात्सनिनिर्जनकोभृदित्यर्थः मिथिलोयने
 प्रानकभयं नृणां मत्प्रसादां महर्षयः ॥ देहं मंशुः स्तनिमेः कुसारः समजायत ॥ जन्मना ज
 नकः साभुदे देहस्त्वितेहनः मिथिलोमणनाज्ञीतो मिथिलोयननिमिता ॥ तस्या इदावस
 तस्य पुत्रो भूत्वेति र्वर्द्धनः ततः सुकेतस्तस्यापि देवराता मदीपते ॥ तस्माद्देहद्रयस्तस्य म
 हीवीयः सुधुयिता सुधुते धृषकेतश्च ह्येषो मरुस्ततः ॥ मराः प्रतीपकेस्तस्मात्जातः कु
 तरथायतः ॥ देवमीछस्तस्य सुतो विष्णुताणमहर्षिः ॥ कृतिगतस्ततस्तस्मात्प्रहारा मा
 षामन्तः ॥ सर्गारोमा सुतस्तस्य हसरोमा व्यजायत ॥ ततः सीरधत्तो जज्ञे यत्पार्थक्येते म
 ही सीतासीरायतो जाता तस्मात्सीरधतः स्मृतः ॥ जशयज्ञस्तस्य सुतः ततः धर्मधत्तो नृप धर्म
 धनस्य ह्योपुत्रो कृतधन्मि तधत्तो कृतधत्तात्केशिधत्तः ॥ वोरिक्यस्तुमितधत्तात् कृतधत्तस्य
 ताराजत्रात्केशिधत्तः ॥ २ ॥ वोरिक्यः कर्मतत्रतोभीतः केशिधत्ताद्भूतः भानुस्तस्य
 पुत्रो भूक्ततमुस्तु तत्सतः ॥ अविस्वन्नयस्तस्मात्स्तनहा जस्ततो भवत ऊर्ध्वकेतः
 स्तनहा जादे जाणपुरुजित्सतः ॥ २२ ॥ प्ररिष्टुनेमिस्तस्यापि प्रुतायः तत्सुपाश्र्वकः ततः वित्र
 यथायस्य होमधि मिथिलाधिपः ॥ २३ ॥ तस्मात्समरणस्तस्य सुतः सत्यरणस्ततः प्रासीदुपग
 रुस्तस्माद्दुपगुत्रो प्रिसिभवः ॥ २४ ॥ वसनतोणतस्य पुत्रो युपुथानभ्यभाषणाः प्रुतस्ततो न्यस्त
 स्माद्भिजयोस्मात्ततः सुतः ॥ २५ ॥ सुनकस्तसतो नदेवी तदेवोभूतस्तथा बहुलासाधुतेस्तस्य
 निर्मितेयने न्यस्यं तमर्णदुक्ते ॥ २६ ॥ सुधुतसुधुतिः तस्यपि नभस्य केशिधत्तस्य भानुस्तन ॥ २७ ॥ तत्र स्था
 त्स्यार्थकः ॥ २८ ॥ प्रप्रिसिभवः प्रप्ररे प्रात्सभूतः ॥ २९ ॥ यद्यस्मात्सभाषणा ॥ योगे सगया जवत्स्यारयः तेषा

मिथिलोयने
 प्रानकभयं नृणां
 मत्प्रसादां महर्षयः
 देहं मंशुः स्तनिमेः
 कुसारः समजायत
 जन्मना जनकः
 साभुदे देहस्त्वितेहनः
 मिथिलोमणनाज्ञीतो
 मिथिलोयननिमिता
 तस्या इदावसतस्य
 पुत्रो भूत्वेति र्वर्द्धनः
 ततः सुकेतस्तस्यापि
 देवराता मदीपते
 तस्माद्देहद्रयस्तस्य
 महीवीयः सुधुयिता
 सुधुते धृषकेतश्च ह्येषो
 मरुस्ततः मराः प्रतीपके
 स्तस्मात्जातः कुतरथायतः
 देवमीछस्तस्य सुतो
 विष्णुताणमहर्षिः कृतिगतस्ततस्तस्मात्प्रहारा
 षामन्तः सर्गारोमा सुतस्तस्य
 हसरोमा व्यजायत ततः सीरधत्तो
 जज्ञे यत्पार्थक्येते मही सीतासीरायतो
 जाता तस्मात्सीरधतः स्मृतः जशयज्ञस्तस्य
 सुतः ततः धर्मधत्तो नृप धर्मधनस्य
 ह्योपुत्रो कृतधन्मि तधत्तो कृतधत्तात्केशिधत्तः
 वोरिक्यस्तुमितधत्तात् कृतधत्तस्य ताराजत्रात्केशिधत्तः
 २ वोरिक्यः कर्मतत्रतोभीतः केशिधत्ताद्भूतः भानुस्तस्य पुत्रो भूक्ततमुस्तु तत्सतः
 अविस्वन्नयस्तस्मात्स्तनहा जस्ततो भवत ऊर्ध्वकेतः स्तनहा जादे जाणपुरुजित्सतः
 २२ प्ररिष्टुनेमिस्तस्यापि प्रुतायः तत्सुपाश्र्वकः ततः वित्रयथायस्य होमधि मिथिलाधिपः
 २३ तस्मात्समरणस्तस्य सुतः सत्यरणस्ततः प्रासीदुपगुरुस्तस्माद्दुपगुत्रो प्रिसिभवः
 २४ वसनतोणतस्य पुत्रो युपुथानभ्यभाषणाः प्रुतस्ततो न्यस्तस्माद्भिजयोस्मात्ततः सुतः
 २५ सुनकस्तसतो नदेवी तदेवोभूतस्तथा बहुलासाधुतेस्तस्य निर्मितेयने न्यस्यं तमर्णदुक्ते
 २६ सुधुतसुधुतिः तस्यपि नभस्य केशिधत्तस्य भानुस्तन २७ तत्र स्था त्स्यार्थकः
 २८ प्रप्रिसिभवः प्रप्ररे प्रात्सभूतः २९ यद्यस्मात्सभाषणा ॥ योगे सगया जवत्स्यारयः तेषा

पुस्तकेत २० ॥ इति श्रीभारवोपेनयमेत्रयोदयाः ॥ १३ ॥

श्री
मान
दी
५६

वतर्दशादिभिः सोमवेषामाहसमासनः यस्मिन्नेत्यादयोभूयः कीर्तयेत्पुण्यकीर्तयः वतर्दशो गुरोः पत्न्यां
 ताराया सोमजादुधातः जातश्चेत्याषड्वेषामासुमृत्यान्जीजनत् ॥ १ ॥ दृग्प्रदानदासुभ्यः प्रतपवासृत
 मयः किलेत्याश्चिषणा पाठ्यंतरे दृशः नेजातवत्समाणा दर्पस्य कारणमाहविप्रेतिः ॥ सोमस्यपुत्रोबुध

श्रीशुकउवाच प्रथातः प्रयत्नो राजतंशः सोमस्य पावनः यस्मिन्नेत्यादयोभूयां कीर्तयेत्पुण्य
 कीर्तयः ॥ सरसशिरसः पुंसोनाभीरुदसरोरुहातः स्वतस्यासीत्सुतोधातुः रत्रिपितसमोग
 तो ॥ तस्य दग्भ्यामवसुत्रः सोमोमृतमयः किल ॥ विप्रोषयुग्गणानात्रकाणा कल्पितः पतिः
 ३ ॥ सोः यजद्राजस्येन विनिसभुवनत्रय ॥ पत्नीवृद्धस्यते दर्पात्तारोमासाहृद्गत्वात् ॥ ४ ॥ यदा
 स्वदेवगृहणायावितो श्रीत्याशोमदातः नात्यजत्तत्कृतेजते सरदानवविग्रहः ॥ ५ ॥ यत्रोवृद्ध
 देवाः स्यते रीषीदग्रहीत्तासरोरुप हरो गुरुसत्सहात्सर्वभूतगणारुतः ॥ ६ ॥ सर्वदेवगणोपेतो
 महद्गुरुमनुयात् स रासरविनाशोभत्समरुत्कारकोमयः ॥ ७ ॥ निवेदितो जोगिरसासो
 अनिर्भसो विम्वरुत् तारासभत्रै प्रायच्छेद नर्वत्नीमवेत्यति ॥ ८ ॥

इति कथाद्भमेणाह पत्नीमिति सार्द्धं बवभिः ५ तत्कृते तत्रिमिन्ने ५ सगाणां दानवानो वविग्रहे कारण
 माह पुच्छरतिप्रसरैसहितउपसदिदिमगृहीतदित्यर्थः संधिगुरुः गुरोः सनेदृदस्यतिमगृहीतश्रे
 शिरसः सकाशात्प्रविद्योहर इति हि प्रसिद्धिः ६ निवेदितो विम्वरुत्पितः विम्वरुत्तवत्नी प्रवेतप्रवृथ

५६

बृहस्पतिरुहस्यजयजेति परैराहितंभीर्गभेत्यकेभस्मीकरिषतीतिविभ्यतीप्रत्याह नाहमिति सांताविकः संतानाथीमां
 तानिके इति वा वैहसपुत्रेयर्षः ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥
 वसंक्रथामाह । तस्यत्यादिनायावत्समाप्ति ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ ५० ॥

सजन्तजासु इप्रजेमन्ते वादाहितं परैः । नाहं तो भस्मान्कुर्यात्सियं सांताविको सति ॥ ५ ॥ तस्याजडीडिता
 तारा कुमारक न क प्रभे ॥ स्युहा सांगिर स प्रुके कुमारे सो म एव च ॥ ६ ॥ मसायेन ते वेस्यु ज्ञेस्तस्मिन्निव
 दमानयोः ॥ यप्र कु वृषयो देवीने वो वे ड्रीडितातुसा ॥ ७ ॥ कुमारो मातरं शाह कुपिनो ली कल जया कि
 गवो वस्यसुहृत्रे आत्मा वषे वदा प्रभे ॥ ८ ॥ वृहता तो रह आह य सम प्राती च सो वयन ॥ सो म स्ये ग्राह शा
 नकैः सोमस्तो ता वद गृहीत ॥ ९ ॥ तस्यात्मयो निरुक्ततु य इ म भि थान प ॥ तु ग्रा रा भी र य य न पुत्रेणापो हु
 राह सुदे ॥ १० ॥ ततः पुरु र वा जने इ ला या य उ दा रुत ॥ तस्य नृ प ग गो टा र्य री ल इ वि णा वि क्र मा त ॥ अ तो
 र्वंशी इ भवते गी य मा ना स्वर धि णा ॥ ११ ॥ तदे तिक सु पे ग्रा य दे वी स्म र प्रा रा दि ता मि त्रा व रु णा योः प्रा
 पा दा प त्रा म र लो क तो ॥ १२ ॥ नि प्रा म्प रु ष म्पे ष क द पे भि व नृ पि णा ॥ शु ति वि ष भ्य ल ल ना उ प त स्थि त
 दं ति के ॥ १३ ॥ स तो वि लो क्य नृ प ति र्हे र्णे णा म्क ल लो च नः ॥ उ वा च सु द्वा या वां चो दे वी रु ह त नृ रु हः ॥ १४ ॥
 व जो वा च ॥ स्वा ग ते ते व रा रो ह्ने आ स लो क र वा म किं ॥ सं र म स्वै म या सा क र ति ने षां च तीः स माः ॥ १५ ॥
 उ र्वं प्र पु ना च ॥ क स्याः त्व यि न स जे त म नो ट्ठि सु सु दे वः ॥ य दे गी त र मा सा म्पु च व ते ह वि रं स यो ॥ २० ॥
 ए ता वु रा णा को रा ज न त्वा सी र त न्स्मान न द ॥ सं र म्भ व ता मा के षा यः स्वी णा व रः स्म रतः ॥ २१ ॥ रा म

पुरुवा उवा
 च ३

३

यात्ररलोकतां मनुष्यभावमायत्र सती ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥
 साद्यविरं सयारं त मिरु या ह ॥ सु रं न च व ने ना प या ति य न्म्य स्मा दि ति वा ॥ २० ॥ प्रा पा व सा न भा षा भं ग मि
 षे ण जि ग मि षे स्त स्या भा षा वै थ मा ह ॥ ए ता वि ति द्वा भ्योः ॥ उ र णा को म षे या सो मि ने प नृ पो र त स स्वा यः स

श्री.
भान.
श्री.
२५

एतस्वीगांवरः कृतः अतोविजानीयत्वेनदोषः प्रतिभावः २१ देवीरनुतेमेभत्यंस्यात् अमृतवाचाज्यमिति प्रकृतेः
देवानोवास्तुताशित्वात् मेपुनादमत्रविवाससंत्वात्तद्विषयप्रतिषेधे अंगीकृतवान् २२ तदेवाहप्रह्लाड
ति २३ यमविजः कस्यगोयइवगोयोयस्याः सखामोदेनमुषितः सन् २४ महोमम २५ महारात्रेमथरा

द्वृतेमेवीरभत्यंस्यात्त्रेत्वेत्वायत्रमेपुनात् विवाससंतत्रयेति प्रतिषेधे महामनाः २२ अहोत्रपमहो
भावेनेरलोकविमोहन कोनसेवनमनुजोदेवीत्वास्तयमागता २३ त्रयासपुरुषेष्टेष्टारमयंया
यथाहृतः रेमेसुरविहावेपुकासंचैत्ररथादिषु २४ रममागास्तथादेव्यापमक्तिजल्लगथया
तसुखासादमुषितोमुमुदेहर्गणान्वहन् २५ अपशानुर्वशीइदोरोथर्वन्समयोदयत् उर्वशी
रहितमयंसात्स्पात्रेनातिशोभते २६ तदुपेयमहारात्रेतमसिप्रसुपस्थिते उर्वशाउरोगो ज
दुर्यस्तोराजनिजायया २७ निशाम्याकंदितेदेवीपुत्रयोनीयमानयोः हतास्पहेकुनाथेनन
पुसावीरमानिना २८ यद्विसुभादहेनष्टारुनापयाचदस्यभिः यः शोतेनिशिसत्र स्तायथाना
रीदिवापुमान् इतिवाक्तायुकेः विद्वः प्रतोत्रिवक्त्रैजरः निशिनितिप्रासादायविवस्वाभ्यइवइ
षा ३० तेविसुजौरोगोतत्रति धातेतस्यविद्युतः आदायमेखावायातेनप्रमेत्ततसापत्तिम् ३१

त्रेमथरात्रेमहानिशाङ्केरुदिकेरात्रैमथमयास्योरितिस्मृतः ७ जिगमिघोःतस्याःपुरुषोक्तिमाहहता
स्तीति सईनेनप्रसन्नप्रसकेन २० यथानारीसत्रस्ततथाप्रोते २१ विद्युतःविशिष्टद्युतिमेतः बध्नाते।
नदीप्रिसकैर्वत यदानदेवतडितः प्रकाशतेइत्यर्थः नप्रमेत्तत अतोभाषाभंगात्रिजगमेति ज्ञेयम् ३१

नस्यासखी अथ वीत्यरुक्ते प्रोभनं वचनं अहो जायेत्यादि ३३ तदेवार्थत आह अहो इति द्वाभ्यां अतिवृत्ति मकृतो नि
 र्ति मप्राप्य पावांतरे सो निर्वृति मगमयित्वा मजान उक्तेति वाचं चो सिद्धाणा वावहे गोष्ठी कववावहे ३४ सुदेहोत्तिकुम
 नी योयमुमदेहः ३५ पुत्रवो मास्यथा इत्यादि तस्याः सुक्ते तदप्येत आह मास्यथा इति चतर्भिर्मास्यथा सुपुरुषो
 सि अतोयेर्यसावहेति भावः इमेहेकाः प्रसिद्धाः इन्द्रियाणि वात्वात्वं इति समास अशुः भलयेषुः इन्द्रियवशात्मा

यलोपि प्रायेण जायामप्यपत्ति मना इव तद्विने विह्वलः शोचन् प्रोत्सात्तव मही ३२ सतां वीत्यरुक्तेषु
 सेरस्योचतुस्खलीः येषु प्रहृष्टवदनाः पाहसूक्ते पुत्रवाः ३३ अहो जयति एति एतरेत मकृतमहसि मा
 सम्यपनिहृयवचोसिद्धाणा वावहे ३४ सुदेहो यपत यत्र देविह रं कृत स्वया एतादेत्येहेका पुत्रान्वय हतः
 सादस्यनासदे ३५ उर्वे प्रयोवाच मास्यथा पुरुषोसित्वा मास्यत्वा युक्तेका इमे कापिसख्यनवेस्तीणा ह
 का नाह दयं यथा ३६ त्रियोस्य करुणाः कुरा उमर्षाः प्रियसाहसाः सुमत्या र्थेपि विस्त्रये पति
 नरमस्यत ३७ विद्याया लीकविसेभं अज्ञेयुयक्तसौ रुदाः नवेन वमभीषंयः प्रंश्रुतः खेरतयः ३८
 संबन्धोतेहि भवाने कुरा अमयधरः वत्स्ययपस्या निचते भविष्यं सपराणिभाः ३९ अतर्वती सुषा
 लक्ष्य देवी सप्रययोपुत्र पुनस्तत्र गतो ज्ञाने उर्वशी वीरमानर ४० उषालस्य सुदायुक्तः ससुवासवया
 निशाः ४१ अयेन सुवर्षी प्राह कृपणा विरहात्वे गेयर्बहुपथा वेमोस्तस्य दास्यति मामिति ४२
 तस्य संस्तुवत स्तथा अत्रिस्थाली दउर्नय उर्वशीमन्य मान स्तो सोलु ध्यत चरन्वे ४३ ॥

अवेमर्षाः ३५ प्रिये निमित्ते साहसं यासां ३६ तंसां त्वयति संबन्धोते इति अपराणीति वचनादं नर्वती सुषा
 लक्ष्यज्ञाना ४० अने मायि नाकर्म कृत्वा तदुप्रा उर्वशी प्राप्स्यसीत्यभिप्रायेणा प्रिस्थाली दउः सबन्तो स्थालीमे
 बोर्वशीमन्यमानः तया सहितो वने विचरन्नेय सुवर्षी वितावस्थाली सलु ध्यत ४३ ॥ ॥ ॥

श्री.
मान.
टी.
३०

नतेः वनां स्थालीवने स्थापयित्वा गृहान् गत्वा निशिनित्यं तांमेवाध्यायतस्तस्य मनसि त्रेतायां त्रयी प्रवर्तनं कर्मवित् ।
 कवेदत्रयं प्रादुरभूत् ततः स्थालीस्थाने गतः सन् प्रामीगर्भजातमृष्यत्तिलव्यप्रस्मिन्नसावग्निरस्तीति विशेषे ।
 गालवयित्वा तेनास्येन हे अरणी कृत्वापि समेधति प्रोषः प्रामीगर्भोदपि समेधति प्रुतः अद्यन प्रकारमा
 ह अथ रागीण सर्वशीया यत्र यो चारणि आत्मानं ध्यायन् उभयोर्मध्ये यत्काष्ठं तस्य जनने प्रवृत्त्याय न तथा
 बभूवः उर्वशीणा सुरसि पुरुरवा इति ५५ तस्य ते कृतात्रिमथना द्विभावः सुरसि जातः कथं भूतो जाते वेदाथने भा

स्थालीयस्त्वने गत्वा गृहानां ध्यायतो निशि त्रेतायां संप्रवृत्तायां मनसि त्रय्यवर्तत ५३ स्थालीस्था
 त्रे गतो मृष्ये प्रामीगर्भे विलक्ष्मसः तेन हे अरणी कृत्वा उर्वशी लोक का म्यया ५४ उर्वशी मंत्रतो यथा
 यत्र भूरागीण मुन्नम आत्मानं मुभयोर्मध्ये यत्र स्य जनने प्रभुः ५५ तस्य निर्मथना जातो जात वेदा
 विभावसुः त्रयास विद्यया राज्ञा पुत्रत्वे कल्पितं सिद्धं ५६ तेनाद्य जनयत्तेशो भगवत मथोक्त
 ज उर्वशी लोक मन्त्रिच्छु सर्वदेवु मयं हरि ५७ एक एव प्रगवेदाः प्रणावः सर्ववाङ्मयः देवो ना
 रायणो नोय एकोऽपि र्वी एव च ५८ ॥
 हसौ

ग्यो यस्मात् सद्यत्रया विद्यया निहितेनाथान संसारेण त्रिवृत्तं आरुवनीयादि त्रयः सनराज्ञा पुत्रै रवसा प्र
 त्वे कल्पितः प्रणलोक प्रापक प्रापकत्वात् ५६ तदा हतेनेति ५७ नवनादि र्वेदत्रय बोधिता ब्राह्मणा दर्शनामि
 द्राद्यत्रे कदेव यजनेन स्वर्ग प्राप्तिहेतुः कर्ममार्गः कथंसा हि विववर्णिते तत्रोह एक एवेति द्वाभ्यां पुत्रकृतपु
 गे सर्ववाङ्मयः सर्वासा वाचो बीज भूतः प्रणा एक एव वेदे देववृत्ताना रायणा एव अग्निश्चैक एव लौकिकः व
 णः चैक एव हेतौ नाम ५८ ॥ राम

३०

वेदत्रयीप्रवृत्तः सकाशादासीत् एयिवास्यामायभाः कृतपुत्रसत्प्रथानाः प्रायशः सर्वेषु ध्यानमिष्टाः सजः प्रा-
 धानेन तत्रेतापुगेवेदादिविभागेवेन कर्ममार्गः प्रकटोवभूविति ५ इति श्रीनवमेवतर्दशाः ॥ ततः पंचदशो गायि-
 त्वेन पुत्रान्वयजनि यदौहित्यसतोरासः कार्त्तवीर्यमहुरुषा सगृहत्वायात्पादिक्रमेण श्रुतायुप्रभृतीनां वत्ता
 वशानाह श्रुतायो वित्यादिना १ एकः एकसंज्ञः श्रुमितः तत्संज्ञः जज्ञोः प्ररुः तस्य वत्ताकः तस्याजकः ३ गार्थः

पुरोवत्स एकासीत् त्रयीत्रिता मुखे न्ये अग्निना प्रजयाराजा लोकं गांधर्वमेयिवान् ५० इति श्रीभागवते
 नवमस्कंधे एलोपाखाने चतुर्दशोऽध्यायः ॥ ५ वादरायणिरुवाच येन सौवोर्वशीगर्भात्पुत्रोऽसञ्जातस्तजान्
 य श्रापुः श्रुतायुः समाहुरपोयविजयोजयः १ श्रुतायोर्वसमाश्रुतः समायोऽश्रुतेजयः २ यस्य सु-
 तय कञ्जयस्य तनयोः मितः ३ भीमस्तु विजयस्याप्यकोचो ह्येकस्तथा तस्य जङ्गुः सुतो गंगो
 व ४ कुषीक्ययोः पिवत ३ जङ्गोस्तप्ररुः स्तसुत्रोत्कश्चात्सजोऽजकः ततः ऊशः ऊशु स्यापि ऊशी
 वैसूर्तयेवसः ऊशानाभश्च त्वारोगाधिरासीत् कुशां वृजः ५ तस्य समवती कयास्तु कोया च तद्वि-
 जः वरवि सट्टो मत्ताराधिरा रितमत्रवीत ५ एकतः प्रणमकर्णानां ह्यानां वैद्रववसा सहस्र-
 यतोऽश्रुत्ककयायाः ऊशिकावय ६ इत्युक्तस्तस्मिन् ज्ञात्वा यतः सबरुणातिके प्राणीयद्वाता न सा-
 उपय मेव राननी ७ सञ्जयिः प्रार्थितः पत्याश्च स्त्रावा पत्यकाम्यया अथयित्वाभये मंत्रैश्चरुं स्नातं
 गतो मुनिः ८ ॥

पुत्रो विष्णामित्रो ब्रह्मर्षिर्न भूदित्युत्रराध्यायेव द्यतिगायं वभूत्सहाने जाइयादिना तत्र तावदुपोहा तत्वेन भूयुवः
 प्राभवस्य ऋचीकस्य चरिते प्रसक्ता उपसक्तेन परंपुरासावतारचरितसाहस्यसमवतीमित्यादिना विसृ-
 ष्णोऽनउत्तये भार्गवस्त्वचीके ५ दक्षिणावामयोरेकसः प्रणमः कर्णायोः सर्वस्मिन्नेवेदस्येव वचयिषां
 नचेदमपि पर्याप्तमस्मत्कयायाः यतः ऊशिकाः कौशिकावय ६ ७ उभयोर्मंत्रैः यत्प्राज्ञाद्यैर्मंत्रैः च श्रौतत्वा

५
 ६
 ७

श्री.
भान.
श्री.
२१

यावत्सात्वात्सुनिर्गन्तः तावदासीयां भर्तृस्त्रेहायिक्यात्पुत्रासस्यवत्सासुते अष्टमत्वात्त्रयासाचास्यवतीर्यापि
तासतीव्राह्मणमत्राभिमन्त्रितस्वयंरुमात्रेप्रयच्छतप्रादान् मातृसुतेत्वावमेत्राभिमन्त्रितस्वयमदत्तप्रादत् ५
कष्टजपश्चित्तदेवाहतेपुत्रोहोरोभविष्यतिआतातत्रसुवित्रमाभविष्यतीति ७ एवंसाभूदितिप्रसादितो

तावत्सस्यवतीमात्रासुचक्रंयाविनासती अष्टमत्वात्तयायंक्रमात्रेमातरदत्त्वयं ५ नद्विज्ञायसुनिः
प्राहयत्वीकष्टमकावधीः ज्ञोयदेदत्थरपुत्रोप्रातातेअसुवित्रमः ७ प्रसादितःसस्यवत्यामेवध
दितिभार्गवः अथतर्हिभवेसोत्रोत्रमदग्निस्ततोभवत् ॥ सावाभूत्समहापुण्याकोशिकीलो
कयावनी रेणोःसुतांरेणकावेजमदग्निरुवाहतां १२ तस्यांवेभार्गवःसुतावसमदादयः
यतीयान्जज्ञपतेषोरामरस्यभिविष्कृतः १३ यमाहर्वासदेवांशैरुहयानोक्तलोत्कम् त्रिःस
सकृत्वोयश्चोक्तैःतत्रियांसहो १५ इष्टन्वभुवोभारमत्रस्यस्यमनीनशात् रजसुमाह
तमरुत्फलावापिहानेहसि १५ राजोवाच किंतदंहीभगवतोराजस्ये रजितात्मिः कृतं
येनकृत्वेनष्टंत्त्रियाणासभीक्षाशः १५ श्रीसुकुत्वाच हेहयानामधिपतिरज्जनःदधि
यर्षभः दत्तंनारायणंघोषांशामाराध्यपरिकर्मभिः ७ ॥

भार्गवआह अथतर्हियोत्रोत्रोरोभविष्यतिजमदग्निःपुत्रोभवदित्यर्थः ॥ सावस्यवतीकोशिकी
नयभूत् १२ भार्गवःसुतेजमदग्नेःसुताः १३ १५ प्रतीनशात्नाशायामासतदेवाहृरजसुमाहृत्सि
नियातोतरेसगमे १५ कार्तवीर्याज्जनेनकृतपरायवक्तुंनस्यदपहेतुमेषयादिकमाह हेहयानामिति
षड्भिःपरिकर्मभिःपवित्रयोभिर्दत्तंनारायणं ७ ॥

२१

अथाह तस्मिन्दिवादि कंचलेभे १८ यत्रयस्मिन्नेष्वर्थ्यगणामादयो गणाः १९ रेवांअस्मिन्नेष्वर्थ्यजने सवितंनर्मदां २० राव
 गोदिभित्तुजयेमाहृष्टासाः सजीयेनर्मदायो देवपूजा कुर्वन्नेन प्रवाहस्यावसेथा नप्रतिस्त्रोतसः सत्यास्तस्याः स
 रिताजले विस्वाविते स्वशिविरमालक्ष्यतस्य तदीयेनसेहे २१ ततः कृतमित्त्विसः क्रीडन्तमभिमविते प्रवृत्तेः सन्

वाहृष्टाशतंलेभे उर्ध्वं सत्वमरातिषु अथाह तंदि योजः श्रीस्तेजोवीर्ययशोवले १८ योनेष्ववत्तमेष्वर्थ्य
 गुणोयत्राणिमादयः चचायावाहृष्टगतिलेकेषु परनोयथा १९ स्वीरनेयावृतः क्रीडन्नेवांअस्मिन्
 दात्कटः विमयेतीसुजविप्रसुरोयथरितंभुजे २० विस्वाविते स्वशिविरे प्रतिस्त्रोतः सविजलेः जामरुष
 तस्य तदीयेवीरमाजीदघाननः २१ गृहीतोलीलायास्वीणां समवेकृत कित्त्विसः माहिषासां सत्रिह
 डाशुक्रोयेन कपिर्यथा २२ स एकदापुस्रगयां विवरन्निपिनेवने यत्रुयाअमयदजमदयेरुषा
 विषात २३ तस्मैसनरदेवाय मुनिवर्द्धा माहृष्टत् समेयासायवाहाय हविषासातपोयनः २४ स
 वीरस्तत्रतदृष्टाशाले शयानिप्रापिते तत्रादियेनाग्निहोत्रांसाभिलाषः सहैरुयः २५ हविर्होत्री
 सखेर्देषीतत्रानर्त्तमचोदयत् तेचमाहिषातीनिसुः सवन्मोक्रदतीबलात् २६ अथराजनिनिर्वा
 नेरमथाअमथागतः श्रुत्वातत्रसदौरास्यं पुक्रोथास्त्रिवाहृतः २७ वीरमादाय परं सुसत्तगा
 वर्मकार्मुकं अन्वथावत इर्मयोस्त्रियोदश्वस्यथये २८ ॥

गृहीतो माहिषासां स्वपुयंकपिरिव संनिरुद्धः चपुनश्चावज्ञयायेन मुक्रुः २२ इदानीतकृतमपरायंदर्षा
 यत्राहस एक देसादिना २३ अर्द्धागामानिष्यदिहविषासाका मथेना २४ तदहृणो नश्यतात्स्त्रिवादि
 यतनातषत् यत्राग्निहोत्रांसाभिलाषः सहैरुयः सहैरुयः सहवर्तमानः २५ दर्षादेतोअसहैवि
 शीनी अग्निहोत्रथे उहर्षे नराचोदयत् २६ २७ आजावत्तं विनीमालावेजयंती प्रकीर्तिता २८ सत्तलका

श्री-
मान-
दी-
३२

पेणोयचर्मकृत्स्नाजिनमंवरयस्य २५ ३० प्रहरतपरस्यथोयस्यसनश्च अनिलसुतयोदिवो ज्ञोवीर्य यस्य परेषांसे
यचर्कसूदयतीतिनद्या छिद्राभुजाः ऊरवः कथरास्येषाहताः सुतावाहनानिचयेषीतेघातेवीरानियेतः ३१ वि
टक्काः चर्मादयोयस्य ३२ पंचशतेषुथउष्णसोर्जनः रामायसंदये एकमेवथउर्यस्यसः पावांतरे एकएव
पुनर्जराभिः

नसापतंतंभृगुवर्षमोजसाधवर्थंबाणापरस्यथायथं पेणोयचर्मविरम्यथामभिर्दृष्टो निर्यापणा
स्तारुनपकोभजनसद्वदन्त ३३ पुनर्विशान २५ अचोदयइस्तिरषास्यपतिभिर्गोदासिवा
शास्त्रिणात्रिप्रक्रिभिः अदोहिणीः समदप्रातिभीषणास्तारामपकोभजनसूदयत ३० युतोय
तासोप्रहरत्यरस्यथोमनेतिलोजाः परचक्रसूदनः ततस्ततः छिद्रभुजोरुकेथरानियेतकथीहिनसत
वाहनाः ३१ इष्टास्वसैरुथियैनुकर्मरणाजिरेरामऊवारसायकैः विटक्काचर्मध्रुमवाप
विग्रहंनिपातितं हेहयथापतउषा ३२ अर्याजिनः पंचशतेषुवाङ्गभिर्यउष्णवाणा न्युगपत्संदये
रामाय रामोस्वभुतो समगुणीस्तास्येकथेत्प्रभिराच्छिनत्सम ३३ पुनः स्वहस्तेरचलावस्थेऽग्निपा
उत्तिष्पवेयादभियावतोयुधि भुजावऊवारेणोतेमिनाचिच्छेदरामः प्रसभेत्तहेरिव ३५ कृतवाहोः
शिरस्तस्यविरः ३४ अंगमिवाहरत हनेपितरितस्यजग्रायुतेउडुवैभयान ३५ अग्निहोत्रीमुपकथ्य
सबन्तापरवीरहा सञ्जयतामम परिक्लिष्टोसमर्ययत् २५ ॥

पित्रे कठोर

वंथः संथानंयेषां तैरिषभिः तद्विग्रहंयिससंसह तन्तागामेवाच्छिनत् ३३ मध्येसंश्रामे साधवचलानंदि
योश्चोत्तिष्णाभियावतस्तस्यभुजाश्चिच्छेद अहःफणानिवेतथः ३५ समर्ययत् ३५ ॥ राम ॥

३२

अर्हतां प्रजापतः ॥ श्रीसूर्यस्य प्रभेव ॥ तीर्थसंसेरया ककारात् यमनियमे च अच्युते चेतना चित्रं यस्य सः ॥ ५ ॥
 इति श्रीभागवतस्य पंचमोऽध्यायः ॥ ५ ॥ सोऽथोऽथा जनेन संतेजस मत्तु शोऽदते सुहः रामान्तत्रवयः प्रोक्ता विद्यासिद्धयः।
 वाचयः किं विदीमसि चरथे गंधर्वराजे सृष्टाय स्याः सा किं चित्रं सस्मावेति वा ३ कलशं प्रोथाय अग्रनिधा।

स्वकर्मात्कृतं रामः पित्रेऽथात् भयवच्च ॥ वार्ताया मासत कृत्वा जसदग्रिर्भाषत ३ रामयममहावा
 होमवायापमका विधीत अवधीत्ररेदवयत्सर्वदेवमयेष्टया ३८ वयं हि वास्त्राणां भूतान् नमयाहं
 तो गताः यथा लोकगुरुर्देवः या मेष्टमगायदे ३९ तमया रोचते लक्ष्मीवीक्षी सौरीयथा प्रमा
 नमिणा सा भुमगवोस्तु मते हविरीश्वरः ४० राज्ञो मूर्धा वसिष्ठस्य वयो ब्रह्मवथा कुरुः तीर्थसंसे
 वया चो हो जयं गा अच्युत चेतनः ४१ इति श्रीभागवतस्य पंचमोऽध्यायः ॥ श्रीशुकः
 वर्धी धिषो पशितितो रामसुशोति कुरुनेदन संवत्सवंतीर्थं वित्वा प्रममात्रजत १ कदाचिद्रेणकाया
 तागे गायाय अमालिने गंधर्वराजे क्रीडते अश्वरोभिरेयपपत २ विलोकयंती क्रीडंतमुदका
 र्थं नदीगता होमवेलेन सस्मार किं चित्रं चरथसृष्टा ३ कालो मयं तं विलोक्य मुनेः शापनिर्ग
 किता आगत्य कलशं तस्यो प्रोथाय कृतो जलिः ४ यमि चारे मुनिर्जीवापत्माः प्रकृपितो ब्रवी
 त् ज्ञेते नो प्रवकाः पापाभित्यक्ता स्तेनवक्रिरे ५ रामः संशोदितः पित्रेऽथात् त्मात्रा सहावधी
 त् प्रभावचो मुनेः सम्यक् समायेस्तपसु श्वसः ६ वरेणा कूटया मासु श्रीतः ससवती सतः
 ववेहता नारासो पिजीविते चास्ति वये ७ ॥

यद्यभिचारं मानसं ज्ञात्वा ५ आज्ञातिलं विनां आनुणां मासु च वये संशोदितः समाधिस्तपसु तयोः प्रभाक
 रः यद्विद्महं यो तर्हि मासपि शासु समर्थः यद्विद्महं यो तर्हि मयि संतुष्टः सन् इमाने पिजीवयिते समर्थ

१
२
३
४
५
६
७
इति चरित्रार्थः

श्री-
भान-
दी-
३३

ननु प्रतिदिशितं तत्कथं कृतवान् इति पितुः विद्वानिति पूर्वोक्त एवाभिप्रायः ८ सर्वत्र त्रियवये कारणां वक्तुमा-
ह येर्जनस्य सुता इत्यादिना ९ भगवत्पावेषिताधीर्जनते ॥ ११ ॥ इत्यादीनां वेगेन विमोहितः ॥ १५ ॥ वा-
सुप्रै विहताश्रीर्यस्यास्ता हे राजन् सरामस्तेषां श्रीर्षभिः सा हि सती मयो महा ते गिरि चक्रे तेषां चक्रे ननु स्या-
त्

उत्तस्य स्तेजः प्रालिनो निद्रापाय इवांजसा पितुर्विद्वान्स्तेपो दीर्घ्यं रामश्चक्रे स एव ह्यर्थं ८ येर्जनस्य
सुताराजन्सरेतः स्वपितुर्वधं रामवीर्यपराभूतालेभिरशर्मनकृपित ९ एकदा प्रसूतो रामसो
न विवने गते वैरे सेसाथे पिमवो लक्ष्मिदाडपो यमन १० हृष्टा यत्पारमासीनमावेशितथियं
अनि भगवत्पुत्रमस्त्रोके जसुस्त्रेण यनिश्रयाः ॥ यद्यत्सनाः कृपाया राममाज्ञातिदारुणाः
प्रसय शिरडत्कस्य निमुस्तेज इवैवधवः १२ रेतरकाः खशो कारीनि ज्ञेयात्मानमात्मना रामरा-
मेतितातेति विचुर्कोशाशुर्कः सती १३ तत्र एषु यदुरस्यो ह्यारामे त्वार्तवत्स्वने त्वया प्रसमा-
सायदृशोपितरेहरे १५ तत्रः खरोषामर्षतिशोकवेगविमोहितः हाता तसाथो यर्मिष्टया-
क्तास्मान्तरगतो भवान् १५ तिलपे वंशितदेहनिधाय आत्प्रस्वयं प्रशुस्य परशुयमः लज्जता-
यमनोदये गत्वा माहिष्मती रामो ब्रह्मविहृतप्रियं तेषां सश्रीर्षभिः राजनाथो चक्रे महागि-
रि १६ तत्र कृन्तनी ज्योतिः सुवस्त्राण्यभयावहो हेतुकृत्वा पितृवधेन प्रेमंगलकारिणि जिह्म-
कृतः प्रथिवीकृतानिः दिवियो प्रथः समेतय चक्रे वक्रेणाशितो दानकृदात्रव १८ ॥ राम ॥

नांभया बह्नां शोरां नदी च वक्रे १० तथापि सर्वत्र त्रियवये किं कारणात्तादाह हेतुकृतेति साईनप्रमंगला-
कारिणिश्रया यवर्तिनिसतिभिः समकृतो रेण कायाडुःखावेषा उरस्ताडने कृतं ततो रामस्तुता वानकृत्या
सत्रमुत्सादिनवानिति प्रसिद्धिः ॥ १५ ॥

संज्ञानं स्मृतिस्तदेव लक्षणं विदुं यस्यानं स्वदेहे लवा सकृष्णीणां मेडले सममाकृषि रभृत २२ बृहद्भस्त्रवेदं वेदप्रव
 नकेषु सप्तविधैकथमभिविष्यतीत्यर्थः २३ भुवोभारमहत् भारमेव नृणां निति २४ तदेव प्रसक्तस्य प्रसक्तं स
 माप्यप्रस्तुतमाह गार्थे निति मरुते जाविष्यामित्रः तस्यै कषाते पुत्रा प्राप्सु तैर्सेवस्त्रिंशत्समावायनाय न प्राणाभृत
 उपदधानीति वतसभुः कृदस एवो चोते तथाचि श्रुतिः तस्य विष्यामित्रस्यै कषाते पुत्रा प्राप्सुः पंचाशदेव ज्याया

पितः कायेन संथाय पितर प्रादाय वद्विधि सर्वदेव मयं देवमात्मानमयजन्तः १९ दशै प्राचीं द्विषां हो
 त्रं त्रस्यो दक्षिणां दिशो अथ रविप्रतीचीं विउङ्गात्रे उत्रो दिशो २० अत्रेभ्यो वातरदिषाः कषपया यवम
 धानः आर्यवर्तमुपद्रुसदस्येभ्यस्तनपरं २१ ततः वावभृथस्तानविधुताशेषकिल्विमः सरस्वत्या
 वृहन्नद्योरेजेव अश्वेषु मान २२ स्वदेहे जमदग्निस्तलवा संज्ञान लवाणो कृष्णीणां मेडले सोभुस
 मसो राममृजितः २३ जामदग्नापि भगवान् रामः कमललोचनः आगामि र्यो नैराज स्वर्तिया
 ष्यति वेदहृत २४ आस्तेत्यापि महेद्राद्रो यस्तु देवः प्रशान्तधीः उपगीः मानचरितः सिंह संयव
 चारणोः २५ एवं भुगु पु विष्यात्मा भगवान् करिरीश्वरः अबलीर्यपुरे भारं भुवो ह्न वरुणो नृपत २६
 गार्थे रभुस्रुतेजाः समिद्ध इव पावकः तपसा वत्रिभुस्रु यो ले भे वृत्स्यवर्चसे २७ विष्यामित्र
 सचैवासमुत्रा एकषाते नृप अधमसु मयुक्ते दामयुक्ते दस एवने २८ ॥ राम ॥

सोमयुक्ते दसः पंचाशतकृतीयां सरयादितत्र वविष्यामित्रपुत्रेषु भार्गवस्याजीगर्नवस्या देवगनसुभ्रु
 एत्वमवयम्यते तथा सन्नायनवौथाय नदिभिः कौशिका नो देवगनप्रवरत्वं सुक्ते प्रवरस्त तस्मिन् वरुषे
 प्रवीतरभेदः नतरेषां तर तथाच स्मृतिः एक एव कृषियर्था वत्सवरे प्रवृत्तते नावत्समानयोः २९

विवाहस्येति यागादिति २८ ॥

श्री-
भान-
दी-
३५

तत्करो भुगुवंशभवस्य देवराजस्य कौशिकप्रवरत्नमिसाशंक्यतद्वषपादयज्ञाह पुत्रं कृतेत्यादिगवत्समाप्ति सर्व
मजीगर्तस्वतत्वे मध्यमत्वेन पितृभ्याममतां विहाय विक्रीतत्वात् तस्य रूपया सुतानाहा ३० ज्येष्ठ एष प्रकल्प्यता
मिति ३५ पतदेवस्य मृयित्वे तं विशि उष्टिय इति ह्यभ्यामुच्ये प्रसुच्यत ३० भार्गवोपिगाथिपुगाथिवंशजेषु
देवराज इति विख्यातः ३१ तत्रस्य ज्येष्ठत्वं कृशालेन सेनिरस मध्यमस्यानर्थावह तैश्च ह्येवाजीकृतवतः मुनिर्वि

पुत्रं कृताशुनः शोफं देवराजं च भार्गवं आजीगर्तं सुतानाह ज्येष्ठ एष प्रकल्प्यतां ३५ यो वै हविर्भुं इ
मत्वे विक्रीतः पुरुषः पशुं स्तुत्वा देवाभ्युज्जेषा दीसु सुवेषाशब्धनात् ३० यो राजा देवयजने दे
वैर्गोपिस्तथापसः देवराजप्रतिष्ठातः शुनः शोफसभार्गवः ३१ ये मथुर्कंदसोजोः स्याः कशत्वे सेनि
बेनतत् अष्टापत्तासुनिः कृद्वास्ते क्वाभवत उर्जितः ३२ सहोवाच मथुर्कंदोः साह्यं पंचाशताततः
यज्ञभवात्सेजानीते तस्मिन्निष्ठासहेवयं ३३ ज्येष्ठमंडूशेचक्रुः त्वा मन्वे जीवयेस्सहि विद्यामि
त्रः सुतानाह वीरवंतो भविष्यस्यमानमेतुगुह्यो तो वीरवतमकर्तमा ३५ ॥ रामायनमः ॥

शामित्रः ३२ पंचाशताकनिष्टैः साकं समथमां मथुर्कंदा उवाच नोस्माकं यत् ज्येष्ठत्वं कनिष्टत्वं वा भवान्
पितासेजानीते मयते तस्मिन्वयं विद्यामिति ३३ एवमुक्त्वा मेतुशोकस्य तृते कतमस्या मृतानामित्यादि सो
जाणां ह्येवाशुनः शोफज्येष्ठेचक्रुः तदाह वयसर्वे त्वा मन्वेवः ससहि अतुगोतारः कनिष्ठाः स्मेरार्थः ता
तः प्रसजो विद्यामित्रः तान्मुतानानाह वीरवंतः पुत्रवैत्रो भविष्यस्ये ययमेसा न प्रपत्समुगुह्योतः अनु
वर्तमानाः सेतः सो वीरवंतमकर्तकृतवंतः इत्यर्थः ३५ ॥ राम ॥

३५ क्रशिकएषदेवरातः वेषुषदीयः क्रशिकएवयतः वीरेमसुत्रः तमेनमन्त्रितप्रतुगुलन प्रयेकहकादयसस
 नाश्रासन् ३५ उपसंभृति एवमिति एकेशानः एकप्रतुगुलीतः प्रयसुप्रतुत्वेन स्वीकृतप्रयवे क्रशिकगात्रपुणित
 धेनानाप्रकारजातं तत्र प्रकाशं तस्मात्प्रशान्ति द्वियस्मादेवदेवरातयेष्टवेनतस्य कल्पिते ३६ इति श्रीभाष्येनव
 मेवोडशाध्यायः ६ आयासप्रदशोतेत्सयेष्टप्रयवेवस सतेष्वन्यहृद्दिवतलीवेषुवर्णने । इति श्री

एषदः क्रशिकावीरेदेवरातसमन्त्रित प्रयेकाहकहासीतजयकृतमदादयः ३५ एवंक्रशिकरोत्रं
 वेष्मामित्र एषगिवथ प्रवरातस्मापत्रं तद्विषेवेविकल्पिते ३६ इति श्रीनवमस्कंथेषोडशाध्यायः ६
 श्रीशुकः यः प्रवरावसः प्रवरायुसस्य भवेत्सतः नहुषः तत्र हृद्दुष्टरजीवमभ्रवीर्यवान् अनेना
 इति राजेष्ट सुएवद्वयहृद्दुष्टवये । तत्र हृद्दुष्टसतस्मात्सुहोत्रस्यासजाः जयः काषयः कुशोयुत्तमदर
 तिगुत्समदादयः ३७ सुभकः यो न को यस्य बह्वेषु प्रवराजनिः काषयस्य काशिकसुत्रोवासादीष्ट
 तसः पिता यत्वेनेविदेष्टतसस प्रायवेदप्रवर्तकः ३ यस्य अरवा सुदेवोषः सरतिमाजतिनाशुवः ४
 तस्युजः केतमानस्य जसोभी मरयसतः द्विवेदासायुमासासायनर्द इति सूरतः स एव शत्रु क्रिड
 त्ससुतथ्यज इति रितः ५ तथा कुवलययाश्चिप्रोक्तो लोकीदयस्तनः ६ षष्टिवर्षसहस्राणि षष्टि
 वर्षशतानि च नालकीदपरोराजस्य बभूव अजमेदिनीयुजा ८

कृत्वा सुताश्च सावायः ३५ उक्तं यथा वैश्यादिकमेलाकां सं इति यस्य वेणोक्तं स्यात् नारस्तस्य सं शोति विनतः
 त्वादेनेति नृपते अतः अरुमसः प्रजाणां यवानां कनिष्ठानां वशात् प्रकीर्तनी प्रयमस्य वेणमाह य इति प
 वेनहुषययाति यत्र प्रभृतिष्विष्टस्यं तत्र हृद्दुष्टः तत्र हृद्दुष्टस्य दीर्घतामसः पिता ५ सूरतुमात्र एवार्तिने
 गतः खं नाशयतीति तथा ५ ततः प्रवर्दनादि प्राववायात् शुभतः सकाशात् अत्रकीदयः ६ ७ ८

श्री.
भा.
टी.
३५

संतति संतः सत्यकेतो वृत्तिकेतः तस्मात्सु क्रमः तस्माद्दीति होत्रः तस्य भर्गः अतो भर्गा द्वार्य भूमिः काशयः काशेर्वषाः का
शोः प्रपिता म हस्य दत्त हृद्वा न्वयं अयं ते योती तितथा तत अनेन सः अद्भो जज्ञे हत कृत्यः सयतः आत्मवान् जानी अतः प्र।

प्रोक्ता पुन्या न पतयो रं भये वान् च यं शृणु ३

अलकी तं त निस्तस्मात्स नीतो यस्तुकेतनः धर्मकेतस तस्तस्मात्स यकेतु रजायत ५ शृष्टके तपिता तस्मा
त्स क्रमारति तीक्ष्णः वीति होत्र स्य भर्गो तो भार्य भूमि र भूज्य १० इती मे काशयो भूषाः दत्त हृद्वा न्वयाधि
नः ४ रं भस्वर भसः पुत्रो गो भी र आक्रिय स्ततः ॥ तस्य दत्त हृद्वा जज्ञे शृणु वेश मनेन सः अद्भस्ततः प्र।
विस्तस्मात्सु क्रुद्ध मे सारथिः १२ ततः प्रात्स यो जज्ञे हत कृत्यः स आत्मवान् रजः पंचशा तात्यासः
सुजाणा म मितां जसाम् १३ देवै रभ्यर्थितो देवान् दत्त हृद्वा ददाद्वि वे इन्द्रस्मै पुनर्दत्ता गृहीत्वा च र
णा रजैः १४ आत्मान मर्याया मास प्रह्ला दाघ विषो कितः पितृ यो पते पुत्रा या च मान य नो द्दुः १५
त्रिविष्टपं मह द्राय यज्ञ भागा न् स माददुः १६ गुरुणा ह्यमाने शो वले विज्ञ न या रजैः १७ अ व थी ज्ञे
शिता न्मार्गा त्र कश्चि द व शोधितः ऊशा त्यतिः दत्त हृद्वा त्स जयस्तत्सु तो जयः १८ ततः कृतः कृत
स्यापि जज्ञे ह्य वने न्यः सह देव स्ततो ही नो जय सेन स्तु तत्सतः १९ संकृतिः तस्य विजयुः दत्त
यमी म हारथः दत्त हृद्वा न्वया भूषाः शृणु वेश च ना दुष २० इति श्री भागवते नव म स्कंधे सप्त
दशोऽध्यायः १० ॥

जोत्यादनेन कृतवानित्यर्थः तेषां मत्ति अंशाय गुरुणा हृद्वा स्यति ना अभिचार विधानेना यो ह्यमाने सति १०
सिंहावलोकनेनाह दत्त हृद्वात् दत्त हृद्वा पो ज्ञात् ऊशात् प्रतिः प्रतः संज्ञय १५ इति श्री भावार्थ दीपिका
यानवमस्कंधे सप्तादशोऽध्यायः १०

३५

प्रष्टादशोपयानेस्तनाद्दशस्यकथोच्यते यस्यपंचसुपुत्रेषुकेमीयानगृहीजंरा तस्यराज्यस्यपरिणाममतयोव
 वहन्नेवेतीति तथातत्रहेतुः यत्रेति २ स्थानातगीत द्वितैरगस्यादिभिः ३ पत्नीयसोभानूनादिशात काव्यस्यपुत्र
 स्यवृषपवेणश्रकम्भभाकृतदारः सन ५ ५ तत्रप्रतिलोमतावेषः ईश्वरवदनदितिदर्शनकथामहपकदस्या

श्रीशुकः पतिर्युयोतिसंयतिरायतिविद्यतिः कृतिः परिसेनद्रुषस्यासन्निद्रियाणावदेहिनः राज्ञे
 द्ययतिः पित्रादनेतत्यरिणामवितः यत्रप्रविष्टः पुरुषप्रात्माननाववृथते २ पितरभेपितस्थानादि
 द्राणांशुषणादिनैः पुपितेनगरसेवेययातिरभवृषः ३ चतसृषादिशदिहभानून्भ्रातायवी
 यसः कृतदारोत्तगोपोवीकाव्यस्यवृषपवेणः ५ राजेवाच अत्रभिर्भगवात्काव्यः क्षत्रवृथशनाद्
 षः राजन्यविप्रयोक्त्वाहिवीहः प्रतिलोमकः ५ शुकः एकदादानवेदस्यशाधिष्ठा नामकस्यका स
 र्वीसहस्रसयुक्तागुरुपुत्रावभा सिनी २ देवयान्यपुरोद्यानेपुषितदुममंजुले अक्षरत्नलोत्ता
 लिनलिनीपुस्तिनेःबला २ तानलापायमासायकस्यकमललाचनाः तीरेन्यस्यडकूलानिविज
 क्तः सिचतीमिषः ८ वीर्यवृजेतेगिरिशसहदेव्यावृषाभ्युते सहस्रात्रीयवासासिपयधुञ्जीरिताः
 त्रियः ५ शर्मिष्ठाजानतीवासापुरुपुत्राः समवयतं स्वीयमत्प्रकृपितादेवयानिदमववीत ॥ प्र
 हानिरीत्यातामस्याः शस्याः कर्मचसापने अस्मद्दार्ण्यधृतवतीष्पुनिवहविरथर ॥ ॥

दिनाप्रतिनगाहृत्तद्वशत्पेननपुरो शुकस्यपुत्रादेवयान्यचवचरदितिद्वयोरन्वयः २ कलगीताप्रल
 योपुत्तानिलिनीपुस्तिनानियस्मिन् तस्मिन् पुत्रोद्यानेप्रवल्गपामिष्ठा २ सिचतीः सिचन्यः ८ ॥ प्रजा
 नतीस्वीयमत्पुत्रावासः समवयतपर्यथात् ॥ असाप्रतेप्रत्याप्य ॥ ॥

श्री
मान
ही
३२

प्रस्थाप्यमेववाह्मणोत्सर्षवर्गांनेनयनक्तिपैरितित्रिभिः येवाह्मणाः परस्यपुंसोमृषिस्तावाइत्यत्रनेन
तमिहारेनेनचमैश्राष्ट्राः न्यतिर्वाह्मयेपेषावेदमार्यः ॥३॥ तदेववाह्मणामात्रमवुतावत्त्येतत्र
पिबयभृगवः प्रस्थास्तपितानः पिच्यः एवसतपिप्रसाभिर्दीर्घवासइयमसतीभृतवेती ॥४॥ मिषिहोयंप

पैरिदंतपुस्तसृष्टेमावेपुंसः परस्यये धार्यनेयेरिह्न्योतिःशिवः पंणाश्चदर्शितः ॥५॥ यानदेत्य
परिष्टेतेल्लोकनाथाः सुरसराः भगवानपिपिष्ठात्पावनः श्रीनिकेतनः ॥३॥ वयंतत्रपिभृगवः
शिष्यास्यास्तपितासुरः अस्मद्धार्यधृतवतीश्रुटीवेदमिवासती ॥४॥ एवशापतोशमिष्ठागुरुपु
त्रीसभाषत रुषाश्चसंतुरंगीवयर्षितादष्टदंडेदा ॥५॥ आत्मातृत्तमवितायकस्यसंबद्धमिह
किं किंनपतीहोमस्माकं गृहानवस्तिभुजोयणा ॥६॥ एवविधेः सप्ररुषेः तिप्राचार्यसुतोसती
।शमिष्ठाप्रातिपक्षपेवासग्राहयमन्यना ॥७॥ तस्यागतायास्वगुरुरययातिभृगयाचरन प्राज्ञोयह
क्षयाकूपे नलाधीतोददर्शह ॥८॥ दत्वास्मत्तुर्वातंतस्यैराजाविवाससे गृहीतापातानापा
णामुजहारदयापरः तेवीरमाहोशानसीपुमनिभौरयागिरा रांनस्तयागृहीतीमेपाणिः परपुर
जय हस्त ग्राहोपरोमाभृहृदीतयाः तयास्मि पप्रसिक्ततोवीरसवेयीनोनपोरुषः यदिद
हृषलप्रायभवतोदपोनमेम नवाह्मणामेभविवाहृत्तोग्राहोमहाभुज कचस्यवाहं स्यत्यस्य
शापाद्यमशापपुरा ३२ ॥

तिलोमसंबंधुश्रुतिचेत्राहपश्रुति ३॥ आह्मणामेववरंरुगीहिकिमनेनागृहेतोतिचेत्राह नवाह्म
णारतिवृहस्यतः सतः कचः पुत्रो न्यूनसतीवती विश्यामथ्यागाततदीचतयोनीतपतिथकमेसथगुरुपु
त्रीममष्ट्येतिनतामुदवेदंत ततश्चुक्रपितासतीतवेयेविद्योनिष्कलभवति तितेशशापसचतवजाह

श्रीः पतिभिर्वेदितितोशाशापहृष्टः ॥ राहयसदम ॥ सशापेन ॥
लापात् ३२ ॥

प्रशास्त्रीयत्वात् अनभिप्रेतमपि देवोपहतं प्राप्तिं बुद्धानुद्धतं तस्यां सकामं संमत्तं प्रबुद्धानाद्यर्थं मदीयं
 मनः प्रविशति तस्यैव चः प्रति न प्राह अंगी कृतवान् शर्मिष्ठा संवेधोपि देववृथा देवाभवदिति दर्शयन्नाह
 गतेरानगीतिश्रुतिः उक्तमिदं कीत्यादिकृतं कृपोत्तेपादि कापोतिसेच्छृती २५ प्रत्यगीकादेवास्ति विवा
 दितः तयंप्रापिणीयाश्रमिप्रतेषु तपाभूतं तस्याप्रत्यगीकानो विवदितं निति वा २६ सानुगामत्वात्वा

यथातिरनभिप्रेतं देवोपहतमात्मनः मनस्तनहते बुद्धा प्रति न प्राह त इवः २३ गतेरानति सा वीरि
 तत्र स्मरुदतीपितुः त्वेदयत्नतः सर्वसक्तं शर्मिष्ठाया कृतं २४ इर्मना भगवात्काया चोरोहिते विग
 ह्यन् स्तवन् वृत्तिचकापोती इति त्रयस्य यो पुरान २५ वृषपर्वसमाजाय प्रत्यगीक विवदितं
 येरु प्रसादयन् भ्रायादयोः प्रतिनः पृथि २६ स्तानाई मरुभगवान् शिष्यो व्याचष्टु भागवः कापो
 स्याः क्रियते भान्त्रे नोत्पत्तिमिहोत्सह २७ मृणुत्तवस्थिते प्राह देव्यानी मनोगतं पित्रादज्ञायते
 यास्य सानुगायात्स मामनु २८ स्तानो तत्स कवे वीत्य तदृष्यस्य च गारवे देव्यानी पर्यचरन्स्त्रीस
 हसताहासवत २९ नाद्रुषायसुतो दृत्ता सह शर्मिष्ठाया शानाः तमाहरान्न शर्मिष्ठासथा स्त
 ल्यनकहि वित ३० विलोको प्राणसीरोत्तनु शर्मिष्ठा मपुत्रो कविन तमेव वदेरहसिमायाः
 पतिमृतोसती ३१ रानपुत्रापि त्राप्यथर्मवावत्स्थामिवित स्मरन्पुत्रवचः कालमदिष्टमेवा
 २५ पद्यत १२ ॥

सहिता शर्मिष्ठा मामनुयानिति ३२ तत्रस्मात्त्रिर्गततिष्णुकात्सं कवे वीत्य २८ तत्रस्मादवस्थितादृष्य
 स्पप्रभोतनस्येगा संवेदीत्य २९ तल्येमाथाः नोपगमच्छेति शर्षः ३० अथशर्षस्य काले प्राणैत्रस्याः
 कामपूरणार्थं मवाद्यप्युक्तस्य वचश्च स्मरन् दिष्टं देवप्रापितमेव तत्सगमभ्यपद्यत ननु कामतत्पृथः
 ३२ ॥

श्री
भान
वी
३

प्रसर्पाः शर्मिष्ठाद्याः भर्तः सकशात् ३५ इपमेत्रयत् प्रसादयत् ३५ विकृते इपे कुरोतिवशा ३६ मे
 इतिरिका मेरुयाप्यत्सोमिकामानोभोगेरितिवाम्पुनः आहवर्हि योभिर्थास्यति प्रभितो धारविष्यति
 तस्य वयसा कामवयस्यस्य ता यथे ह्ये रावस्य नीयता मितिवयदाव्यस्यति क्रेदः ता ज्येष्ठ्यास
 गमयिते तर्पुः ३७ इतिलव्यः अवस्थानेतरायाव्यवस्थितियेनमः ३८ यतो नयमताः प्रनित्यचयोव

यउवतर्वसुवेवदेवयानीवतायत् ३९ वासुवपुरुव शर्मिष्ठावार्धपर्वणी ३९ गर्भसेवसा
 सूर्याभर्तविज्ञापयन्निनी देवयानीपितृर्हययोक्रोपविमुञ्जिता ३५ प्रियामनुगतकामा
 वयोभिरुपमेत्रयत् नप्रसादयित्ते शोकेपादसंवाटनादिभिः ३५ अकृत्समाहकृपितः स्त्री
 कामानृतपुरुष ताजराविशातोमदेविरुपकरणीत्राणा ३६ ययातिरुवाच प्रतप्रास्यय
 कामानो ब्रह्मदेहितरिस्मने ३७ अकृत्वावु व्यस्यतायथा कामवयसायोमिथास्यति ३
 तिलव्यवस्थानः पुत्रेत्येषमयाचते ३८ यदातात्प्रतिष्ठमोजरो देदिनिजेवयः सातासुहृ
 तावत्स नत्सोदिययसुहृ ३९ वयसाभवदीयनुरस्यकृतिपयाः समाः पुरुकवाच नोत्सदेन
 रयास्थातमेतराप्रनयातव ४० अविदितासुविद्यास्यनेनस्पनेतिपुरुषः तवसुः चोदितः
 ३९ पुत्राद्रासुआणुभारत ४० प्रत्यावायुरधर्मतास्यनित्येनित्यबुद्धयः ४० प्रपुच्छतनुयपुरुवय
 सोनेगणाधिकनत्वमप्रतवत्तुत्सयाप्रत्याख्यातमहेति ४१ पुरुकवाच कोनुत्सकेमनुष्ये
 पितरात्मकृतः प्रमान प्रतिकर्तव्यमायस्य प्रसादाद्दुदनेषु ४२ उन्नमः चिद्रयात्प्राक्तकारिव

मध्यमः अथसोपुत्र्याकुर्यादकतोच्चरितेपितः ४५ तितर
 वनेनित्यबुद्धयः ४२ तेनरोकेयदीर्घासिप्रतापुच्छत पुत्यात्यानेमाकृथाप्रत्याहनत्वमिति प्रात्मकृतः स
 देहकृतः प्रत्यपकारकृतकोनुत्समः तस्यापितृयीप्रतित कुर्वात्सउन्नमः यकृत्प्राक्तकारिभ्यमथमः
 यस्तप्रहयाकुर्यात् सौयमः अकर्तामितुरुच्चरितेपुरीषप्रथः ४५ ॥

५५

ननुषेसेविनवान ५५ यद्योपज्ञोषं यथाप्रीति ननुषे ५८ मानेवभातिषावदिद्रियपुत्रतिः तदुपरमेनाभीति
 स्वमसायसहि तोमनोरथ इवेतर्थाः ५१५ मनःसावेकामभोगाकुदिद्रियेः कृत्तितेः पुराज्ञावेरिद्रियेः ५१
 इतिप्रोभावाद्यं यथिकापानवमप्रहृष्टशः ५८ कृतविशपयातित्तयेष्टितेनतनोपुम देवयानीसमाप्रथ्य
 विरक्तो मुक्तिमाप्तवान भुक्तभोगपमज्ञोहास्त्रतवहृत्तमात्मनः विदुद्वयनप्रियामाहनिवेदयित्तमा

इतिप्रमुदितः पूरुः प्रत्यगृह्णात्तुं पितः सोपितहयसामान्ययावत्तनुषेनृप ५५ सप्तः द्वीपपतिः
 सस्यकपित्तयत्तालयस्यज्ञोः यथापज्ञोषंविषयान्ननुषेव्याहतेद्रियः ५८ देवयान्यणनुदिनेम
 नोवाकदेहवस्तभिः ये यसः परमाप्रीतिमुवाहप्रयसीरहः ५९ अयत्तस्यत्तपुरुषेज्जतभिर्भवि।
 दत्तियाः सर्ववेदमयेयं सर्वदेवमयेहरि ५८ यस्मिन्निदेविरचितयोप्रीवत्तलदावलिः नने
 वभातिनाभातिस्वमसायमनोरथः ५९ तमेवहृदिद्रियेत्तस्यवासदेवपहापस्य नारायणाम
 लीयासेनिराशीरयत्तदिभुम् ५९ एववर्षसहस्त्राणामनःसष्टेर्मनःसावे विदयानोपिनात्तया
 त्सावेभोमः कदिद्रियेः ५९ इतिप्रोभागतनेनवमस्केषोहादशः प्रीणकः सरस्यसाधरकाभा
 सेनापहृवमात्मनः वृद्धाप्रियायेर्निर्दिणोयायामेसामगायत स्याभागेव्यसूगायामाहि
 याचरितोभुवि थीयार्यस्यानुषोचेतिवत्तगामनिवासिनः वस्तुपकोवनकश्चिद्विचित्रियस्या
 त्मनः ददपीहृपयतितास्वकर्मवशागासज्जाम ३ ॥

त्मवान कामागाधरत्रपभेजानः भाष्यामितिदासं। सहियेनमत्तादृशेनावपितापनुष्टितोमद्वियस्याचरि
 तेयस्यापिमितिवायस्यगामनिवासिनः कामिनामद्वियस्याचरितेवनेस्थिताः थीराः शोचेनितस्यगा
 याश्चापः २ आत्माननुस्नह्याह वस्तुत्तिप्रियामनुल्लह्यह प्रतासितिवनेससारेप्रियाविषयाविष
 य ३ रामायनमः

प्री
भान
ही
३८

रोधसितदेविषाणाग्रेणायुदिकमुह्यतीर्थेनिर्गमायमार्गव्यथ ५ वद्वभतिशामिष्ठाप्रभावाः
कामपासासुःकोतेपनिकासिनीः कामव्यवयः पीवानेपुष्टं प्रम्वद्वन्नरतिसमर्थमित्यर्थः मोहसिरतः
सरकारपाकोविदप्रभितप्रनपवमष्ट ५ नवदुध्यातनानुवुध्यात ५ स्वामिनसितिस्युकाभिप्रयणास
इउविशकारवस्तज्ञानपादसधितेप्रमादयिते ५ दृष्टामाच्छिनततरयासंभोगासमर्थमकरान ३०

तस्याः इयागोपायवस्तः कामीविविन्तयत अथततीरमुह्यविषाणाग्रेणारोधसि ५ सोती
यकुपासप्रणीतमेवचकमेकिल तयाचतेसमुद्दीत्यवृत्ताः कोतकामिनीः पीवाने ३५
द्वारा ३ एमप्रुलेपुष्टमीहोसयाभकोविदे ५ सुपकोन दृष्टतासादहीनोरतियर्दना रेमेका ॥
मगदयस्तग्रात्मानेनाववुध्यात तमेवपुष्टतमयाप्रुमाणाभजायया विलोक्यकूप
नाय ५ विग्रासुष्यदस्तकर्मतत ५ तदुदुदंसरुद्रुपकामिनेत्तासोरुदे इदियायाममुह्येसा
मिनडः पीवतायेयो ५ होपिचानुगतस्येगाः कृपणा तापसादिते कुर्वीत्रडविशकारनाया
क्रोशप्रिसधिते तस्यितत्रदिनः कश्चिदजासायकिनदुषा लवेतेदृषाभयः सदृशयो
ययागावित संवहदृषाः सोपयनयो कूपलजुया कोलवद्वतियंभदेकामेधायितुष्य ३६
ति तथाहुकृपणाः सुभभवत्तापमयत्रितः प्रात्माननाभिजानासिमोहितस्तवस्तयया ३७
यत्प्रियजाधीदियवदिरहपपशवः स्त्रियः नउरुपितमनःप्रीतिपुसः कामुदतस्यते नजा
तकामः कामभोगेनसास्यति हविषाकृसावर्तेवभूयपवाभिवर्दते ॥ ॥

प्रायसुपुत्राः कामभोगाययोगवितउपायतः नगव्यसयेनरतिशक्तिदहात्यर्थः ॥ कूपलथया
सहकामिः सव्यमानेनतष्यति ॥ ॥ ननुतदिपुनरपिचद्वोविषयाः सव्यमानतोमनसिप्रीतिनसु
तिकामोपशात्यामोहानिवर्तनेतिचेत्त्राद यदितिह्यभ्यान्दयतिनष्टयेति ॥ ॥ हविषाचुत

८

३८
सुखचलाप्रतिरच ॥

हृदि कटाकेनेपायेत्रयामनसः संसृणां प्रीतिः स्थान यदा कामोपशमः स्यादित्यत आह यदेतिषदिः प्रसंग
 लभावे रागद्वेषादिवेषस्य ॥ ५ ॥ इति वा निमित्तं तं वदन्तीति तथा ॥ ६ ॥ त्रिसन्निधानं तसर्वणात्प्राप्तेः साहचर्ये
 ति प्रविविक्तं संकीर्णमासने यस्य सः कर्षति आकर्षति ॥ ननु तस्मात्प्रागस्यति इः करत्वात् कथं ब्रह्मिणी

यद्यनुरुते भावे सर्वं भूतेषु मंगले सुमदृष्टं कटापुंसः सर्वा सुखमयादिषाः ॥ या उक्त्या दर्शयति
 भिन्नीर्यतो यान नीर्यते तौ तस्मात्तुः खनिवहा पार्थका सो हते त्पुनत ॥ मात्रा स्वस्त्रा इति वाचनाः
 विविक्तासना भवेत् वलवानिदृश्य ग्रामो विद्वांसमपि कर्षति ॥ पुराणी वर्षे सह स्वमविषया
 सेवतो सकृत् तथापि सानुसवनतस्मात्तेषु पजायते ॥ तस्मादेता महेयता ब्रह्मिणीया य
 मनसो निर्द्वन्द्वानिरदेकारः खरिष्यामि मृगैः सह ॥ दृष्टं प्रकृतमसुद्धानुध्यायेन्न सेविशेत
 संसृतिं चात्मेनाशब्दत्रयिहात्स प्रात्सट्क २ इत्युक्तानां इषो ज्ञायान् दीयं पुरं ववयः इत्यास्ता
 जमसे तस्मादादत्तं विगतस्य हः २ विशिददित्वा पूर्वस्या इत्यदिति तायादत्तं प्रतीत्या तव संव
 के इतीत्या मागामी स्य २ भूमरलस्य सर्वस्य मरुमर्षजमे विना प्रभिषिच्या गुता सस्य वेषा
 स्थाप्यवनययो २३ प्रासेविते वर्षे प्रयास्युर्गे विषयेषु सः द्यापु मुमुचे नीरजातपु सु इव दि
 जः ॥ सतत्रानिर्मक्तसमस्तसंग प्रात्सानुभवा विपुतत्रिलिग परमले ब्रह्मिणी वासदेवलेने
 र्गतिभागवती प्रतीतः २५ ॥

मनसप्राधाने स्यात्तत्राह दृष्टं शिन्तियोनानुध्यायेन्न सेविशेत तत्रोपभूती तत्र दृष्टं।
 प्रकृतयोरनुध्यानादोसप्रात्सट्कमवति २ २१ तस्य पुरोवृषो स्यापयित्वा २३ विषयेषु शब्दादिषु प्रासे
 वितेषु र्गेषु रिदृश्यसावे मुमुचेत्याज यदा विषयेषु साविते तेषां कारितेषां मिदियाता वगे मन्त्रे मुये
 हते तर्थाः २४ विपुते निरसा त्रिगुणात्कलिगे येन प्रतीतः प्राच्यातः २५ ॥

तस्या तदर्थनिप्रसदिता प्रतपवसनिवृत्तः परिश्रमो यस्य ॥ १० ॥ पौरवाणां चेतो नयेत्यर्थे रमते प्रतो सचेत
 सः तस्य रसमाणा देवादेतो भजन्त्यतनया वेद्यि ॥ विश्वामित्रस्यात्मना हेमेव का ज्ञाता तथा च स्वर्गगच्छत्या
 त्त्यक्त्वा प्रतो रात कर्मेवाहमित्यर्थः ॥ ११ ॥ किं करवामत्यादिवाक्यात्तदभिप्राये ज्ञात्वाह उपपन्नमिति ॥ १२ ॥

दुष्कृतवाचः

ध्वर

वभाषेतां वगरोहो भटेः कतिपयेर्वतः तदर्थानप्रमुदितः सनिवृत्तः परिश्रमः पण्डक कामसेत
 मः प्रदसन्नप्रहारायागिरा ॥ कृतकमलपत्रात्त्रिकस्यासि हृदये गम किं वाचिकीषिते तत्र
 भक्त्या नर्तने वने ॥ व्यक्तं राजस्य तनयो वेद्यहता समद्यमे नहि चेतः पौरवाणां स्मरमते क
 वित ॥ १० ॥ प्राकृतलोवाय विश्वामित्रात्मनेवाहेत्यक्तामेन कया वने ॥ वेदे तद्गवात्कृषो वीर कि
 करवामते ॥ ११ ॥ प्रास्यतो चरविदाह गृह्यतामर्हणाचनः भृत्यतो संतिनी वारा इष्यतो यदि रोचते
 दुष्कृतो वाचः उपपन्नमिदं सुभ्रुना तायाः कृषिका तये सयं हि ह्येतां तेरा जो कृषका सट प्रोचते ॥ १२ ॥
 शमित्युक्ते पथाथर्ममुपयेम प्राकृतलो गोथर्वविधि नारा ता देपा कालविधानवित ॥ प्रमोचवी
 र्या रातषिर्महिष्णा वीर्यसादथ ॥ श्वाभृतसपुरं यातः कालेनासूतसासत ॥ कपिः कुमारस्य
 ॥ १३ ॥ वने चक्रसमाधिताः क्रियाः ॥ १४ ॥ बहुसुगं द्रातरसांकी उति सासवालकः ॥ १५ ॥ ते उरत्ययविको
 तसाद्युपमदात्तमा इरैरशासु संभूत भतिरतिक्रमा गमत ॥ १६ ॥ यदा नतगृहं राजा भाष्या प्रजा
 वनिदितौ श्रावितो सर्वभूतानां विवागाहृषा रीरिता ॥ १७ ॥ माता भस्वापितः पुत्रो येन जातः सप
 वसः भरसपुत्र इह ॥ तसावमस्थाः प्राकृतलो ॥ १८ ॥

समुदिताः

थर्वविधिनामिष्यः समये पूर्वकेन ॥ १९ ॥ इरत्ययविकोते विक्रमं यस्य ॥ २० ॥ भस्वानर्मणं चेत हतमाता प्रा
 थायपात्रेपितरेवतपुत्रः तत्रहेतुः येनेति प्रात्मा वेपुत्रनाम्ना भूतिः प्रकृतः भरसपुत्राणां प्रमेन भरतना

सुनिवृत्तः

श्री
मान
दी
५

किंचरेताद्यायेतः सेक्तावे शाकृतपञ्चोयमहायात्रितरंनपतितयाचक्रतिः पुंनाम्त्रो नकायस्मानितरंनो
यतेसुतः तस्मात्पञ्चतिप्राक्तः स्वयमेवसस्येभवेतिपादोतरेमात्पिञ्जः पुत्रेप्रतिविवादेयमहायात्रेमेनि
तोतः येमस्यसभायाः सक्राशाद्रगाधारतः सक्रापितेक्यमिणाविनिसपुत्रेनयतिनतस्मनेनयः त
तस्यभार्यापुत्रोस्त्रीकृतवधनितिनेय २१ चक्रवतीतिदभवेतिशेषः तस्यमहिस्मगीयतस्माकाप्रभगी
ताइतिवद्वचस्पत्याहहरेप्रभुवः प्रशाचज्ञातस्य २२ तत्रलिंगमाहचक्रमिति २३ गगायामनु
स्ममेपेवापेवाशातावातिभिरीजे पुरोथायपुराहितेकृतायमुनामनुचयमुनाम्नानुस्मामं सुष्माधिक
सप्ततिमेध्यानस्यानवेवथकिञ्चर्वनवसधनेप्रकर्मणाददत् २४ साचीगुणोप्रकृष्टगुणावतिदेशाप्रिश्च
रेतोयाः पुत्रोनुयतिनरेदवयमहायातः त्वेवास्यातगभस्यसुतमाहृषाङ्कतला पितृयुय
रतेसौवेर्ववतीमहायशाः महिस्मगीयततस्यहरेप्रभुवोर्भुव २२ चक्रदक्षिणाहस्तस्यप
क्र
धतः
य
सकोशोस्पयादयोः इत्तेमहाभिषेकेणासोभिषिक्तोपिपदिभुः २३ पंचुययाशातामथ गं
गायामनुवातिभिः दक्षिसत्रेपुरोथायमुनायामनुपभुः २४ प्रष्टसप्ततिमर्षस्यानेवथप्रद
हसः २५ भरतस्पद्दिदोः कृतेरधिः साचीगुणोचितः सहसेवद्वेषीयस्मिनवात्नगागा
तोभूत यस्मिन्नग्निचयनेदेशेवासुहस्वेवभन्नागा नेभरतेनभूरिदानेनदन्नागाः वदशः पुस्येकेवहंवे
हृदिभेजिरेविभत्पनगृहः वतरशीतिप्रधिकेस्वघोटपासहस्वेरेकेवहंभवतितथाहृदिगापनपरितृ
तोनकस्मानपुञ्जरेतामुगान मप्रारेभराजवदातपातेवहानिसप्तत्रेतिश्रुत्यज्ञानिसप्ताधिकशात
वहानिशीश्रुकेनोत्रेप्रोकेचतर्दशालक्ष्मेनसगृहीतानिपुदात्कमीमप्रारेतिपुतानिचतदेषा
तिपवचतर्दशालक्ष्मासप्ताधिकशातभायोवहमित्युक्तंभवतिइत्येववहसायाप्रोकेनगृपित चत
र्दशालक्ष्मासप्ताधिकशातोपाकः वहंचरशीत्यग्रसहस्वाणात्रयादश २५ ॥

देवानामपि मायां वै भवं प्रयगात् अयुशोतायुतः शुभं ह्यं हरिं प्राययो प्रामः तदंशं भवन्तात्सायव ज्ञरति पावे इ संश्रु
 यत्तु सारणा मायावती अष्टः हरिरेवासाविरयः २५ अगात्र अष्ट बजाव भट्टमे इ अगाट यो गजजातिभेदाः मज्जारे इ
 यस्म्युतिपदस्य व्याख्यानकर्मणातिक्रमिष्ठि त्वर्म विशेषेके चित्रमशारेतिर्यरतिया चंदने २६ पुगाटवान्जिवाये
 सरारसोकांसिरसातलादिस्थावाभिभेजिरेतः प्राणिभिर्बलिभिर्दवंसियोरसातलेनीतः सतीः पुनराहरत आनियो।

अयस्त्रिंशच्छतं यथा त्वं विस्मापयश्रयान् द्वैः अंतरगमात्साया देवानां गुरुमाययो २५ अगात्र अष्ट
 दत्तः कृत्वादि रणेन परीहृतात् आदां कर्मणिमशारे नियुतानि चतुर्दश २६ भरतस्य महत्कर्मन सर्वना
 परे न्याः नेवायुर्नवप्राप्यतिवाह भ्यात्रिदिवं यथा २७ किरातहनायुवनारं आत्ककात्तु यनिशकोत् ११३
 अत्र सणात्पाश्राहनेन क्वादि विजये रूबलान् २८ जिवापुरा सराटवान्योरसोकांसिभेजिरे देवसि
 योरसातीताः प्राणिभिः पुनराहरत २९ सर्वकामानुदुहृतः प्रजा नोतस्यरोदसी समासि नवसा
 हसं दिव्यचक्रमवर्तयत ३० समस्राह लोकणालाख्यमैश्वर्यमधिरावुश्रियं चक्रं चासवलितं
 प्राणा नखेषु परराजह ३१ तस्यासन्नपदैर्भ्यः पत्न्यः तिस्रः ससंमताः जन्तुस्पागभयात्पुत्राना
 उदयाइतीरिते ३३ ॥

प्राणिभिरयेर्मनुष्यादिभिः सह नीता इति वापक्तिभिरिति पावे यगायोसुराः तैनीताः सती र्यद्वापणयो ह
 तारपुस्याप्याहरदियर्थः ३० विनवसाहस्त्रीः समाः सप्तविंशति सहस्रं सवत्सरान् चक्रं मेनाप्राप्तावा
 तस्य वैराग्यमोक्ष प्रकारमाह सइति स्येति विवायेति शेषः ३१ नातु उपासत्सहृष्टान भवेतीति भर्त्वा
 इरिते सति यभिचारशक्या मायदातीति भयात्पुत्रान् जन्तुः पुनः प्रजाणाद प्रनिवेसाटपपातु संथानेन यज
 ननायथेयाशयेव हनवयः ३३ ॥

३१

श्री-
भान-
दी-
धर

वितयेवर्थे सति न वर्ये प्रजाधि मरुतो मेव यामे न यजतः तस्य प्रसजाः संतो भरहाजनानां पुत्रं मरुत उपादहः सम
र्यामासः ३५ मरुतो भरहाजागमप्रकारे वर्ये यजहः अंतर्वत्यां भित्तिवर्षिः अंतर्वत्यां भित्तिवर्षिः अंतर्वत्यां भित्तिवर्षिः अंतर्वत्यां भित्तिवर्षिः
स्युनायवृहस्पतिः प्रहृत्तो वारितो गर्भेण स्यात्वीर्यं मवासुजत ३५ तेषां कृत्वा सोममता भर्तृणां
विशेकितो नाम निर्वचनं तस्य शोकमैसुराजगुः ३६ मरुतो भरहाजमिमे भरहाजे वृहस्पते या
नौ यदुत्साधितौ भरहाजस्तनस्यै ३० ॥

तस्यै व वितये वं शीर्ये यजतः सुते मरुतो मेव मरुतो भरहाजमपादहः ३५ अंतर्वत्यां भित्तिवर्षिः अंतर्वत्यां भित्तिवर्षिः
स्युनायवृहस्पतिः प्रहृत्तो वारितो गर्भेण स्यात्वीर्यं मवासुजत ३५ तेषां कृत्वा सोममता भर्तृणां
विशेकितो नाम निर्वचनं तस्य शोकमैसुराजगुः ३६ मरुतो भरहाजमिमे भरहाजे वृहस्पते या
नौ यदुत्साधितौ भरहाजस्तनस्यै ३० ॥

वृहस्पतेः शोकं जगुः किमर्थं जगु रत आदृतस्य नाम निरुच्यते येन वंत आभित्तिवर्षिः नैव भर्तृणां गणं कामुपाक
नीमिषुर्षुः ३६ न इपुत्रं यज्जायाती ममता वृहस्पतिराहृह मरुते उरुपुत्रं भरपुषाणा इति वृहस्पतिराह
अन्ते विमिमीत्तिवर्षिः हाजे एकस्यो अत्र यस्य वीजादि तेषां हाभ्यां जाते अतस्तस्याप्ये पुत्र इति न तस्या
अयशो केशुर्षुः एवमुक्तसमीने प्रसाहस्पते त्वमिमे भर यतः हाजे दुभ्यामावाभ्यामयायतो जाते अतो न
हमकाकिनी भयमीयुः यद्यस्मादेवमुत्साधितौ ममता वृहस्पती भिव दसातो पुत्रे पविस्यन्त्यातो नतो हे
नोरयं भारहाज इति पावो नरे यस्य पुत्रस्य सागदः स्वात् पितृने याता त्रिमर्षः ३० ॥ ३० ॥ ॥ राम

३५

वितथं यमि चार संभवात् नुमात्मजं वितथं निरर्थकं मत्वा ममता अस्तज न तसा जुपां तरे आदितरं प्रथमं भर्त
 वी या ज्ञात मे वसुख्य मात्मजं मत्वा सुहृत्स्य तर्जातमाने तर्थाः एवं तया मत्कं मरुतो विभ्रुत अभिभरुः तदेव मरु
 द्विः प्राप्ता सुभर तस्या न्यय वितथे सति दत्तः १८ इति श्री नवमे विंशोऽध्यायः २० एकविंशोऽध्यायः २१ सुतस्मात्
 य उच्यते इति देवजमीकादयं वकीर्तिः प्रनयते भवता न्यय वितथे सति दत्तत्वा दितथे सत्ता भवद्वाजः सब्रवा

वो यमाना सदैवं मत्वा वितथ मात्मजं अस्तज मरुतो विभ्रुतं यं वितथे न्यये १८ इति श्री भागवते
 नवमस्कंधे विंशोऽध्यायः २० श्रीशुकः वितथस्य सुतान्मयो हृहत्सव्रजयस्तेनः महावीर्यनिरोध
 र्गः संकृतिस्त्वनगत्सजः १ गुरुश्चरति देवश्च संकृतः पादुभंदन इति देवस्य हि यश इहा सुवचनीयते २
 वियद्विन्नस्य ददतो लंबुं लंबुं च भुवतः ३ निः किं वनस्य थीरस्य सकुदं वस्य सीदतः याती पुरस्य
 चत्वा विंशदहा यपिवतः किल ४ नृतया य समं यावतो यं प्रातरुपस्थितं ५ कुरुप्राप्तकुदं वस्य
 स्रज्ज्ञातवेषयोः अतिश्रीयासाः काले भाक्तकामस्य चागमते ५ तस्मै मयं जभसो जमा
 ह्यश्च हयावितः हवि सर्वत्र से य प्रपत्सभुक्ता प्रयया द्विजः ६ अथायं भोजमाणास्य विभक्तस्य
 महीयतेः विभक्तस्य भजत्रस्यैव ह्यलाय हविस्म वन ७

सतोपि भरतस्य दत्तः पुत्रो जात इति तत्रे प्रावृकस्य ते वितथस्य सुतो मसुः तस्मात् सुहृत्सव्रजयं महावीर्यवर
 गार्गः पंचपुत्रावभूवुः १ विषद्विन्नस्य वियतो गगनादिदोः य संविना देवा उपस्थित मे व वित्तं भाग्ये यस्य
 हा वियस्य य प्राप्नुवद्विन्नं भाग्ये यस्य त देवा ह प्रभुलतोपिसतो २ लंबुं ददतः ३ तस्य पंचयतिनिः किं च
 न सोयादिसाह्यैः यवदप्रभिः अपि वतो जलपात्रमप्यकुर्वतः सुतादिप्रयाणां ह्यैक्यतो यं च ४ ५ ६ अ
 षा न्यो वृषलोभतिथिरागमते विभक्तस्य कुदं चार्थमत्रादिकं विभक्तवतः ७ ॥

२५

श्री
मान-
डी-
५३

सगणायस्यसृष्टिसहिताय ८ ९ उच्छेद्यसुचरितं एकमेवतर्पयतीति तद्ग्रा १० ॥ परतुः खोसहिततया सर्वेषां उः
खस्वयंभोक्तुः शोशास्त नेति श्रुतिमायुष्टसमृद्धियुक्तांगतिमथिवाहनकामयेतर्हि किंकामयसतयाह अखिल
देहभाजासात्रिडः खेतत्रद्रोक्तुः रूपेणातः स्थितः सत्रहंप्रपयेशासुयाभित्येवंकामयेयेनतुः खभोकाययाहेतुः ॥

यातेष्ट्रेतमयोगदतिथिः सभिराहतः राजन्मेदीयनामत्रंसगणायैभुतने ८ स आहृमावशिष्टं य
दुद्धमनिपररुते तच्चदज्ञानमस्यकेशभ्यः सपत्नयविभुः ९ यानीयमात्रसुच्छेयतस्यैकपरितपणा
पासतः प्रकृसाभ्यागादयोदेस्यसुभस्यमे १० तस्यनोकुरुणावावेनिशस्यविपुलप्रमाः रूपया
भुशसंतमउदसाहाम्स्तेवचः ॥ नकामयेहंगतिमीशसत्यरांअष्टद्वियुक्तामपुनर्भवंवा श्रुति
प्रपयेखिलदेहभाजामेतः स्थितोयेनभवंसुतुःखाः १२ तत्रुदप्रमागात्रपरिश्रमस्यद्वैत्यक्रमः १
शोकविषादसाहाः सर्वेनिहन्ताः कृपणस्यजेतोर्जिजीवियोजीवजलार्पणात् १३ एवंप्रभाष्य
यानीयधियमाणाः पिपासया युक्तसायाददाद्रीरोनिसर्गिकरुणात्पः १४ तस्यात्रिभुवनार्थीशाः
फलदाः फलमिच्छन्तो अन्तानेदर्शयान्त्रकुर्मायाविलस्यविनिर्दिताः १५ सर्वेतेभ्योनमस्तुः स
गातिगतसृहः वासदेवेभ्यवतिभक्त्वाचक्रेनमः परं १६

तेनतेसर्वेष्टुःखः भवंति १७ अनुडः खेकिमि
तिशार्थयसेपरतुः खनिहृष्टैवमसर्वतुः खनिहृष्टिर्विगाह द्वाष्टिर्निरूपणस्यजेतोर्जिजीवनहेतोः अलसायणा
त्मेसर्वत्वत्रुदयोनिहन्ताः १३ इमेवप्रभाष्य १४ त्रिभुवनार्थीशाः त्रयादयः तदीयथैर्यपरीक्षायेप्रथममाय
याहृषलादिश्रुणप्रतीताः संतइमर्थः १५ परंकेवलंवासदेवेभ्यवनमस्यक्रेनतत्तान्किमपियाचितवान् १६

अनस्ययसः स्थिरातिरिक्तफलांतरानपेक्षस्यप्रतीयत आत्मयेवलीभावश्च ७ मनुसतस्यनरस्यवेषा सुज्ञान
 स्तनस्यवर्गस्यवेषामाहुरगोदिति महावीर्यस्यवेषामाहुरितलयः तस्यत्रया रुपाः कविः प्रकररुपाः सुतित्रयः
 पुत्राः ये प्रवृत्तवेषाश्चास्यारातिव्रास्याारूपतागतास्ते ॥ मनुप्रजातापेक्षानेयस्यवेषामाहुरहृदयस्यतिवत्
 येनहस्तिनापुत्रैकतमित्यर्थः अजमीढादयस्त्रयोहस्तिप्रजा २० अजमीढादेवायः प्रजाहृददिपुत्रीमाभवत्
 पारस्यतनयोनीपः नीपस्यपुत्रशाने २२ सएवहृत्वीसंज्ञायोश्चककस्यायोवस्यदत्ताजनयामास तउहृदरिवेशा

स्थिरवेषवर्गवित्रं कुर्वतोवयराथसः मायागुहामयीराजस्त्वभवयदिलीयत ७ तस्यसंगावभावेनरतिदेवा
 उवर्तिनः प्रमत्तवयोगिनः सर्वेकारयणापरयणाः १८ गार्गास्त्रिभिः ततोवार्युः तत्राहृदस्यवर्तत उवित
 नयोमहावीर्योत्रस्यत्रय्यारुपाः कविः १९ पुकररुपावियत्रयेत्रात्यरावतिगाताः २० हृदन्तस्यपुत्रा
 भूदस्तीयहस्तिनापुत्रे अजमीढाद्विमीढश्चपुत्रमीढश्चहस्तिनः अजमीढस्यवेषाः स्युः प्रियमथा
 दयौद्विजाः २० अजमीढाहृददिपुस्तस्यपुत्रोहृदहृदः हृदन्कायस्तनस्यपुत्रश्चासीजयदयः २१ स
 तत्सुतोविशदस्तस्यसन्नजित्तमजायत रुबिराशोरुहृदः काप्रोवत्सश्चतसताः २२ रुबिराश
 सतः पारः प्रस्यसन्नसदासन्नः पारस्यतनयोनीपः तस्यपुत्रशानेतवश्च २३ सकृन्पाश्चककस्यायोव
 स्यदत्तमजीजनत् सयोगीगरविभार्यायोविष्वेसन्नमथदत्तते २४ ॥

दिषु पराशरकुलोत्पन्नः सुमोनाममहायुषाः व्यासादराणसंभूतोविभूमिप्रिवज्जलन् सतस्यपितृ
 कस्यायोवीरिणांजनयिष्यतिकुल्लगौरप्रभयोभुतथाभूरिश्रुतंमया कस्याकीर्तिमनीषणीयोगिनीयोरामाभ
 दम् अस्मदन्नस्यजननीमहिषीः मनुहस्यवेतियुषपिशुकडयमेवविसुकसेगानिरातः तथापिविबहात्तरेया
 सरुष्टामायाप्रतिर्मायगतवान् तदभिप्रायेणोवायगाहस्यरादिववहान इत्यगिरोथः सचवस्यदत्ताया
 गीगविवाविसस्यस्य २५ ॥

२५

सक

श्री-
मान-
सौ-
धर

सपवयोगतेवेकारवाहदीघवाः बृहदिवोर्वेषाः प्रमेदीर्घत्वमाये २५ स्वर्णार्थकृत्स्नार्थस्यपित्त २६ प्रायसा
स्रावदृग्गहितामगोविभज्यायापितवान् २७ अजमीकस्यवेप्राः प्रियमेधादयः केविद्वासाणावभुवुः बृहदिव

जैगीषयोपदेशेन योगतंत्रं वकारह उदकुसुनस्ततस्तस्याद्वातोवाहदीघवाः २५ यवीनरोद्विमी
कस्यकृतिस्तस्ततः स्मृतः नासासयुतिस्तेषुट्टु नेमिः सुपार्थकृत २६ सुपार्थकृतमतिस्त
सप्रथमः सत्रनिस्ततः कृतीहिरण्य नाभोद्योगोप्रायज्ञेयास्य २७ मेदिताः प्रायसासर्वेनीयो
म० स्युद्यायुयस्ततः तयत्तेमोसुवीरोद्यसवीरस्यरिप्रेजयः २८ ततोबहुरथोनामपुरुमीकोप्रजोभ
नः५ वतः नलियामजमीकस्यनीलः पानिस्ततनुः २९ शोतेः सुशोतिस्तस्युवः सुजोर्कस्ततोभवत् भ
म्योर्कस्तस्यपेवासनुद्वादयः यवीनरोद्वहदस्यः कोपित्तः सुजयः सुतोः ३० भर्मास्यः प्राहस्य
जनेपेननेरताणायहि विषयानामसमिसेइति पित्तसंज्ञितः अकृत्यसंज्ञितः ३१ मिथुनमोद्गता
द्राम्यादि तौदासः सुवीयत्रुर्वदविशारदः शारदोस्तकृत्येयस्मात्तर्वशीदशीनाकिल ३२ शारदो
वेषतडेतोमिपुत्रतदस्युभ तटसुकपयाशुह्यात् शोतनुः सुवायोचरत् रूपः कुमारः कन्या
चदोरायत्यभवत्कीपी ३३ इतिश्रीभावावनेनवमस्कंधे एकविंशतितमोऽध्यायः २१ ॥ ॥

स्तनय५

पमानभूतः अहिल्याकुंत्यकायस्याशतानंदस्तु गौतमात् सुद्वाद्वाद्वात्तनिर्वृत्तगौत्रं मलत्रुटि
तस्यसत्यधेतिश्चतत्रुटि
प्रभुतयः त्रिविद्यासुत्रिवंशहयसकंतस्यैवंशोतरसाह नलियामितियावत्समाप्ति २४ सुद्वात् एकः यवी
नरोदयसुत्वारइत्येवंपेव ३० आर्मात् भर्मास्यपुत्रात् मिथुनेषाभूत् तदेवाह दिवोदासप्रमान अहल्यावा

इति च मे एकत्रिंशः २१
इति च मे एकत्रिंशः २२

इति शोतदिवोदासवेशमुक्तायवर्गीतः । अत्र वंशो जरासंथपार्थिउर्योयनादयः । तस्यसोमकस्याप्रजातंशतं वभूवते
 षो जेतुर्भृष्टः यवोयानृष्टदः । अजमीळस्यववशात्तरमाहयइतिनतः संवरणात्कुरुः । ३ ५ तस्यकृतिनः उपरिवरो
 वसः ततोवसोर्दृष्टयासुखंआदियेषां ५ तानेवह कशांवेति ६ तत्त्वतः सुषवानजजेतस्यापत्यसम्पदितइति

श्रीशुकः मित्राप्रसृष्टिवोदासात्तचवनस्तत्सुतोत्प सदासंः सहदेवोयसोमको जंतजसकृतं तस्यप्र
 जशतंतेषोयवीयानृष्टदः सुतः । उपदोः द्रोपदीतस्यभृष्टमुद्रादयः सुताः २ भृष्टमुद्रादृष्टकेतुर्भा
 र्याः पंचालकाश्मे । योजमीळसंतास्यसुषुः संवरणास्ततः । ३ तपसासूर्यकयायाकुरुदौत्रपतिः
 कुरुः परीक्षितसुभुजं कुनिषथाश्चक्रोः सुताः । सहोजेभुत्सुभुजः ज्ञानेनोयततः कृती ५ वस
 स्तस्योपरिवरो वृहद्रथमुत्तास्ततः । कशावमत्सप्रत्यविदिषीयाश्चदिषाः ५ वृहद्रथात्का
 सः प्रायोभृष्टमस्तस्यतत्सतः । जज्ञेसहितोपत्यप्रषवानस्तत्सुतोर्जदुः । अत्यसोचापिभार्यायांशक
 लेद्वेद्वृहद्रथात् ६ तेमात्रावद्विरुत्सृष्टेजरयाचाभिसंयिते जीवेजीवेति क्रीडयाजरासंथोभवत्स
 तः । जनश्चसहदेवोभुत्सोमापिर्यतश्चनप्रवाः । परीक्षिदनपत्याभुत्सुरथानामजाङ्गवः ५ ततोविदु
 रथस्तस्मात्सर्वसोमस्ततोभवत् जयस्तेनस्तत्रनयोराधिकोत्तोयुतोस्यभूत् । ७ ततश्चक्रोयनस्तस्मा
 देवानिथिरमुष्यच । सृष्टस्तस्यदिलीपोभृत्यतीयस्तस्यचात्मजः । ८ देवापिः शंतवस्तस्यवाह्नीक
 इतिचात्मजाः पितृराज्यंपरिस्यन्तदेवापिस्तवनेगतः । ९ ॥ ३३

षेत्तः संवरः । जरया रानस्या ८ यद्यस्मात्सोमापेः अतप्रवाः क्रोः पुत्रः परीक्षिदनपरीसः जाङ्गवः जज्ञोः पुत्रः
 अतोराधिकादयुतोभृदिमर्थः ॥ तस्यप्रतीयस्यदेवापि शंतवस्तस्यवाह्नीकाः । ९ ॥ ३३ ॥ रामः ॥

५

श्री-
भान-
टी-
पथ

प्राक्तुर्भवजन्मनिमहोभिसृष्टिसंज्ञायस्यसः १३ यदादेवोववर्षतदाशान्तुस्तत्रकायांवात्सल्यप्रच्छ १४ ब्रह्म
गाश्चैवसुक्तःदासाग्निहोत्रसंयोगंकरुतेयोग्येभ्योःपरिवेत्तासविनेयःपरिवृत्तिस्तुपूर्वजुःश्रुतिस्तुतः योग्यभुक्त
भुवसयुतोभुनक्तिभुयंत्वाहृषोष्परिवेत्तेवभुवति अतस्तदोषपरिहारायराज्यसग्रजायदेहिततोवृषिभविनेव
मेवसुक्तः शान्तवर्तनराताज्यष्टेहृदयामास सासराजःप्रजापालनादिःपरोथमः अतःत्वेराज्यस्वीज्जिवितिप्राष्टि

अ

अभवच्छतद्वाराजाप्राक्तुमहाभिसंज्ञितः संयंकराभ्यांस्पृष्टातिजीर्णायौवनमेतिसः १३ शान्तिमाप्नोति
यैवप्राक्तमोर्णानेनशान्तः समाह्वदशान्द्राज्येनववर्षयदाविभुः १४ शान्तुर्वात्सल्योरुक्तःपरिवेत्तात्वं
मयभुक्त राज्यदेव्युजायासुपुवराष्ट्रविहृदये १५ एवसुक्ताद्विजेर्ज्येष्ठं हृदयामाससोब्रवीत् न
त्सत्रिप्रह्निनेर्विप्रैर्वेदाद्विभ्रंशितोमिवा १६ वेदवादानिवादेतदादेवोववर्षह देवापियोगमास्य
म२ एकलापयोमाश्रितः सोमवंप्रोकलोनष्टकृतात्सेष्यपयिष्यति वाङ्मीकान्सोमदत्ताभूतज्ञोभु
विश्रवास्ततः १७ शालश्चशान्तनारासोद्गगायोभीष्प्रात्सवान् सर्वथमेविदाश्चैष्टमहो भागवतः
कविः १८ वीरदृष्ट्याशुणीयेनरामोपियुधितोषितः शान्तनोदसिकन्यायोज्ञेविजोगदःसतः २०

नवान्ततःपूर्वमेव तस्यमंत्रिणाअप्रमरावसंज्ञेनदेवांसिःयालांडीकृत्परज्यावर्द्धकर्तृयेप्रह्निताविप्रास्तेःया।
मोडमताअययागिरावेदाद्विभ्रंशिनः सन्वेदवादस्यानिकदात्रिंशववनानि सोब्रवीत् १८ ततस्तस्यपानि
येनराज्यानर्द्धत्वेजातेशान्तमोदासाभावाद्योचवर्षयर्थः ७ ततःसोमदत्ताद्विरिश्वाभूरिःशालश्चेतित्र
यः १९ रासोजामदप्रःदाशकन्यायामितिउपरिवरस्यच सोब्रीयेणामत्यराभोउत्पजाकन्यादासःकैवर्तेः
पालिताप्रतासकमेतिप्रसिद्धायासमेवया २० ॥

पथ

नासातन्समानासावित्रांमदेनगंधर्वणापुडेहतः यस्यांसयवसंशंतउपरिशहामूर्धमेव २१ वेद्युग्रायेनयतो
हजातः इदंभीभागवतचाथागंध्रिगतवानस्मि २२ स्वयंवराज्ञीषणत्वत्याउपापानीतेमात्रासयवत्याउक्त
इतिनिषेधाभावमाह प्रपतिरयसलिसुदेवराहुुरुप्रयुक्तातःसुतमदीयादिन्यादिवचनात् २५ इःशालानाम

वित्तिववीर्यश्चावरजोनासावित्रांगदोहतः यस्यांपराशासात्यादादवतीर्णोहरेः कला। २१ वेद्युग्रा
सुनि! कृत्वायनाहमिदमथगा द्विनास्वशिष्यायिलादीन्सावान्वादसयगाः २२ मयंपुत्रायुशोता
यपर्येस्यमिदेजगो वित्तिववीर्ययोवाहकाशिराजसतेवलात् २३ स्वयंवराउपापानीतेअविको
वालिकउमे तयोरासकुरुदयोशुहीतोयदमगास्तः २४ क्षेत्रेपुत्रसवैभ्रातमात्रोक्तोवादरायणः
धृतराष्ट्रवपापुचविउरेवाप्यजोनेते २५ गोथार्याधृतराष्ट्रस्यजसतपुत्रशानेत्प तत्रइयेयिनोयेष्टी
इःशालाचापिकनका २६ शापामिथुनरुद्रस्यपोजोः कृत्वामहारथाः जाताथर्मानिलेदेस्योयुधि
ष्टिरसलासुयः २७ नकुलःसहदेवस्यमाद्योनासयदसयोः शेषथापेचयेचभ्यःपुत्रान्तेपितरोभ
वत् २८ युधिष्ठिरात्यतिविथोश्रुतसोनोटकोदरात् अर्जुनाहुतकीर्तिस्तुशतानीकस्तनाकृत्तिः २९
सहदेवसुताराजन्सुतव सतिथापरे युधिष्ठिरास्ययोरखादेवकोषलोत्कवः ३० भीमसेनादि
डिवायोकार्णासर्वगतस्तः सहदेवात्सहोत्रविजयासूतयावर्त्ती ३१ करेणाममानकलोत्तर
मित्रेनथाज्जमः शरावतसलूण्यावेसतायोवधुवाहने मणिधरपतेःसोपितसुत्रःपुत्रिकासतः ३२
तवतातःसुभद्रायामभिमसुरेजायत सर्वातिरथजिहीउत्तरायोततोभवान् ३३ ॥ ॥

चकनकाजने २६ पुराणैरगशापासैद्यनेरुद्रस्यप्रतिवदस्य २७ नासयदसाभ्यांशुखिभांयेवंभोयंवा
भवन्तथापरेचभार्यातिरेपु ३० कालीचायाभीमस्यभार्यातस्यां ततोभीमानसर्वगतोनामपुत्रोभवदियः
उत्सृष्टानागकन्यायोमणिधरपतेःसतायोपुत्रिकासतःपुत्रिकासतःपुत्रिकासतःपुत्रिकासतःपुत्रिकासतः

कृतःसुतस्यसर्षः २२ ३३ ॥

श्री-
मान-
टी-
धप

तदसंज्ञं पुरोहितं कृत्वा १० भविष्यान्नाह तस्य पुत्र इति यावत्समाप्ति या जवल्कोत्क्रियाज्ञानं परं चात्मज्ञानं शो न
कात्यायन इति अथ ज्ञानं कृपाचार्यादिति दृष्टवैयाजवल्कपात्रयी मथी त्यकृपादस्त्राण्यवाप्येति वैस्त्रवोक्तैः क

शिका ६

परितीगोषु अस्तु द्यौर्गोत्रेऽस्यासु तेजसा ज्वेचकृत्सा उभावेन सजीवो मोचितो तकात् ३५ तवेमेत
नयाः तातजनमेजयपूर्वकाः शुतसंनोभीमसंनद्युसंनश्चवीर्यकव ३५ अनमेजयस्तोविदितात्
दत्तात्रिधने गते सर्पान्ते सर्पयागागौ सहास्यतिरुषान्वितः ३६ काण्णयेयं पुरोधाय त्वरेतुरग
मेथसा संसंनान्त्पिबे सर्वजित्वायत्यतिबाधैः ३७ तस्य पुत्र शतानीको या जवल्कपात्रयीपव
न् अस्वज्ञानं क्रियाज्ञानं शो न का न्य र मे ष्यति ३८ नहृ स्तानीकस्तु पुत्रः ततः वैवाश्वमेथजः आ
सीमकृत्स्तस्तस्यापिनेमिचक्रस्ततस्तनः ३९ राजा ह्येयं रुतेन घां कोशायां सायुवत्सति उक्त
स्ततः चित्ररणः तस्मात्कविरथः सुतः ४० तस्माच्च हृष्टिमास्तस्य सुखेनोद्यमहीय
तिः सुनीयस्तस्य भवितान् च त्वर्यत्स्खीनलः ४१ एरिसुवः सुतस्त
स्मात्मेथावीसन् शात्मजः त्वयेजयस्ततोऽर्बस्तिमिस्तस्माज्ज
निष्पति तिमैर्हृद्दृष्टस्तस्माच्छतानीकः सदायुजः ४२

सिध

चित्र अस्वज्ञानं कृपाचार्यादिसवपाठः ४० यद्यस्मात्स्खीनलः पुत्रः ४१ तस्मात्परिसुवैरिवात्स न
यः तस्मात्सजा मेथावीत्यर्थः तस्मात्सदामः ततः शतानीक इत्यर्थः ४२ ॥ रामायनमः ॥

धप

ब्रह्म इत्यस्य जगत्संघः तस्य सद्देवः तस्य मातृरिति यस्मात्मातृरिति श्रुतं प्रयाः ५५ सहस्रसंवलरमेतेभावाभूया
 लाः ततः परं भावान्दत्तं शस्केयवत्सति ५६ श्रीभावाद्येनवरेण विद्याः ५ त्रयोविधोत्तमोर्द्ध्वोत्तमवर्षोष्ठा

प्रभिकीतना
 यदिलयं री
 लं त्रशः २
 पचुत्तप्रवर्ष

प्रातर्निका इह मनस्तस्यापयंचहीनरः तं डयाति निमित्तस्य तेमको अविता रप ५३ वृद्धेन लजस
 वंशो यशोको देवसिक्तनः तस्य कं प्राप्ता जातं संस्थां प्राप्ति कुलौ ५४ अथमागय री ज्ञाने मति
 तशिवदासिने अविना सहदेवस्य मातृय शैल्युते प्रवाः ५५ ततो युताय सस्यापि निरुमिजा घातत्
 नः सनत्तवः सवत्तवाहुहमेनो यकर्मजित ५६ ततः प्रतेजया रिपुः अविस्तस
 मविद्यति कोमाय सजतस्य सद्देवस्यः समस्ततः ५७ सुमते नो य समतिः स्वलो न
 निताततः सुनीयः सयजिदयति यजिद्यदिपुंजयः ५८ वाईद्रया अभूया लामायाः सहस्रवा
 सरः ५९ इति श्रीभागवतेन वमस्कं पेहाविंशोऽध्यायः ६ श्रीशुकः श्रुतः सभानरपुत्रः परोत्त
 मप्रयसुताः सभानरात्कालेनरः स्तेजयसुतसुतस्ततः १ जनमेजयस्य पुत्रो महाशीलो महाभ
 नाः २ श्रीवरानि तिलश्चमहा मनस आत्मजा ३ शिविर्वनः शिमिर्देवश्च ज्ञा रोपी नयत्तजाः ४
 दर्भः सुवीरश्चम दः कैकयश्चात्मजाः ५ शिवेश्च तार एवा सवृत्ति तिलो सुउशद्रथः ततो हेमोष्ठा
 सन पावलिः सतपसो भवत ५ अंगवेण कुलिगायाः सुसपुंशद्रैस सिताः ६ जतिरेदीर्घे नमसावले
 देवैर्महीतितः ५ वक्रुः स्वनासा विषया सडिमान् प्राणको सुतः स्वनया नाम तो जज्ञे तस्मात्तिरिद्य
 सतः ८ सतो यर्मरिधायस्य जज्ञे त्रिचरधो प्रजः रोमपाद इति ख्यातस्तस्मै दशरथः सत्वा प्रोतास्व

नयः क्रमात् यदोऽनुवंशो उकां तो यावत्या मज्ज संभवः तदेवं ययातेः पुजातो पंचमस्य पुरोर्वंशोऽनुकांतः ३ द्वा
 नीवत्स्य स्वेशम उकां बति अनोरिति जगती यतेरियेतेन १ तस्य जनमजयस्य महा मनाः २ चकार उशीवरस्य

५५

५६

५७

५८

श्री-
भान-
री-
५२

सङ्घः शान्तः स्ववेशं परेश्वरं ७ ५ प्रथमस्य सहस्रसंज्ञितः अन्तजः २० ऊनेः सोहंजिः सोहंजे महिषान् महिषानो
महसैनकः

मरुतयेः २ कमीः

हेवे-वर्षति यं समा आनि न्युर्विणीसतं नरुसंगीतवादिः विभ्रमातिगनहृगौः ८ सत्रराजोनपर
स्वत्रिभुषाहिमगात्रतः प्रजा मदादृशरथो येन लेभे प्रजः प्रजः ९ चतुरगोरासपादा नृपुलासक
तत्तनः १० हृद्रुघा हृद्रुका ती हृद्रुजावसुतत्तनाः १० आद्या हृद्रुत्तना सत्सा जयद्रुघु उदाहृतः विजा
यस्य समं भुक्तानो धृतिवजायते ॥ ततो धृतवत्तस्य सत्क सीधिरथसतः यो सो गयोत देकीडनी
सुखानेतेषामु ११ कुत्याय विहंका नीन अत्र पयो करत्तत हृषसनः सतस्तस्य कर्मणा स्पजगती तत्तमि
पतेः १२ दुसो सुतन यो वक्षः सेवे स्तस्यात्तजस्ततः आरवस्तस्य राथरस्तस्य शर्मस्ततो धृतः १३ धृ
नस्य दुर्मदस्तस्या सुचेताः प्रोचतसंज्ञते स्त्रिहायिपतयो भूपा प्रतीचीदिशमास्थिताः १४ त्वर्वसो सु
सतो वक्रिर्वज्रे भर्जाषभा नुमान त्रिभाभुस्तत्ततो पुत्रः यत्र पौरवसन्वभृतः उषान्तस्य पुन भजे स्ववेश
राज्यका मुकः १५ ययाते जे हृषुच स्वयदा वैशानर यमः वर्णायामिमहाप्राण सर्वपापहरं नृणां १६
यदो वैशानरः अन्ता सर्वपापेः प्रमुचते यत्रावती गोभता वा न्यरमात्मान राहतिः १७ यदोः सह
सुजित्वा घातलो रिष्ट रिक्तताः चत्वारः स्तत्र वस्तु ज्ञाननि स्य शमात्मजः २० महा हृयो वेणुह
यो हे हृयश्चित्तत्तनाः यर्मस्तु हे हृयस्तो नैवः ऊनेः पिता ततः २१ सोहंजिर भवत्कृते महिषा
महसैनकः उर्मदी भद्रसनस्य थनकः कृतवीर्यसुः कृशापिः कृतवर्मा वरुणो
जायनकोत्मजः २२ ॥

विकरथमउ
धीः भरतस्य
१० सुरि

तस्य दुर्मदो नरस्येति ह्येषु कृतवीर्यस्य जनकः कृतवीर्यदि सुत्वारो यनक स्यात्तज्जा इत्यर्थः २२ राम ॥

सुदुर्गोरा
सुदुर्गोरा
२२३

अतएव विना संशयं न वा विद्युं सूरतां वसुसः अतएव विद्विष्य विषयं बुभुजे २५ २६ शैर्वसुतेनः सुगरेतोपसं
तत्रियस्यः तेषां तस्यैव सुप्रजातां जेषु प्रसमयेः पुत्रशतं हस्मिन्नेहो यस्मिन् यतो मयो हस्मिन्नेहोः इदं कले व
वर्दशसहस्रानि तत्र ज्ञाति असावियस्यसः तानि वसाकं प्रिया प्रयागो वर्णितानि गजवाजिरथसुप्रियिमा

अर्जुनः कृतवीर्यस्य स प्रह्वीयेष्टनेभवत् दत्तात्रेयाहरेवशांसाप्रयोगसहायणाः २३ नरवंकानवीर्य
स्य गतिं यास्यति यार्थिवाः यत्र दानतपोयोगशुनवीर्यजयादिभिः २५ यंवाप्रीतिमहसागिभ्यवाहन
वत्सः ससाः अथ विद्वत्सूरतां बुभुजे वसुसः २५ तस्य पुत्रसहस्रेषु यं वैवोर्विनामये जयश्च
जः सुवसे नो ह्यसामथुर्जितः २६ जयश्च ज्ञात्रालजस्यस्य पुत्रशतं नभूत् तत्र यत्रा लजं वाख्य
सौवर्णजोयसहस्रं २७ तेषां अष्टौ वीति हो ज्ञा हस्मिः पुत्रो मयोः सतः तस्य पुत्रप्राते न्यासी हस्मिन्ने
हं यतः कले २८ मायवाहस्यो राजन्यादवाक्यं तिस्रिजाः यद्बुधस्य वक्राहोः पुत्रो हस्मिन्ने वं स
तः २९ साहिसुतोरुशो कर्त्तव्यं तस्य विजयसतः शोशविदुर्महायोगी महाभोजो महाभूतः ३०
वत्सर्दशसहस्रान्तः बकुवर्षयगजितः तस्य पत्नी सहस्राणां दशानां समहायणाः दशालनसह
स्राणि पुत्राणां तस्य ज्ञानत ३१ तेषां तस्य दशानां एषु अथ स आत्मजः धर्मी नामा शनास्त
स्य ह्यमथ शतस्य गद ३२ तत्सुतोरुचकस्य यं वासजात्मजाः शृणुः पुरुजितरुक्मरुक्नेषु
एषु ज्यामवसञ्जिताः ३३ ॥

स्यो वरदुमाः शक्तिपाशमणिह्वयविमानानि वत्सर्दशो त्रिदशानां यज्ञी सहस्राणां आर्यपुत्रस्य प्रसेकं लवं
सुवर्णियं ता सुप्रजाणां दशालन सहस्राणि जयसामास एषु अवाः एषु कीर्तिः एषु अवाः सहायः स
एषु अवाः अष्टौ येषां तेषां मथे ३३ यंवाप्रीतिमहाभोजो महाभूतः पुरुजितरुक्मरुक्नेषु ३३ ॥ ५

श्री.
आन.
सी.
५३

भार्याभयादेवैकभार्यस्य वंध्यापतेर्ज्यामन्वस्यापुत्र स्वतद्रयमेवपुत्रप्रदमभवदिति दर्शयन्नरुजा मच्चस्ति
यदिमसपतीस्यन्नहिस्तुषेयंयुजेनापिनत्वेतदस्तीत्यरु असपतीचेति ३५ अतिभयया कलत्राह जनयि
ष्यसीतिभार्याभयप्रकेयमानस्त्रिजसर्वांगस्यनक्षत्राणांसेकदमात्मोक्त्वाउर्कपितास्तेनवद्रुकाले आराधि
ताविष्टेदेवाः पितरश्चतपोत्पुत्रमादत् ३३ तनश्चदेवताप्रसादेनजनयिष्यसीतिवचनसहृत्तुगोतानचनिर्ह

३५

ज्यामञ्चस्त्वप्रजोषणांभार्याशौच्यापतिर्भार्या नदिदंजुमवनद्रोज्यंकर्यांअहारधीत ३५ रथ
स्यातांनिरौस्याहशौच्यापतिममर्षिता केयुंऊहेकम स्थानरथमारोयितेतिवे ३५ स्त्रिया
नवेत्याभिहितेस्मयंतीपतिमवुवीत् अहंवंध्यामपतीमस्त्रुषामेयुज्यतेकथे ३३ जनयिष्यासि
यरासितस्ययस्ययुज्यते अन्वमादत्ततद्विष्टेदेवाः पितर एव च ३६ शौच्यागर्भमथात्कालेऊ
मारेस्वसुवेष्टुभ सविदर्भइतिप्रोक्तउययेमेस्त्रुषासती ३५ इतिश्रीभागवतेनवमस्कंधेयाउ
वंशानुक्तधनेनामत्रयोविंशोऽध्यायः ३३ श्रीशुकः तस्माद्विदमेमिनयसुत्रेनाम्नाऊ प्रोक्त्वा
तृतीयंरोमपादंशविदर्भकुलनेदने १ रोमपादसुतोवधुर्वैश्याः कृतिरजायत कृषिकस्तन्वत
स्तस्माच्चद्विष्टुषादयोत्तपाः ३३ ॥

नरजस्कापिशौच्यागर्भमथात् तस्त्वसुहृत्मापराशरादिभिरुक्तः यथोक्तं भार्याविष्णास्तुयेकेचिद्रवि
ष्यारथयामरताः तेषांज्यामञ्चः अष्टः शौच्यापतिरभुव्ययइति ३६ इतिश्रीभागवतेनवमेत्रयोविंशः ३३ च
तविंशोविदर्भस्यपुत्रत्रयसमुद्भवः वेशानाप्र अखा प्रोक्ताममरुत्सोद्भवावधि १ वैष्णवदयः दमयोषादयः

राम
५३

ततोदशरथाः कुर्वन्निःपुराणां तस्य देवमादिविशेषोद्दृष्टव्यः ५ ततः कुरुवंशादनुः ५ अथोः पुत्रः प्रकृतोः
 महाभोज्यस्यैव सप्रभाविषहोऽप्येतन्नस्तत्र यदेतन्नयेयं च घृष्टादि संख्याः प्रकृषाः तेषु सन्तं तेषु मोक्षो प्राप्ताः

६

कृष्यस्य कुंतिपुत्रो भूदृष्टिस्तस्याय निर्वृतिः ततोदशार्हेनामाभूत्तस्य यो मसुतस्ततः ३ जीमूतो वि
 कृन्तिस्तस्य यस्याभीमरेणः सुतः ततो नवरथः पुत्रो जातो दशरथस्ततः ५ करंभिः प्रकृतेः पुत्रो देव
 गतस्तदात्मजः देवतवस्तस्तस्य मथुः कुरुवंशादनुः ५ प्रकृतो वस्त्वोः पुत्रस्तस्यापुः सात्वतस्त
 नः भजमानो भजिर्दियो वृत्तिर्देवावृथाथकः ६ सात्वतस्य सुताः सप्त महाभोज्यस्य मारिष भज
 मानस्य विस्वाविः किंकिणो धृष्टिरेव च ७ एकस्मान्मात्मजाः पत्न्या मयुस्यो च त्रयः सुताः प्रातजिष्य
 सहस्रजिदेयतमिदिति प्रथो ८ बभ्रुर्देवावृथसतः तयोः श्लोकौ परं तसू यद्येव सृष्टारमो ह्य
 संघषणमः तथा तिकान् ९ वधुः प्रथमसुखाणां देवैर्देवावृथसतः प्रकृषाः पंचषष्टिस्तु पुत्रं स
 हं स्त्रीणां वा सव्यं ततश्च सप्तप्राप्ताव आ देवावृथादपि १० महाभोज्यस्य सत्ताभोज्यस्य सत्ता
 दन्वये वृत्तिः समिधः पुत्रो भूयथा निष्पत्तय ११ शिनिस्तस्यो नमिन्नसुनि श्लोभूदनमिन्नतः स
 ज्ञानितः प्रसेनसुनि सुसायासतः सुतो १२ अथमिन्नसुतो यो यः शिनिस्तस्यो यः समकः युयु
 तिः यानः सय किर्वजयस्तस्य कुन्तिस्ततः १३ युगंधरो नमिन्नस्य वृत्तिः पुत्रो परस्ततः १४ स्वकल्कः
 विवरथस्यैव आदि यो नष्टे फल्कतः अक्षरप्रसूतो आसत्पुत्रो दशविश्रुताः १५ ॥

कलेर्यो धरपुत्रो
 सैन्यादुत्कीर्ति
 ताः २ वृष्टि

नस्य युथानितः शिनिरनमिन्नस्य ससायकिः ससकस्य पुत्रो युयुथानः तस्य जयः तस्य कुणिः ततः ऊरो
 युगंधरः अथमिन्नस्यैवा परः वृत्तिर्नो मपुत्रः १५ अक्षरः प्रसूतो ये वा इति तद्वर्णसविज्ञानो बभ्रुव्रीहिः

५

श्री.
भक्त.
संत.

अतोऽङ्गतिविज्ञानं द्वादशदृश्यति आसंग इति ॥ १५ ॥ ७ ॥ एषु एकः विहरथाया अयेव बहवः विष्टयुथामाद्याः
तिपाठि आचप्रहेनविहृरथापुक्तस्ततश्च शूरोविहृरथादासंदिनिवदोसाणानिर्देशोपयतिः ॥ ८ ॥ ऊङ्गराद

प्रसंगः सारमेयश्चन्द्रोर्मदेवैद्विः धर्मद्वयः सकर्माचक्षेपेजोविमर्दनः ॥ १५ ॥ शत्रुप्रोगंधमाद
प्रतिवाङ्मृदादशा तेषां स्वसासुचार्क्याद्वावक्ररसतावपि ७ देववानुयदेवश्चतथाविहरथा
नमाः एषुविहृरथायाश्चबहेवावृत्तिनेदनाः ॥ १६ ॥ ऊङ्गरोभजमानश्चशुचिः केवलवर्हिषः ऊङ्ग
रस्यसतोवैद्विर्विलोमानयस्ततः ॥ १७ ॥ कपोनरोमातस्योः सखायस्यवत्तुवुरुः अथकीडुडभि
सस्यदरिघानः पुनर्वसुः ॥ १८ ॥ तस्याङ्गकश्चाङ्गकीङ्गकयाहृत्वाङ्गकान्तजो देवकश्चोग्रसेन
श्चत्वारो देवकान्तजाः १९ देववानुयदेवश्चसुदेवो देववर्यनः तेषां स्वसारः सप्रास
नानदेवाः २० दयोत्पः २१ शान्तिदेवोयदेवाचश्रीदेवादेवरक्षिताः सहदेवा २२
देवकीववसुदेवउवाहताः २३ कंसः सनासायगोयः कंसः शोकः कुङ्कुस
था राष्ट्रपालो यस्तुष्टिश्चतुष्टिमात्रोऽग्रसेनयः २४ कंसाकंसवती
कंकाभूरभ्राष्ट्रपालिका उग्रसेनइद्वितरोवसुदेवानुजसियः २५

यश्चत्वारोऽथकस्यसता इति ज्ञेयं नयाचपराशरः ऊङ्गुरभजमानश्चचिकंवलवर्हिषस्यथकस्यपुत्रा
इति २६ अत्रोऽथकश्चयकाङ्गुडभिविस्तपितद्वचनादेवसेयु २० एतदेवाद्यादियांसांशान्तिदेवादीनां
सप्तताः २१ उग्रसेनयः उग्रसेनस्य २५ वसुदेवस्येयुः उग्रजादेवभागादयः तेषांसियोभायाः २५ ॥

राम
६८

द्वितीयप्रभनमानस्य प्रमाह भजमाना सुविभुरद्यः प्रोभवत्विदुरथाच सुर इति पगशरदिवनुनात् युहा
 पृथुर्विशरथाया सुनिप्रवेत्तिविशरथात्तद्वाहिदुरथात् २२ देवमीढस्ययः सुरो नाम प्रः तस्य देवमीढाह
 दीकस्यवसतः यथाहशरायः तस्याधिकतवमीशान्तुर्देवमीढकायाः पुत्राश्चुः देवमेढस्यसुरस्यापिसा
 रियानामपत्याभवत् २३ तस्याश्चसौदशपुत्रात् अजनयत्तवसुदेवश्रीमिति आनकाश्चवृः हरेः प्राहु

शुनेविदुरथादासीद्भजमानः सुतसतः शिनिस्तस्यात्वयंभोजोहृदीकस्तत्सुतोमत् २४ देववा
 दः शतधनुः कृतवर्मेति तत्सुताः देवमीढस्यसुरस्यस्यारियानामपत्याभूत् २५ सन्त्योजनयामा
 सदशपुत्रानकल्पयन् वसुदेवं देवभागदेवप्रवसमानकं २६ सृजयेस्यामकंकेकशमीकेव
 त्तकेसुके २७ देवदेवभयनेडरा नकायसप्रसन्नि २८ एथाचक्रुतदेवावक्रुतकीर्तिः क्रुतक्रुवाः
 राजाधिदेवीचेतयोभगिन्यः पंचकनकाः २९ क्रुतैः सखुः पितभुराश्रयपुत्रस्य एथा मदान् ३०
 यः साथडुवासेसोविद्या देवहृती प्रतोपितात् तस्यावीर्ययगीक्षार्थमाजह्रावरेविभुविः ३१ तदे
 वोपगते देववीर्याविस्मिन्नमानसा प्रसयार्थप्रयुक्ता मेयाहिदेवत्तमस्यम ३२ असो चंदशीत्रे
 देविप्रायन्सन्त्यिवात्सज योनिर्विद्यारजुषेनतेत्कनहंसमर्थम ३५ इति तस्यासप्राधाया
 गर्भसूयोदिवेगतः सद्यः क्रुमारं संजने द्वितीय इवभास्करः ३५ ।।

भिवस्थाख्यानात् ३० एथायाः कर्मकावस्यायोकर्तोत्यत्रिप्रकारमाह कुंतोवितिपंबभिः कदाचिद्देह
 मागतो बुर्वसमेपथापरिचर्यादिनातो प्रयासासततः वसात्तस्मादेवहृतिदेवाह्नाहनेनेविद्यामवापत
 दाहसापेतिदेवमुपागतवीर्यसाप्राह प्रसयार्थपरीक्षाप्रायानिया प्रयुक्ताननुत्तया किंवित्कार्यमिह
 भिसंधिताप्रतोया दोस्यवसुतोरविरुवाच ३३ असो चंदेवदर्शनमितिकन्याहेइतिचेत्तज्जाहयथायनिवृत्त

वसुदेवंहरेःस्थानं
 कर्दस्यानकोहुदु
 मिः ७ जुदि

२५
 २५
 सांस्कृतिकरियासि

श्री.
मान.
दी.
५६

अवं यो विंशतिदौ ३३ तदेवं वसुदेवस्य भगिनीं गयती सुजां स्येत्सुक्ताद्वात्तणं नवानां पत्नी सुजां च्चाह देवभाग

तंसायत्रदीतोयेककुलोलोकस्यविश्वती प्रपितामहसंभवाद्दुष्टां उर्वेसमविक्रमः ३३ अतदेवांत
 कात्रुषोत्तुशसोसमगृहीत यस्यामभूदंतवक्रकृषिःसप्तोदितःसुतः ३४ कैकेयोभृष्टकेतुश्च
 तर्कातिमविदत संतर्हनादयस्तस्यापंचसत्कैयाःसुताः ३५ राजाधिदेव्यामावेत्योजयसोनोजनि
 ष्टह दमद्योषःचेदियजःकृतप्रवसःसुवीरदृष्टुमोस्तथा कंकायासामकाःजातःसराजित्यरु
 जित्रथा ५॥ संजयाद्राष्टपाल्यांश्चष्टय उर्मर्षीतिकाः हविकेशाहिरिणापौशुरभृम्यांचषण
 मकात ५॥ मिश्रकेस्यामं सरसिनुकादीबिसकस्तथा तत्र प्रसुरपालादीनुर्वदियात्रक आदये
 समिञ्जर्जनपालादीनशमीकातुसदामिनी कंकश्चकणिकायाविश्रुतयामुजेयावपि ५५ यो
 रवीयेहिणीभद्रामदिरारोचनाइला देवकीप्रसुखीश्चासयत्स आनकउडेउमेः ५५ वलंगदेस
 रशांघदेउर्मविपलुंभुवं वसुदेवस्तरोहिण्यकृतादीउदयादयत् ५६ सुभद्रोभद्रवाहश्चउर्म
 व्या ५॥ दोभद्रएवच पोरकीसनयास्येतेभृताद्याद्ददशाभवत् ५७ नंदोपनेदकृतकेशरायासदिरात्मजाः
 कौशल्याकेशिनंतेकंश्रसूतकुलनेदन ५८ उलायासुरुवल्लरीयउमुख्यानजीजनते ५९
 विष्टेधुतदेवायामेकआनेकउडेउमेः शांतिदेवात्मजाराजनेश्रमश्चमि तादयः ५० राजानः
 कल्पवर्षीयाउपदेवीसतादश वसुहंससवसायाःश्रीदेवायास्तषडसुताः ५१ ॥ ॥
 ५२ मप्रहीत ३३ शिशुपालःसुतःतस्याःकथितःतस्य संभवः देवभागस्यकहायेचित्रकेतुहृहृ

५३
५४
५५
५६
५७
५८
५९
६०
६१
६२

रोचनायाःसुताः
जातास्तहेर्मा
गदादयः ७३
रि

स्येति नवभिः श्लोकार्यैः पुत्राश्चाह पौत्रवीसेकादशभिः ५५ कौशल्याभद्रा ५६ कृ ५७ ५८ ५९ ६० ६१

प्र३ प्र३

५६

अष्टमस्तस्य मेवासीत् ननु कर्मादीनां हेतुना ताभ्यां - तो वायं तो सो हविः तदेवो यया दयति यदेति त्रिभिः
 ईशस्य माया नियंतः परस्य दृष्टः साक्षात्स्य आत्मनः सर्वगस्य नस्य वे भूतस्य माया विनात्मनः कर्माणां वरि
 तभवितीत्यर्थः ५३ किंचयस्य माया वेष्टितं प्रसोत् - रावप्रहस्तस्य सर्वजीवानुशाहकस्य कृतः कर्मादिपार

देवरत्नित्यालुवानववाभादादयः वसुदेवस्तुता नष्टा वाथ देसह देवया ५३ पुरुविष्कनसुखा
 स्तुसादा इमेव सृनिच वसुदेवस्तुदेवक्या मष्टपु ज्ञानजी जज्ञत ५३ कीर्तिमंतं सषेण व भ
 इमेन सुदारथीः कृजे समई न भद्रं सकषेण मथी श्वरे ५५ अष्टमस्तुतयो रसीत्वयमेव हरिः
 कित सुभद्रा वसुहाभागतवरा जयिता मही ५५ यदायदेह धर्मस्य नयो हृदि श्रुपापनः
 न नदात्तु भगवानीश आत्मानं स्तेजते हरिः ५६ नृस्य सृज न नो हेतः कर्माणां वा महीपते आ
 त्ममाया विनेहस्य परस्य दृष्टवान् ५७ यन्माया वेष्टितं प्रसुः स्थितु मयप्या स हः अत्रुग्रह
 स्तुत्रिहृत्तो रात्मा लाभाय वेष्टित ५८ अदोहिणी नोपतिभिरसुरैर्दपला कृनेः अत्रुग्रहस्य मान
 कर्मा या अभायकतो यमः ५९ वीर्याण्यपरिभ्रया निमनसापिसुरेश्वरैः सह संकषेण सुक्रेभवा ६
 ३ वात्मधुसूदनः ६० कसौ जनिष्ठा मागा नोऽः खशोकतसो उर्द अत्रुग्रहाय भक्तानां सुप्रापयं य
 न नो यशः ६१ यस्मिन्नात्मर्मापीयुषेय शस्तीर्थवरो सकृत् श्रीं जनिष्ठयस्यु प्रपथतते कर्मवाम

ते श्रेण जन्मादि संभवः अननुग्रहमेवा हृदियस्मान् देवस्थिमाहय इच्छते प्रलये लीनोपाये जीवस्य धर्माघ
 संभवा उपायि स्तृष्णादि कथमादि संवादते नानुग्रहः तथात्मना भायसोत्ताय चष्ये चेतत्र हेतः तेन वश्रुया
 साहानतस्य स्थिमादेर्निर्हृत्तेः ५८ तस्य वेष्टितं भूमिरत्रुग्रहा र्थमेवाह अदोहिणी नामिति हाभ्यां भूभाया।

भायपरिहायः ५५ सुरेश्वरपिसनस्य पिसुपरिसि ६
 पाणिप्रवित्तकोपिणिमदितः चक्र ६० ५

श्री.
भा.
ली.
५२

विद्ये

संकल्पमात्रेण भूमिभूतसमर्थपापिकर्मकरां यशोविस्तारयाभक्तावुग्रहार्यमित्याह कलावितिहाभ्यां उः ख
 शोकतमाशोवृत्तेः सिनुदतीति तेषां तेषां वृत्तेः तान् यस्मिन् सतां कर्णोपीयुषेद प्रात्रपेतीयके प्रात्रमेवीजलिः
 पानसायनेयुषसः पुरुषः सकृदपि उपसृष्टव आचमनमात्रेण कृत्वा तस्मिन् दस्यो कृष्टचित्रः कर्मवासनाभुवुत् ६२
 तदेवाह हाभ्यो भोजानिभिः प्राचनीयमीहितेयस्य सर्वेण रस्येयामृत्युचि ६५ तत्रप्रदर्शनाय मुखे प्रोभास
 ह यस्याननेह शिभिर्नैः पिवयो नार्यानिरोक्षु वनत्पुः नत्प्राः निमेषोत्सवसात्रयवथानमया सहनानस
 भोजनसंयकमथशूरसेनदशार्हकैः प्राचनीयेहितः शाश्वतुरुसंजयपोडभिः ६२ स्त्रिय ।
 स्मितेतिनादरेवीकैर्विक्रमलोत्तया नलोकरभयासासमृत्यासवेगिरम्मया ६५ यस्यान
 नेमकरकुंडलचारुकां आजन्तपोससभगस्वविलासहासं निसात्सवेनतत्प्रदर्शभिः पिव
 यानार्यानिरोक्षुसहिताः कृपितात्रिमेषु ६५ ज्ञात्वेगतः पितृ ६५ गृहात्रजमेधि
 तायेकत्वारिपुसूनशतायकतोरुदारः उयाघतेषु पुरुषः कृतभिः समीजे प्रात्मानसात्मनि
 गमेषु यमूननेषु ६६ एष्ट्याः सवेगुरुभरेनययन कृत्वा मत्तः समुत्पकत्विनायुधिभूयवस्त्रः सुः
 दृष्ट्याविष्टयविजयेजयसृष्टिर्गोषे प्राक्कोडवायच परे समगात्सुथामः ६७ इति श्रीभागवतेनव
 मस्कंधेयउवंशावचरितेचतुर्विंशोऽध्यायः २५ समाप्तोऽयं नवमस्कंधः ॥
 कर्तृनिमैः कृपिताश्च भुक् कथं भूतमाननेमकरकुंडलाभ्यांचहृत्कर्तौ आजन्तौ कपोलौ चनेः सु - सवि
 लीसाहासायस्मिन्निरामुत्सवोयसि ६५ श्रीकृष्णचरिते समाप्तोऽयं पर्वण्यति जावइतिहाभ्यां ज्ञातावि
 जनदृपेण ६५ मुरुषो मनुष्याकारः सवज्जगतः अजवास्मिना नेधिता अर्थायनेषु दारेषु सतानां प्राज्ञानुया
 य प्रात्मानिरामस्वकीयेवेदमार्ग्येनः समुत्पकलिनानिमित्ते नडहभरेनपयानुदस्येवधृष्टवसृष्टियुयजि ।
 स्मोजयमर्जनजिनेरसैवमद्यो देषकृत्वा परं नतः जायो परिश्रस्वथामसम्यक्त्वेवदृपेण जगामतिः ६७ ३

श्रीभागवतसंस्कृतविशेषोऽध्यायः
 २५ समाप्तः नवमः
 इति श्रीभागवतेनवमस्कंधेयउवंशावचरितेचतुर्विंशोऽध्यायः

